ÇAĞDAŞ SERAMİK SANATINDA
RUH VE BEDEN DÜALİZMİ

Sanatta Yeterlik Tezi

Zeynep BASKICI KAPKIN

Eskişehir 2025

ÇAĞDAŞ SERAMİK SANATINDA
RUH VE BEDEN DÜALİZMİ

Zeynep BASKICI KAPKIN

SANATTA YETERLİK TEZİ
Seramik Anasanat Dalı
Danışman: Prof. Kemal ULUDAĞ

Anadolu Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Ağustos 2025
Eskişehir

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Zeynep BASKICI KAPKIN'nın "Çağdaş Seramik Sanatında Ruh ve Beden Düalizmi" başlıklı tezi 06/08/2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca, Seramik Anasanat dalında Sanatta Yeterlik tezi olarak kabul edilmiştir.

		Ünvanı Adı Soyadı	**İmza**
Üye (Danışman)	**:**	**Prof. Kemal Uludağ**	**.....**
Üye	**:**	**Prof. Dr. Münevver Çakı**	**.....**
Üye	**:**	**Prof. Ezgi Hakan**	**.....**
Üye	**:**	**Prof. Kadir Sevim**	**.....**
Üye	**:**	**Prof. Elif Ağatekin**	**.....**

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ÖZET

ÇAĞDAŞ SERAMİK SANATINDA RUH VE BEDEN DÜALİZMİ

Zeynep BASKICI KAPKIN

Seramik Anasanat Dalı

Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 06 Ağustos 2025

Danışman: Prof. Kemal Uludağ

Düalizm, karşıt ve birbiriyle bütünleşen iki unsurun uyumunu ifade eden bir kavramdır. Türkçede "ikilik", "ikileme" veya "ikili denge" gibi terimlerle karşılık bulan düalizm, doğada ve evrende sıkça gözlemlenen karşıtlık ve tamamlayıcılık ilkesine dayanır. Bu kavram, ilk olarak felsefi bir bağlamda sorgulanmış ve tanımlanmış; zamanla matematik, fizik, psikoloji, din, sanat ve tasarım gibi pek çok alanda farklı biçimlerde ele alınmıştır. Fen bilimlerinde negatif ve pozitif, sosyal bilimlerde madde ve bilinç, dişil ve eril birlikteliği gibi örneklerle karşımıza çıkan düalizm; sanat ve tasarım alanlarında ise biçim ve içerik ilişkisi üzerinden açıklanabilir. Sanat eserlerinde biçim, eserin fiziksel ve görünür yapısını temsil ederken; içerik, bu biçim aracılığıyla iletilmek istenen kavram ve anlamı ifade eder. Bu yönüyle biçim ve içerik, sanat eserlerinde düaliteyi oluşturan temel unsurlardır.

Seramik sanatı, ruh ve beden düalizminin potansiyel olarak derin bir şekilde ele alınabileceği bir alan olmasına rağmen, bu yönde yeterince araştırma yapılmamıştır. Seramik malzemesinin esnek ve şekillenebilir yapısı, form, doku, renk ve yüzey özellikleriyle hem biçim hem de içerik arasında güçlü bir bağ kurmaya olanak sağlar. Böylece, seramik eserlerde düalite, bir bütünlük ve uyum içinde ifade edilebilir.

Bu çalışma, düalizm kavramının tanımı ve tarihsel gelişimini inceleyerek başlamaktadır. İkinci bölümde bilimde düalizm, üçüncü bölümde sanatta düalizm ele alınmakta; son olarak seramik sanatında düalizmin yansımaları detaylı bir şekilde analiz edilmektedir. Çağdaş Seramik Sanatı başlığı altında, düalizm kavramını bilinçli olarak eserlerinde işleyen sanatçılar ile bu kavramın yorumlanabileceği eserler ele alınmıştır. Son olarak, kişisel seramik çalışmalarına yer verilerek ruh ve beden düalizmi teması uygulamalı bir bağlamda yorumlanmıştır.

Bu araştırma, seramik sanatında düalizmin, biçim ve içerik üzerinden yorumlanan eserler aracılığıyla, ruh ve beden bütünlüğü temelinde anlaşılmasına katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Düalizm, Düalite, Seramik, Çağdaş Sanat, Çağdaş Seramik Sanatı.

ABSTRACT

SOUL AND BODY DUALISM IN CONTEMPORARY CERAMIC ART

Zeynep BASKICI KAPKIN

Department of Ceramic Arts

Graduate School of Anadolu University, January 2025

Supervisor: Prof. Kemal ULUDAĞ

Dualism is a concept that signifies the harmony of two opposing and interdependent elements. Translated into Turkish as “ikilik” (duality), “ikileme” (dichotomy), or “ikili denge” (balance of dichotomy), dualism is grounded in the principle of opposition and complementarity frequently observed in nature and the universe. The concept, which is initially explored and defined within a philosophical context, has been adopted and interpreted in various ways across disciplines such as mathematics, physics, psychology, religion, art, and design.

In the natural sciences, dualism manifests in phenomena like positive and negative charges, while in the social sciences, it is reflected in the interaction between matter and consciousness or the union of the feminine and masculine. In the fields of art and design, dualism can be explained through the relationship between form and content. In artistic works, form represents the physical and visible structure of the piece, while content embodies the ideas and meanings conveyed through this form. As such, form and content are the foundational elements of duality in art.

Ceramic art, while offering significant potential for exploring dualism, remains relatively underexamined within this framework. The flexible and moldable nature of ceramic materials facilitates a strong connection between form, texture, color, and surface qualities, creating a harmonious interplay between form and content. Consequently, duality in ceramic works can be expressed as a cohesive and unified entity.

The current study examines the definition and historical development of the concept of dualism. The second chapter focuses on dualism in science, the third chapter explores dualism in art, and the final chapter provides an in-depth analysis of its reflections in ceramic art. The works of artists who consciously incorporate dualism into their creations, as well as those where the concept can be interpreted, are analyzed under the subheadings of Contemporary Ceramic Art sections. Finally, personal ceramic works are presented to interpret the theme of dualism in an applied context.

This research aims to contribute to the understanding of dualism in ceramic art by interpreting the unity of body and spirit through the relationship between form and content in artistic creations.

Keywords: Dualism, Duality, Ceramic, Contemporary Art, Contemporary Ceramic Art

06/08/2025

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan "Bilimsel İntihal Tespit Programı'yla" tarandığını ve hiçbir şekilde "intihal içermediğini" beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

.....

Zeynep BASKICI KAPKIN

ÖNSÖZ /TEŞEKKÜR

Bu tezin hazırlanmasında katkı sağlayan, bana destek olan ve her zaman yanımda bulunan kişilere en içten teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Başta, değerli danışmanım Prof. Kemal Uludağ'a, sabrı ve bilgeliği ile beni yönlendirdiği için şükranlarımı sunarım.

Hayatımın her anında desteğini esirgemeyen sevgili eşim Engin Kapkın'a, bana inandığı, moral verdiği ve bu sürecin tüm zorluklarında yanımda olduğu için teşekkür ederim.

Sabrı ve sevgisiyle beni motive eden, çalışmalarım sırasında bana anlayış gösteren oğlum Kaan Kapkın'a, varlığıyla bu süreci daha anlamlı kıldığı için minnettarım.

Ayrıca, felsefe konularında kaybolduğumda doğru yolları bulmam için yardım eden sevgili Gülce Sorguç'a özel teşekkürlerimi sunarım.

Bu yolculuk boyunca bana destek veren tüm dostlarıma ve aileme sonsuz teşekkür ederim.

06/08/2025

ETİK KURUL BELGESİ BEYANNAMESİ

Bu tez çalışmasının hazırlanmasında, yürütülmesinde, verilerin analizinde Etik Kurul İzni'ne gerek yoktur.

.....

Zeynep BASKICI KAPKIN

06/08/2025

ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ KULLANIM BEYANI

Bu tezi hazırlarken üretken yapay zekâ programından (Chat GPT) destek aldığımı beyan ederim. Tezin hazırlığı aşamasında üretken yapay zekâ programlarından (örneğin çeviri, bilimsel makale vb.) desteği aldım. Üretken yapay zekâ programlarından aldığım bilgilerin doğruluğunu kontrol ettiğimi bildiririm.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

.....

Zeynep BASKICI KAPKIN

06/08/2025

DECLARATION OF GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE USAGE

I declare that I received support from generative artificial intelligence programs (ChatGPT) while preparing this dissertation. I have received support from generative artificial intelligence programs (for example language translation, access to scientific articles, etc.) during the preparation of the dissertation. I declare that I have checked the accuracy of the information I received from generative artificial intelligence programs.
I also declare that, if a case contrary to my declaration is detected in my work at any time, I hereby express my consent to all the ethical and legal consequences that are involved.

.....

Zeynep BASKICI KAPKIN

İÇİNDEKİLER

BAŞLIK SAYFASI

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

ÖZET ..... **iii**

ABSTRACT ..... **v**

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ ..... **vii**

ÖNSÖZ /TEŞEKKÜR ..... **viii**

ETİK KURUL BELGESİ BEYANNAMESİ ..... **ix**

ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ KULLANIM BEYANI ..... **x**

DECLARATION OF GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE USAGE ..... **xi**

İÇİNDEKİLER ..... **xii**

GÖRSELLER DİZİNİ ..... **xvi**

GİRİŞ **1**

1 DÜALİZM **2**

1.1 Düalizmin Tanımı **2**

1.2 Düalizmin Tarihi **5**

1.2.1 Herakleitos (Ephesoslu Herakleitos) (M.Ö.535-475) **6**

1.2.2 Platon (M.Ö. 427- 347) **8**

1.2.3 Aristoteles (M.Ö. 384-322) **9**

1.2.4 Aurelius Augustinus (354-430) **10**

1.2.5 İbn Sina (Avicenna) (980-1037) **11**

1.2.6 René Descartes (1596-1650) **11**

1.2.7 Düalizm tarihinde modern yaklaşımlar **14**

1.3 Düalizmin Sınıflandırılması **16**

1.3.1 Ontolojik / Töz düalizm (Substance dualism) **17**

1.3.2 Nitelik (Property) düalizmi **18**

1.3.2.1 Epifenomenalizm 18

1.3.2.2 Etkileşimci nitelik düalizmi (Interactionism) 19

1.3.2.3 Paralelizm 20

1.3.3 Epistemolojik düalizm 20

1.3.4 Platonik düalizm 21

1.3.5 Kartezyen düalizmi 21

2 BİLİMDE DÜALİZM 23

2.1 Sayısal Bilimlerde Düalizm 23

2.1.1 Matematikte düalizm 23

2.1.2 Fizikte düalizm 24

2.1.3 Kimyada düalizm 25

2.1.4 Biyolojide düalizm 26

2.2 Sosyal Bilimlerde Düalizm 27

2.2.1 Felsefede düalizm 27

2.2.2 Sosyolojide düalizm 28

2.2.3 Psikolojide düalizm 28

2.3 Teolojide Düalizm 29

3 SANATTA DÜALİZM 33

3.1 Sanat Eserinde Düalizm 33

3.1.1 Biçim-içerik düalizmi 33

3.1.2 Biçimde düalizm 35

3.1.3 İçerikte düalizm 35

3.2 Sanatta Ruh ve Beden Düalizm Yorumu 36

3.3 Sanat Alanlarında Düalizm 38

3.3.1 Dramatik sanatlarda düalizm 38

3.3.1.1 Tiyatroda düalizm 39

3.3.1.2 Dansta düalizm 43

3.3.1.3 Performans sanatında düalizm 44

3.3.2 Fonetik sanatlarda düalizm 45

3.3.2.1 Müzikte düalizm 45

3.3.2.2 Edebiyatta düalizm 47

3.3.3 Görsel sanatlarda düalizm 49

3.3.3.1 Resimde düalizm 50

3.3.3.2 Heykelde düalizm 56

3.3.3.3 Mimaride düalizm 59

3.3.3.4 Sinemada düalizm 62

4 ÇAĞDAŞ SERAMİK SANATINDA RUH VE BEDEN DÜALİZMİ 67

4.1 Akio Takamori (1950-2017) 69

4.2 Bouke de Vries (1960-…) 71

4.3 Christina Bothwell (1960-…) 74

4.4 Grayson Perry (1960-…) 76

4.5 Johnson Tsang (1960-…) 79

4.6 Sergei Isupov (1963-…) 82

4.7 Adriana Varejao (1964-...) 84

4.8 Johan Tahon (1965-…) 85

4.9 Kemal Uludağ (1966-...) 87

4.10 Klara Kristalova (1967-…) 89

4.11 Mustafa Ağatekin (1967-…) 92

4.12 Anne Wenzel (1972-…) 94

4.13 Jessica Harrison (1982-…) 96

5 KİŞİSEL UYGULAMALAR 100

5.1 İlk Temas 102

5.2 Bir Bütün Olmak 103

5.3 Bedenim Ruhuma Dar 109

5.4 Ruhun Yansıması 112

5.5 Son Temas 114

6 SONUÇ 115

KAYNAKÇA 118

ÖZGEÇMİŞ 127

GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Görsel 3.1 Hamlet **40**

Görsel 3.2 Waiting for Godot (Godot'yu Beklerken) **41**

Görsel 3.3 Krapp's Last Tape (Krapp'ın Son Bandı) **42**

Görsel 3.4 The Artist is Present (Sanatçı Burada) **45**

Görsel 3.5 The Metamorphosis (Dönüşüm) **48**

Görsel 3.6 Saint Jerome in His Study (Aziz Jerome Çalışma Odasında) **51**

Görsel 3.7 The Creation of Adam (Adem'in Yaratılışı) **52**

Görsel 3.8 Melencolia I (Melankoli I) **53**

Görsel 3.9 The Ambassadors (Elçiler) **54**

Görsel 3.10 Study after Velázquez's Portrait of Pope Innocent X (Çığlık; Velázquez'in Papa X. İnnocentius'un Portresinden Sonra) **55**

Görsel 3.11 Ecstasy of Saint Teresa (Azize Teresa'nın Kendinden Geçişi) **57**

Görsel 3.12 The Hands of God (Tanrı'nın Eli) **58**

Görsel 3.13 The Physical Impossibility of Death in the Mind of Someone Living (Yaşayan Birinin Zihninde Ölümün Fiziksel İmkânsızlığı **59**

Görsel 3.14 Notre - Dame de Paris (Notre Dam Katedrali) **60**

Görsel 3.15 Gargoyle **61**

Görsel 3.16 Falling Water (Şelale Evi) **62**

Görsel 3.17 Solyaris (Solaris) **64**

Görsel 3.18 Solyaris (Solaris) **64**

Görsel 3.19 Black Swan (Siyah Kuğu) **65**

Görsel 3.20 Ghost in the Shell (Kabuktaki Hayalet) **66**

Görsel 4.1 Aphroditeeros (Afrodit ve Eros) **70**

Görsel 4.2 Nymph and Satyr (Su Perisi ve Diğer Varlık / Mitolojik Varlık) **71**

Görsel 4.3 Black Gold and Red Memory Vessel (Siyah Altın ve Kırmızı Hafıza Kabı) **72**

Görsel 4.4 Portland Memory Vessel, (Portland Hafıza Vazosu) **73**

Görsel 4.5 Dead Nature, Explode Kang XI Vase, (Ölü Doğa ve Kang XI Vazosunun Parçalanması) **73**

Görsel 4.6 Astral Travel, Dreams, and Alchemy (Astral Seyahat, Rüya ve Simya) **74**

Görsel 4.7 While You are Sleeping (Sen Uyurken) **75**

Görsel 4.8 Childhood Trauma Manifesting Itself in Later Life (Çocukluk Travmasının Hayatın İlerleyen Dönemlerinde Kendini Göstermesi) **76**

Görsel 4.9 I Want to be an Artist (Sanatçı Olmak İstiyorum) **77**

Görsel 4.10 Making Himself Claire: Grayson Perry at Walker Art Gallery (Kendini Claire Yaptı: Grayson Perry Sanat Galerisinde) **78**

Görsel 4.11 The Existential Void (Varoluşsal Boşluk) **79**

Görsel 4.12 Talking To Me (Konuş Benimle) **80**

Görsel 4.13 Talking To Me (Konuş Benimle) (Detay) **81**

Görsel 4.14 The Orchard (Meyve Bahçesi) **83**

Görsel 4.15 St. Valentine (Aziz Valentine) **84**

Görsel 4.16 Carpet - Style Tilework in Live Flesh (Canlı Etten Halı) **85**

Görsel 4.17 Embark (Bir Dönüşüm Süreci) **86**

Görsel 4.18 Minsk (Aidiyetin Reddi) **87**

Görsel 4.19 Dolambaç, Araf **89**

Görsel 4.20 Hollow (Boş / Kimliksiz) **90**

Görsel 4.21 The Magician's Daughter (Büyücünün Kızı) ve Detay **91**

Görsel 4.22 She is From The Woods (Ormandan Gelen) **92**

Görsel 4.23 Kopuş **93**

Görsel 4.24 Black Girl (Siyahlı Kız) **95**

Görsel 4.25 The Bacon Project (Bocan Projesi) **96**

Görsel 4.26 Alice ve Detay **97**

Görsel 4.27 Painted Lady 6 (Boyanmış Kadın 6) **98**

Görsel 4.28 Painted Lady 25 (Boyanmış Kadın 25) **99**

Görsel 5.1 İlk Temas ve Detay **102**

Görsel 5.2 Bir Bütün Olmak - 1 ve Detaylar **104**

Görsel 5.3 Bir Bütün Olmak - 1 ve Detaylar (Devamı) **104**

Görsel 5.4 Bir Bütün Olmak - 2 ve Detaylar **105**

Görsel 5.5 Bir Bütün Olmak - 3 ve Detaylar **105**

Görsel 5.6 Bir Bütün Olmak - 4 ve Detaylar **106**

Görsel 5.7 Bir Bütün Olmak - 5 ve Detaylar **106**

Görsel 5.8 Bir Bütün Olmak - 6 ve Detaylar **107**

Görsel 5.9 Bir Bütün Olmak - 7 ve Detaylar **107**

Görsel 5.10 Bir Bütün Olmak - 8 ve Detaylar **108**

Görsel 5.11 Bir Bütün Olmak 9 - ve Detaylar **108**

Görsel 5.12 Bir Bütün Olmak - 10 ve Detaylar **109**

Görsel 5.13 Bedenim Ruhuma Dar - 1 ve Detaylar **110**

Görsel 5.14 Bedenim Ruhuma Dar - 2 ve Detaylar **111**

Görsel 5.15 Bedenim Ruhuma Dar - 3 ve Detaylar **111**

Görsel 5.16 Ruhun Yansıması – 1 ve Detaylar **112**

Görsel 5.17 Ruhun Yansıması – 2 ve Detaylar **113**

Görsel 5.18 Ruhun Yansıması – 3 ve Detaylar **113**

Görsel 5.19 Son Temas ve Detaylar **114**

GİRİŞ

Doğal olaylar ve insan yaratımları incelendiğinde, evrenin işleyişinde ve insan algısında sıkça karşılaşılan zıtlıkların birbirini tamamlayıcı bir rol üstlendiği görülür. Canlı ve cansız, doğum ve ölüm, ruh ve beden, gece ve gündüz, dolu ve boş, aktif ve pasif, yer ve gök, sıcak ve soğuk gibi ikilikler, yalnızca birbirine karşıt gibi görünmekle kalmaz; aynı zamanda bir bütünün ayrılmaz parçaları olarak işlev görür.

Bu zıtlıklar, evrenin ve yaşamın dengesini kurar. İlk bakışta birbiriyle çelişen veya uyumsuz gibi algılanan bu kavramlar, bir araya geldiklerinde daha derin bir anlam ve düzen yaratır. Her bir unsurun varlığı, zıddını tanımlar ve zıttı ile birlikte anlam kazanır. Dolayısıyla, bu kavramların bir arada olması, yalnızca bir çatışmayı değil, aynı zamanda bir tamamlanmayı ve bütünlüğü ifade eder.

Felsefe, bilim ve sanat alanlarında, bu ikiliklerin doğasını ve işleyişini anlamaya yönelik çabalar, insan düşüncesinin temel taşlarından biri olmuştur. Düalizm, bu çabaların en köklü yaklaşımlarından biridir. Evrenin, insanın ve hatta bilincin doğasını açıklama girişimlerinde, zıtlıkların birlikteliği üzerine kurulu düalist anlayış hem tarihsel hem de çağdaş bağlamda önemli bir yer tutar.

Bu çalışma, düalizmin tarihsel ve teorik kökenlerinden başlayarak, onun çeşitli disiplinlerdeki yansımalarını incelemeyi ve çağdaş seramik sanatındaki yansımasını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Doğanın, bilimin ve sanatın bu çok yönlü kavramını irdeleyerek, zıtlıkların bir arada oluşturduğu mükemmel uyumu anlamaya bir adım daha yaklaşmayı hedefler.

1 DÜALİZM

Düalizm, birbirinden bağımsız iki temel varlığın veya kavramın oluşturduğu bir felsefi görüş olarak tanımlanır. Bu görüş, genellikle karşıt veya tamamlayıcı özelliklere sahip iki unsurun bir arada var olmasını ifade eder. Düalizmin kökleri, Antik Çağ filozoflardan modern düşünürlere kadar uzanan geniş bir tarihsel yelpazede bulunur. Düalizm, sadece felsefede değil, bilimde, sanatta ve günlük hayatta da kendini gösterir. Tarih boyunca farklı coğrafyalarda ve farklı dönemlerde iyi ve kötü, doğum ve ölüm, madde ve ruh, ışık ve karanlık gibi çeşitli şekillerde düalizm kendini göstermiştir. Bu bölümde, düalizmin tanımı, tarihsel gelişimi ve farklı düalizm türlerinin sınıflandırılması incelenecektir. Bu bağlamda, düalizmin nasıl şekillendiği, hangi düşünürler tarafından nasıl ele alındığı ve günümüz düşüncesine nasıl etki ettiği üzerinde durulacaktır.

1.1 Düalizmin Tanımı

Tarih boyunca insan zihnini en çok meşgul eden araştırmalardan birisi insanın kendi varlığı olmuştur. İnsan kendi varlığını sorgularken zihin ve beden veya ruh ve madde tözlerine[1] varmıştır. İnsanın kendi varlığına zihin ve beden olarak yaklaşımı ile düalizm kavramı ortaya çıkmıştır. Düalizm; Latince iki anlamına gelen "duo" kelimesinden evrilmiştir (http-1). Düalizm, birbirine zıt olan iki kavramın ya da iki temel kavramın ya da iki varlığın birbiriyle olan ilişkisini inceleyen teoridir. Birbirine karşıt olan kavramların, bir araya geldiklerinde daha güçlü bir durum sergilediklerini savunan bu teori; felsefe, din ve bilim alanlarında sıklıkla yer almaktadır. Düalizm teorilerinde, birbiri ile ilişkisi incelenen karşıt kavramlar bir diğer kavramın anımsatıcısı, zıttı ve tamamlayıcısı olarak kabul edilir, bu kavramlar birbirine zıt ve birbirini tamamlayan iki şeyi, iki gücü, iki varlığı, iki unsuru ifade etmek için kullanılır. Düalite, Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre "ikilik", "ikileme", "ikili denge" gibi çeşitli biçimlerde kullanılmakta olup, doğada ve evrende karşıtlık ve birbirini tamamlayıcılık ilkesini ifade eden genel bir terimdir (http-2). "İkicilik" (Düalizm), "madde ve zihin, beden ve ruh gibi iki ayrı töz, varlık ya da gerçekliğin var olduğunu öne süren görüş" (Cevizci, 2021, s. 229). "Herhangi bir alanda birbirlerine indirgenemeyen iki zıt ilkenin varlığını ileri süren ve savunan

[1] Töz; "var olmak için kendisinden başka hiçbir şeye ihtiyaç duymayan şey ya da bireysel varlık; mantıksal açıdan yüklemlemenin konusu, fizik açısından değişmenin dayanağı olan şey (Cevizci, 2021, s. 425)."

öğretilerin genel adıdır (Sağlık, 1999, s. 24)". İki karşıt ilkenin varlığını savunan kişiye ise "düalist" denir.

Düalizmde iki kavram, eşit derecede güçlü iki karşı güç ya da varlık olarak tanımlanır. Bu kavramların tamamen birbirinden ayrı varlıklar olarak kabul edilmesine rağmen birbirlerini hatırlatan ve tamamlayan iki zıt kavram olduğu bilinmektedir. Bu durum en basit haliyle gece ve gündüz durumları ile açıklanabilir. Gece ve gündüz tek tek ele alındığında belirli bir zaman dilimini belirtir ve bu zaman dilimi bir bütünü temsil eder. Bu durumda gece-gündüz düalitesi; birbirlerini tamamlayan, birbirini çağıran ve birbirlerine zıt olan iki farklı zaman dilimini tanımlamaktadır. Düalist yaklaşım ile bir tam gün döngüsünün tamamlanabilmesi için gece ve gündüzün bir araya gelmesi gerekmektedir. Yani bu durumda düalizm düşüncesinde varlıklar tek başlarına farklı bir şeyi ifade ederken, bir araya geldiklerinde tekli ifadelerinden daha güçlü dengeli bir bütünü temsil etmektedirler.

Düalizm, varlığın veya bilincin iki farklı temel bileşen ile oluştuğunu savunan felsefi bir görüştür. Felsefenin temel problemlerinden birisi ruh ve beden (düşünen, bilinç sahibi varlık ve madde) birlikteliğidir. Bu durum felsefede "ruh-beden düalizmi" olarak adlandırılır ve bu problemle uğraşan felsefe dalına "varlık felsefesi", "ontoloji" denir. Ontoloji; "varlığı kendisine konu yaparak var olmanın doğasını, kaynağını ve sınırlarını araştırır… Değişmez ve kalıcı varlığın ne olduğunu araştırırken varlığın ilk nedenini göstermeye çalışır" (Çüçen, Zafer, & Esenyel, 2014, s. 13). Varlık felsefesinin temel konusu olan düalizm, bilim, din, sanat ve tasarım gibi birçok alanda görülmektedir.

Düalizm teorisi, yalnızca insanın zihinsel ve fiziksel yönlerini anlamak ile sınırlı kalmaz; aynı zamanda karşıtlıkların bir araya gelerek nasıl bir bütün oluşturabileceğine de odaklanır. Zıtlıklar arasındaki bu ilişki, evrensel yasaların bir yansıması olarak görülür. Örneğin, Çin öğretilerinde Yin ve Yang anlayışı, klasik düalizm anlayışı ile paraleldir (Tekin, 2021, s. 9-10). Yin Yang, birbiriyle zıt olan unsurların dengeli bir şekilde birleşimi temsil eder ve uyumlu dengeli bir yaşamı simgeler. Bu inanış, yarısı siyah yarısı beyaz olarak daire şeklinde ifade edilmiştir. Döngüsel bir biçimde birbirlerinin içine girerek daire şeklini tamamlayan beyaz ve siyah alanların, içerisinde zıt renkte küçük birer daire bulunmaktadır. Burada bulunan küçük daireler karşıt unsurların içlerinde bulunan potansiyel zıtlığı ifade eder. Aynı zamanda, Yin siyah alanı; karanlık, pasif, soğuk ve dişi tarafı, Yang beyaz alanı; aydınlık, aktif, sıcak ve eril tarafı temsil etmektedir. Yin Yang, düalizmi ontolojik olarak ele alır ve varlığın temel unsurları

sorgulanır. Düalizmi, Çin öğretilerinde olduğu gibi birçok öğretide görmek mümkündür. Yin ve Yang'ın temsil ettiği zıt ama tamamlayıcı unsurlar, Batı felsefesinde ruh ve beden arasındaki ilişkiyle benzer bir yaklaşımı ifade eder (Tekin, 2021, s. 12). Bu bakış açısı, insanın hem bireysel deneyimlerini hem de evrensel gerçeklikleri kavramasına ışık tutmuştur.

Düalizm, somut ve soyut gibi zıt varlıkların birlikte yorumlanmasıdır; ruh (zihin) ve beden (madde) gibi iki ayrı varlığın yani tözün olduğunu ve bunların tekil olarak var olabilmelerine rağmen ikili denge halinde ifade edilmesidir. Ruh ve beden düalizmi, bu bağlamda insanın fiziksel varlığı ile manevi boyutunun bir arada nasıl çalıştığını açıklayan bir model olarak karşımıza çıkar. Ruh, manevi, bir töz olarak bağımsız bir varlık niteliği taşırken, beden, onun dünyayla etkileşime girmesine olanak tanır. Bu anlayış, yalnızca bireysel varoluşun doğasını değil, aynı zamanda evrensel bir denge ve düzen fikrini de temsil etmektedir.

Evrensel düzen ve denge fikri ile birçok dini inanışta düalizm görülür. Ruh ve beden düalizm ile birlikte tanrının yarattığı maddi dünya ve manevi dünya birlikteliği ile bunun yanı sıra, çok tanrılı dinlerde eril ve dişil tanrı gibi inanışlar kendini göstermektedir. Düalizmin görüldüğü dinlerde birbirine aynı, yakın ya da farklı yorumlar yapılmıştır.

Düalizm, yalnızca teorik bir kavram olarak kalmamış, farklı alanlarda pratik uygulamalar da bulmuştur. Düalizmi, günlük hayatta ya da bilimsel alanlarda bir inanış biçiminden farklı olarak "düalite" şeklinde tanımlamak daha doğru olacaktır. Düalite, bir bütünü oluşturan tamamlayıcı ya da karşıt kavramların uyumlu birlikteliği anlamına gelir. Matematikte, en basit ifadeyle negatif-pozitif değerler; bilimde enerji-madde ilişkisi ve sanatta biçim-içerik birlikteliği düalistik bir bakış açısıyla ele alınabilir. Örneğin, fizikte düalite kavramı, "ışığın hem parçacık hem de dalga özelliklerini aynı anda taşıdığını ifade etmek için kullanılır" (http-3). Ayrıca düalite; sanat eserini oluşturan malzemenin yapısal özellikleri, eserin biçimsel ve görsel özellikleri ile de ifade edilebilir.

Düalizm, maddi-manevi, negatif-pozitif gibi zıtlıkları temel alarak insanın zihinsel ve fiziksel varoluşunu açıklamaya çalışan bir felsefi yaklaşımdır. Bu kuramda akıl, maddesel olmayan bir töz olarak ruh şeklinde tanımlanır ve beden, ruhun algılanabilir hale gelmesini sağlayan bir araç işlevi görür. Ruh ve beden arasındaki ilişkiyi ele alan düalizm, bireyin hem fiziksel hem de manevi boyutlarını bütüncül bir şekilde inceleyerek insan doğası ve evrenin yapısını anlamaya dair temel araştırmalar ve açıklamalar içermektedir.

Düalizm ve düalist yaklaşımlar, tarih boyunca felsefe, din, bilim alanlarında derin tartışmalar ve araştırmalara sebep olmuştur. Birçok farklı alanda düalite ve düalizm görülmesine karşılık, varlığın nedeni ve ne olduğu felsefede tartışılıp açıklanmaya çalışılmıştır. Bu tartışmalarda ruh ve beden, zihin ve madde birliktelikleri felsefi düşüncenin temel problemlerinden biri olmuştur. Bu sebeple düalizm temel olarak felsefede incelenecek ve tarihsel gelişimine yer verilecektir.

1.2 Düalizmin Tarihi

Düalizm, insanın varoluş sorularını irdelerken; ruh ve beden, soyut ve somut gibi ikili denge yapılarına ulaşan bir düşünce biçimidir. Antik Çağ'dan günümüze kadar birçok düşünür ikili dengeyi oluşturan yapıları ele almışlar ve düşüncelerini ortaya koymuşlardır.

Düalizm kavramın kökenleri, Antik Çağın büyük düşünürlerinden Herakleitos, Platon ve Aristoteles'e dayanır. Herakleitos düalizmin ilk adımlarını atmıştır, her şeyin akış halinde olduğu fikri, değişim ve dönüşüm kavramlarıyla temsil edilir. Özellikle Herakleitos'un "zıtların savaşı" görüşünde düalizmin ilk nüvesi görülür. Platon'un idealizmi ve Aristoteles'in madde-form ayrımı da düalizmin temelini oluşturur.

Helenistik Dönem'de düalizm; iyi ve kötü tanrılar arasındaki karşıtlığı konu alan dini bir düşünce biçiminde görülmüştür.

Orta Çağ boyunca, düalizm anlayışı din egemenliği altındadır. İslam felsefesinde ve Hristiyan felsefesinde öncelikle, İbn Sina ve Thomas Aquinas tarafından ele alınmıştır. Her iki düşünür de kendi dini inançları doğrultusunda düalizmi, ruh ve beden arasındaki ayrıma vurgu yaparak yorumlamıştır.

Modern felsefenin önemli isimlerinden olan Rene Descartes, 17. yüzyılda, öncelikle "kendi"ne dair varoluş düşünceleri geliştirmiş ve bu durumların hepsinin "düşünce"ye ait olduğu kanısına varmıştır. Bu bağlamda, düşünce ve düşünceyi taşıyan beden olarak ifade edilirse; zihin ve beden arasındaki ilişkiyi derinlemesine inceleyen Descartes, "cogito ergo sum" (düşünüyorum, öyleyse varım) önermesiyle bilincin varlığını vurgulamıştır. Descartes'in düşünceleri, modern düalizmin temelini oluşturmuş ve zihin ile beden arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik tartışmalar ortaya koymuştur.

Herakleitos, Platon, Aristoteles, İbn Sina, Thomas Aquinas ve Descartes'in düşünceleri, Düalizm tarihinde önemli yere sahiptir ve günümüzde bile felsefi düşüncenin gelişiminde etkileri devam etmektedir.

1.2.1 Herakleitos (Ephesoslu Herakleitos) (M.Ö.535-475)

Tarihi boyunca birçok filozof varlığı açıklayabilmek için düşünceler geliştirmiştir. Bunların ilki mitolojiden, felsefeye geçiş ya da dönüşüm döneminin öncü filozoflarından Herakleitos'tur (Çüçen, Zafer, & Esenyel, 2014, s. 102). Herakleitos'un yaşadığı dönem, mitolojiden, felsefeye geçiş dönemi, yani felsefenin başladığı yıllardır. Mitoloji "ussal düşüncenin henüz yetkin bir düzeye ulaşmadığı, usun henüz yeterince gelişmediği imgelemin usa egemen olduğu" (Timuçin, 2016, s. 157) bir dönemi belirtir ve bir topluluğun inançları, tanrıları, kahramanları, olağandışı yaratıkları ve olaylarını anlatan efsanelerdir. Felsefe insanlığın varoluş soruları sorduğu ve araştırdığı alandır. Felsefeyi mitolojiden ayıran başlıca özellik onun imgelemsel ögelerden uzaklaşması ve her soruyu ussal bir düzeyde yanıtlama eğiliminde olmasıdır" (Timuçin, 2016, s. 185).

Herakleitos'un yaşadığı bu dönemde, usun yani aklın varlık nedenlerini aramaya başladığı görülmektedir. Afşar Timuçin (2016), *Düşünce Tarihi* isimli eserinde, Herakleitos'un düşüncesi için şunları söylemektedir: "Felsefesinde öncülerin görüşlerini çok aşan bir köklü bakış ve sorunlar çeşitliliği göze çarpar. Herakleitos felsefesi daha atılgan daha tutarlı daha arayıcıdır, çelişkilerle dolu bir çelişkiler felsefesidir." Herakleitos; "söylenenlerin değil, arkasında olanların duyulmasını, anlaşılmasını ister… Bilmek'ten ziyade derin bir kavrayış yanlısıdır" (Kumbasar, 2015, s. 2). Burada Herakleitos ikili ve dengeli bir düşünce biçimini ortaya atmıştır. Herakleitos'a göre her şey bir devinim ve değişim halindedir.

> "Her şey değişir; her şey sürekli bir akış içindedir, her şey akar; bir nehre iki kez giremezsiniz, çünkü ikinci seferinde ne o nehir aynı nehir ne de siz sizsiniz. Değişenin altında değişmeyen hiçbir şey yoktur. Değişmeyen tek şey değişmedir ve değişmenin kendisine göre cereyan ettiği yasadır. Kısacası varlık yoktur; oluş vardır veya varlık oluştur" (Arslan, 2021, s. 93).

Herakleitos, sürekli bir değişimden bahseder, O'na göre her şey Logos'tur ve Logos'a göre meydana gelmektedir. Logos'u çok net bir ifade ile tanımlamak zordur. Herakleitos'a göre Logos; duyulabilen ve duyulması gereken bir şeydir. Duyulan şeyin hem kendisi hem de içeriğidir. Aynı zamanda Logos'da, Ateş formunda bir madde hali vardır çünkü ateş Herakleitos için bir önceliğe sahiptir ve "Her şey, ateşin belli bir dönüşümüdür… Ateş bütün var olanların ilk hakiki temelidir, aynı zamanda karşıtların birliğinin de temelidir…" (Çüçen, Zafer, & Esenyel, 2014, s. 104) şeklinde ifade edilmektedir. Logos'un maddi şey tanımı; ateş-su ve toprak arasındaki değişimi, geçişi ve zamansal bir akışı ifade etmek için kullanılır. "Evrenin varlık temelini oluşturan ya da

ilk ilke olan ateşin bir bölümü yoğunlaşarak toprak olur…Topraktan ve denizden gelen buğular önce buluta sonra ateşe dönüşürler. Topraktan gelen buğular aydınlık ve arıdır öbürleri karanlıktır" (Timuçin, 2016, s. 198). Bu karşıt akış arasında Logos dengeli bir birlikteliği ifade eder. "Varlığın ve evrenin "formül"ü olarak. Evrende gerçekleşen her şey; değişim, hareket, doğum, ölüm, birleşme, ayrılma vs. bu "formül"e göre meydana gelir. *Logos*'ta ifade edilen gerçek, ilke olarak karşıtların birliğidir" (Çüçen, Zafer, & Esenyel, 2014, s. 102). Kısacası Logos; işlevselliği ile varlığın ve evrenin bir formülüdür denilebilir. Evrende her şey karşıtların birliği ile varlığını sürdürür. "Karşıtların sürekli çekişmesiyle süren bu diyalektik olmasa evren sönüp gidecektir. Gölge de ışık da kötülük de iyilik de birbirinden ayrılmaz: onların doğası bir ve aynıdır" (Timuçin, 2016, s. 199). Gölgenin olması ve gölgeyi tanımlayabilmek için ışığın varlığını bilmek gerektiği gibi, her şey karşıtı ile var olur ve bu durum sürekli bir değişim halindedir. Bu düşüncesiyle Herakleitos felsefe tarihinde ilk defa düalist düşüncenin ilk nüvesini vermiştir.

Karşıt birliktelik ve karşıtların çatışması, savaşı fikri Herakleitos'u o kadar etkilemiştir ki, bu düşüncesini "bir çemberin başlangıç ve bitiş yerinin aynı olması", "gece ve gündüz birdir, zamansal bir akış halindedir" ifadeleri ile anlatmaya çalışır. Herakleitos'a göre karşıtlık kavramı zamansal bir akış içerisinde farklı durumları da çağrıştırır; hastalık sağlığı, açlık tokluğu, karanlık aydınlığı, adalet adaletsizliğin düşüncesini getirir. Bu karşıt durumların varlığı birbirine zorunludur, birinin algılanması diğerinin varlığı ile birlikte olunca anlaşılır. Durumların, olayların, varlıkların karşıt birliktelik ve ikili denge durumu, Herakleitos için yine ikili birliktelik ile algılanıp ifade edilir; duyular ve akıl. Hiçbir şey tek başına görmek ve duymak ile algılanamaz. Afşar Timuçin (2016), Herakleitos'un bu düşüncesini "görüntülerde sınırlanmak bilgi edinme yolunda boşuna oyalanmaktır." diye ifade etmiştir. Bir olayı, bir varlığı, bir gerçeği görmek ve duymak gibi duyularımız ile algılamak yeterli değildir, akıl; duyuları yorumlamalıdır. Ancak aklın duyuları yorumlaması ile Logos'a uygun bir anlayışta asıl gerçeğe, hakikatin kendisine ulaşılır (Çüçen, Zafer, & Esenyel, 2014, s. 102-107; Timuçin, 2016, s. 196-201). Tüm bu düşünceler ile Herakleitos, insanın varoluşu ve evrenin temel prensiplerini düalist bir görüş ile ele almış ilk filozoftur.

1.2.2 Platon (M.Ö. 427- 347)

Platon, Antik Yunan felsefesinin en önemli filozoflarından biridir ve İdealar Kuramı ile idealizm[2] kurucusu olarak kabul edilir. İdealizm kurucusu olarak kabul edilmesine rağmen Platon'un dünyayı, somut şeyleri algılama şeklimizi tanımlamak için düalist bir yaklaşımı vardır. O'na göre her şey görünenden ibaret değil görüneni algılama şeklimiz için soyut varlıklar vardı. Somut varlıkların yanı sıra; ahlak, inanç, geometri-matematik gibi bilim ve felsefe konularının sürekli değişen, oluşan ve yok olan fiziksel dünyada asla konu olamayacağı savunan Platon, bu kavramların duygularla, akılla ve düşünceyle kavranabileceği fikrini ortaya koymuştur. Platon bu kavramlara "idea" demiştir ve "idealar; yani duyularla değil, ancak akılla, düşünce ile kavranması mümkün olan şeylerdir… Onlar ezeli, ebedi, hareketsiz, değişmez şeylerdir. En önemli özellikleri ise tümel ve madde-dışı olmalarıdır" (Arslan, 2021, s. 108) diye tanımlamıştır.

Platon, Herakleitos'un "her şey akar ve evrende hiçbir şey kalıcı değildir" görüşünü kabul etmemiş, evrende kalıcı şeylerin de var olduğu düşüncesini geliştirmek için çalışmıştır. Platon' a göre her şey gördüğümüzden ibaret değildi, görünenin algılanması da oldukça önemliydi. Platon ve hocası Sokrates, felsefenin o güne kadar varlığı ele alma tarzlarının değişmesi gerektiği görüşünü ortaya koymuşlardır. Platon'a kadar felsefede her şey fiziksel dünya ile açıklanabilir durumdaydı fakat Sokrates ve Platon, çevreleri ile yaptıkları konuşmalar ve incelemeler sonucu her şeyi açıklamak için fiziksel dünyanın yeterli olmadığını; ahlaki kavramlar, toplumsal inançlar, din gibi konuların beş duyumuz ile algılanamayacağı ve açıklanamayacağı fikrini savunmuşlardır. Bu tür soyut kavramların yanında Platon geometriyi iyi bilen bir filozoftur, geometrinin zihin ile algılanan nesnelere ve matematiksel kavramlara dayandığını savunmuştur (Arslan, 2021, s. 107-108; Ağaoğulları, 2020, s. 70-71). Bu doğrultuda, Platon'un fikirleri, felsefi düşüncenin evrimine önemli bir katkıda bulunmuştur.

Platon akılsal kavramlara ve onlar arasındaki ilişkilere dayanan disiplinleri kabul etmiştir ve ona göre gerçekte var olan şey, uzay ve zamanın ötesinde duyularla değil zihin ile kavranabilendir. Platon gerçek varlığın somut ve maddi nesne olmadığını, soyut ve kavramsal bir şey olduğunu; ideaların, maddi gerçekten (somut nesneden) üstün olduğunu savunur. Buradaki, "nesne (madde)-idea ayrımı, insanda beden-ruh ayrımını çağrıştırır.

[2] İdealizm; Zihnin yegâne gerçeklik olduğunu, fiziki dünyanın bağımsız bir gerçekliği olmayıp, zihinsel veya manevi olanın bir görünüşü olduğunu savunan varlık görüşü (Cevizci, 2021, s. 227).

Platon'a göre, nasıl idea nesneden üstün ise, ölümsüz olması nedeniyle tanrısal bir nitelik taşıyan ruh da maddesel olan bedenden üstündür" (Ağaoğulları, 2020, s. 201). Platon'un, ruha ilişkin görüşleri düalist yaklaşımlar için bir giriş olmuştur. Platon için gerçekler dünyası idealar dünyasıdır, görünenin ötesinde ruh zihin ve düşünce ile kavranabilenlerdir.

Platon'un, ruh ve beden düalitesi, idealar dünyası ve fiziki dünya ayrımı, düalizmin gelişmesini önemli derecede etkilemiştir. Öğrencisi olan Aristoteles hocasının bu görüşlerini kendi felsefe savunmaları için başlangıç noktası olarak ele almıştır, idealar dünyası ve fiziki dünya ayrımına değil arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. "Platon'un görünürler dünyası ve idealar dünyası şeklinde yapmış olduğu *düalist* ayrımda, Descartes tarafından başka bir şekilde, "düşünen cevher" *(res cogitans)* ve "maddi cevher" *(res extensa)* olarak kullanılmıştır" (Darıcı, 2014, s. 20). Platon'un öğretileri kendinden sonra birçok filozofun bu konu hakkında fikirler geliştirmesine sebep olmuştur.

1.2.3 Aristoteles (M.Ö. 384-322)

Aristoteles, Platon'un öğrencisi ve Antik Yunan felsefesinin en önemli filozoflarından biri olarak, insanın yaratılışının gereğini araştıran ve öğrenmek isteyen bir varlık olduğunu savunur. Platon'un idea öğretisinden etkilense de Aristoteles'in düalist bakışı, hocasından farklı bir yaklaşımı ortaya koyar.

Platon'un idealar dünyası ile maddi/görünürler dünyası arasındaki ayrımını eleştiren Aristoteles, bu iki dünyanın birleşimini sağlamaya yönelik bir düşünce geliştirmiştir. Gökberk (2002)'in de belirttiği gibi, "Platon, idealarla fenomenler, tümel ve tekil arasında inandırıcı bir bağlantı kuramamıştır. Bu bağlantıyı kurmak için yaptığı bütün denemelere rağmen, idealar dünyası fenomenler dünyasından ayrı, başka bir dünya olarak kalmıştır" (Gökberk, 2002, s. 70). Aristoteles, bu kopukluğu gidermek adına, idealaın varlıkların özü ve varoluş nedeni olduğunu savunmuş; idealar dünyasını, maddi dünyanın dışında değil, duyularımızla algıladığımız dünyanın içinde bir bütün olarak değerlendirmiştir.

Bu yaklaşımı, Aristoteles'in ruh-beden ilişkisine dair düalist bakış açısını da şekillendirir. Aristoteles'e göre ruh ve beden, Platon'un savunduğu gibi birbirinden bağımsız ve ayrı dünyalara ait değildir; aksine, birbiriyle ilişkili ve birbirini tamamlayan iki öznedir. "Aristoteles'in bakış açısına göre ruh, yaşayan herhangi bir bedendeki hareketin sebebidir. Ayrıca, Platon'dan farklı olarak ona göre ruh ve beden birbirinden ayrılamayan

ancak varlıkları birbiriyle ilişkili, birbirini tamamlayan iki öznedir" (Mustafa, 2023, s. 73).

Bu düalist yaklaşımda, Aristoteles ruhu bedenin hareket kaynağı ve varoluşunun anlamı olarak konumlandırırken, bedenin maddi dünyanın bir parçası olarak ruhla bir bütün oluşturduğunu vurgular. İdealar ve formlar arasındaki ilişkiye odaklanarak, bunların bir araya gelmesiyle tam bir gerçeklik oluştuğunu savunur. Ona göre idealar ve görünen varlıklar, ayrılmaz bir bütünü ifade eder.

Aristoteles'in düalizmi, yalnızca ruh-beden ilişkisi ile sınırlı kalmaz; aynı zamanda, varlıkların nedenlerini anlamak ve dünya düzenini açıklamak için geliştirdiği kategoriler sisteminde de görülür. Bu sistem, ideaların ve maddi dünyanın nasıl bir araya geldiğini kavramsal bir çerçeveye oturtur. Aristoteles, tüm bilgiyi bir araya toplayarak ve irdeleyerek oluşturduğu bu sistematik yaklaşımıyla mantığın kurucusu olarak kabul edilir. Aristoteles'in, Platon'dan devraldığı ayrımları bütünleştirme çabası ve ruh-beden birlikteliğine dair düşünceleri, onun düalist felsefesinin temel taşlarını oluşturur. Bu bakış açısı, onun düşünce tarihindeki özgün konumunu pekiştiren unsurlardan biridir.

1.2.4 Aurelius Augustinus (354-430)

Aurelius Augustinus, batıda din ve felsefe alanında önemli görüşlere ve yönlendirmelere sahip düşünürdür. Aziz Augustinus ya da Hippo'lu Augustinus olarak da bilinen Hristiyan filozof ve tanrı bilimcidir (http-4). Augustinus, Platon'un idealar ve görünürler dünyası görüşünden etkilenmiştir ve O'na göre ruh Tanrı'dan gelerek bedende geçici olarak bulunmaktadır bu felsefi görüşleri Hristiyanlık inancı ile birleştirerek batı Hristiyan inancı üzerinde oldukça etkili olmuştur (Gökberk, 2002, s. 135). Augustinus'un düşünceleri ile Hristiyanlık sistemli bir yapıda şekillenmiş ve Hristiyan felsefenin kaynağı olmuştur.

Aurelius Augustinus, insanın kendi varlığını araştırması üzerine düşünceler geliştirmiştir. Augustinus'a göre bir bedenimiz ve bir ruhumuz olduğundan şüphe edemeyiz, yaşadığımızı algılamamız ruhumuzun varlık kanıtıdır. "Augustinus'un bütün düşünceleri iki konu üzerinde toplanır: Tanrı ve ruh konularında. Ona göre araştırılmaya, bilinmeye değer olan yalnız bu iki konudur" (Gökberk, 2002, s. 136). Aurelius Augustinus için; ruh, insan varlığının özüdür, ölümsüzdür ve Tanrı ile doğrudan ilişkidedir. Beden, ruhun fiziksel ve geçici olan görüntüsüdür, fiziksel dünya ile iletişim kurma aracıdır. Dolayısıyla, ruh bedenden daha üstün bir varlıktır.

Felsefe görüşlerinin ve dini inançlarını birleştirerek sentezleyen Augustinus, zihin ve bedenin birbirinden tamamen farklı fakat sürekli bir iletişim halinde olduğu düalist görüşü benimsemiştir. Onun bu görüşüne göre; Ruh, bedenden daha güçlü bir varlıktır ve bedeni kontrol eder, ancak bedenin istek ve arzuları da ruhu etkileyebilmektedir. Ruh ve beden arasındaki bu etkileşim günah ve erdem arasındaki düalizme de gönderme yapmaktadır.

1.2.5 İbn Sina (Avicenna) (980-1037)

İbn Sina Orta Çağ'ın en önemli İslam filozoflarından ve bilim insanlarından birisidir. İran doğumlu filozof batı dünyasında "Avicenna" olarak bilinir. İbn Sina'nın felsefe, tıp, matematik, astronomi alanlarında önemli çalışmaları olmuş ve eserler vermiştir.

İbn Sina, fiziksel ve metafiziksel dünya ayrımı ile zihin (ruh) ve bedenin farklı şeyler olduğunu kabul eder. İbn Sina'ya göre fiziksel görünür dünyanın ötesinde metafiziksel bir gerçeklik vardır ve metafizik dünyasında Tanrı (yaratıcı) ve ruhlar bulunur. Fiziksel ve metafizik dünya ayrımına göre, insan doğası da zihin (ruh) ve beden olarak iki farklı gerçek olarak kabul edilir. İbn Sina'ya göre zihin ve beden tamamen birbirinden farklı iki doğaya sahiptir, zihin maddi olmayan soyut, beden ise maddi olan somut bir varlıktır.

İbn Sina, bazı felsefe ve psikoloji yazılarında *Uçan Adam (Flying Man)* tanımlaması yapmıştır. Bu tanımlama Micheal Marmura'nın *İbn Sina'nın "Uçan Adam" Deneyi (Avicenna's "Flying Man" in Context)* isimli makalesine göre; ruh, beden ve dış dünya olmaksızın kendi varlığını algılayabilmektedir (Marmura, 1986). İnsan doğduğunda sağlıklı bir zihin ve bedene sahiptir ve hiçbir dış etkene maruz kalmadığı zaman yani "havada asılı kalmak" gibi bir durumda bile ruh yani zihin varlığının farkındadır. Bu açıklamalar doğrultusunda, ruhun var olabilmesi için bedene ihtiyaç duymadığı ve beden yok olduktan sonra bile varlığının metafiziksel dünyada devam ettiği söylenebilir.

İbn Sina'nın "Uçan Adam Deneyi" şeklinde ifade etmeye çalıştığı bu tanımlaması zihin ve beden ayrımını, fiziksel ve fiziksel olmayan dünya ayrımları ile düalist görüşleri desteklemektedir (Marmura, 1986). Farkındalık ve zihin-beden ayrımı, Descartes başta olmak üzere birçok düalist filozofu etkilemiştir.

1.2.6 René Descartes (1596-1650)

René Descartes, 17. yüzyılda yaşayan modern felsefenin kurucusu olarak kabul edilen Fransız düşünürdür. Descartes; felsefe ile beraber mantık, ahlak, fizik, metafizik ve matematik alanlarında da çalışmıştır (Gökberk, 2002, s. 228). Descartes hem felsefi hem

de bilimsel alanlarda çalışan tüm yüzyıla damgasını vurmuştur ve bu yüzyıl kartezyen olarak nitelendirilmiştir (Bumin, 2012). Descartes'ın düşünceleri hem felsefi hem de bilimsel alanlarda büyük bir etki yaratmıştır. Yaşamı boyunca tüm fikirlerini şüphe üzerine kurgulamış olan düşünür, şüpheyi doğru bilgiye ulaşmak için bir yöntem olarak kabul etmiş ve şüphe edilemeyecek gerçek bilgiye ulaşmayı hedeflemiştir. Her şeye şüphe ile yaklaşan Descartes, sadece düşünme eyleminin gerçek ve kesin varlık olduğunu söylemiş; şüphe duyulan her şeyin geçici olduğu fikrini savunmuştur. Bu şüpheci yöntem ile "cogito ergo sum" / "düşünüyorum, öyleyse varım" önermesini ortaya koyar. Descartes'e göre insan her şeyden şüphe duyabilir fakat kendi düşüncesinden şüphe duyamaz; bir kişinin düşünmesinin farkında olması varlığın temel kanıtı olarak kabul edilir.

Descartes, bu şüphecilik ve kesin bilgi arayışıyla, felsefi yöntemde devrim niteliğinde bir yaklaşım benimsemiştir. Özellikle felsefi düşüncesinin temelinde, "dünyayı madde ve ruh, beden ve zihin olarak ikiye bölen Descartes, zihnin özünün düşünme, maddenin özünün ise hareket olduğunu ileri" (Cevizci, 2021, s. 118) sürmüştür. Descartes'e göre zihin (ruh) ve beden (madde) birbirinden tamamen farklı, birbirine indirgenemeyen ve aynı derecede gerçek olan farklı iki tözdür. "Maddenin ana niteliği yer kaplamak, ruhun ana niteliği düşünmektir… madde yer kaplar ancak asla düşünmez; ruh ise düşünür, ancak asla yer kaplamaz" (Arslan, 2021, s. 113). Bu düşünce, Kartezyen Düalizm olarak bilinir ve modern felsefenin temel taşlarından birisi olmuştur. Zihin ve bedenin bu ayrımı, Descartes'ın hem felsefi hem de bilimsel düşüncesinin temelini oluşturur. Düalizmin temelinde yatan bu ikili ayrım, varlık felsefesinde sadece metafiziksel boyutuyla değil, aynı zamanda bilginin doğası ve kaynağı üzerine yapılan tartışmalarda da etkili olmuştur. Örneğin, Descartes felsefesi zihinsel ve fiziksel tözlerin etkileşimini açıklamak için yeni bir anlayış ortaya koymuş, bu bakımdan felsefe tarihinin önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. Nitekim Ord. Prof. Dr. Heinz Heimsoeth (2012), Descartes'ın, fiziksel olan ile psişik olan arasındaki temelli ayrımı ortaya koymasını bir eksiklik değil, düalizmin felsefe tarihine önemli bir katkısı olarak değerlendirmiştir.

Descartes, şüphecilik ve kuşkuculuk üzerine odaklanarak, bilgiye nasıl ulaşabileceğimizi sorgulamış ve kendi varlığını düşünceyle doğrulamıştır. "Zihinsel olan fiziksel olandan daha önce gelir çünkü bedeni algılayabilmek için öncelikle zihne ihtiyacımız vardır" (Etili & Önal, 2022). Descartes'a göre, her düşünme eylemi bilinçlidir ve kişinin kendisinin var olduğuna dair kesin bir bilgiye ulaşmasını sağlar. "Düşünüyorum, öyleyse varım" ifadesi,

kişinin varlığını doğrulamak için en temel ve şüphe edilemez önermedir. Descartes, bu önermenin yalnızca kendisinin düşünmesinin farkında olan bir bilinçli varlık olarak kabul edilebileceğini öne sürmüştür.

Zihin ve bedenin birbirinden tamamen farklı ve birbirine indirgenemeyen iki farklı töz olduğunu savunan Descartes, zihin ve bedenin tek başlarına var olabileceğini söylemiştir. Fakat bir insan tanımlaması için zihin ve beden bütünlüğünün birlikte olması gerekmektedir. Descartes'ın zihin ya da düşünme ile kastettiği şey; sadece soyut akıl yürütme değil, hissetme, duygular, isteme, reddetme, hayal etme gibi bilinçli tavrın her durumunu kapsamaktadır. Timuçin (2005) düşünceler, fiziksel ve görünür dünyada, beden ve madde gibi yer kaplamazlar. "Ancak bu, Descartes'a göre zihin ve bedenin birbirini nedensel olarak etkilemesine engel değildir. Fiziksel objelerin varlığı nasıl bizim onları algılamamıza yol açıyorsa, bizim arzu ve inançlarımız da uzuvlarımızı istediğimiz gibi hareket ettirmemize yol açar" (Beyaz, 2014, s. 9). Bu bağlamda, Descartes'ın zihin-beden ayrımı, felsefi düşüncenin ötesinde, insanın kendini anlaması ve bilinçli varlığı üzerine derin etkiler yaratmıştır.

Descartes, bu düalist yaklaşımı ile modern felsefenin birçok alanında temel tartışmalara yol açmıştır. Onun şüpheciliği ve rasyonel düşünceye dayalı metodolojisi, aydınlanma çağının başlangıcına önemli bir katkı sağlamıştır (Scruton, 2002). Descartes'ın etkisi, sadece felsefi düşünceyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda bilimsel yöntemlerin gelişimine de önemli ölçüde yön vermiştir.

Descartes, tüm deneyimlerin ve inançların yanıltıcı olabileceğini söylemiştir. O, matematiksel ve mantıksal önermeler gibi kesinliğe sahip olduğu düşünülen bazı temel inançların dahi şüphe altında olabileceğini kabul eder. Ancak, "düşünüyorum" ifadesinin kendisi, Descartes'a göre, her durumda geçerli ve kesin olan bir ifade olarak kabul edilir. Descartes, bilincin özsel doğasının kendini doğrulayan bir bilgi sunduğunu ve bu bilginin dış dünya bilgisi ile birleştiğinde daha kapsamlı bir anlayış sağlayacağını belirtir (Scruton, 2002).

René Descartes modern düşünceye büyük bir etki bırakmıştır. O, klasik düşüncenin bazı temel varsayımlarını sorgulayarak, şüphecilikten doğru bilgiye ulaşma çabasının yolunu açmıştır. "Düşünen bir varlık olarak, var olduğumu biliyorum" önermesi, felsefi düşüncede temel bir dönüm noktası olmuştur ve sonraki birçok filozofun çalışmalarını etkilemiştir. Descartes'ın felsefesi, modern bilimin ve rasyonalizmin gelişiminde de

önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda, Descartes'ın zihin-beden ayrımı ve şüphecilik anlayışı hem felsefi hem de bilimsel düşüncenin evrimine katkıda bulunmuştur.

1.2.7 Düalizm tarihinde modern yaklaşımlar

René Descartes'ın zihin-beden arasındaki ayrımı ve ikiliği temel alan düalizm anlayışı, modern felsefenin başlangıç noktalarından biri olmuştur. Descartes sonrası bu görüşü destekleyen filozoflar bu görüşü tekrar yorumlamışlar ve ne kadar derin bir konu olduğunun üzerinde durmuşlardır. Düalizmin gelişimi, sadece düalizmi savunanlar arasında değil, aynı zamanda ona karşı çıkanlar arasında da şekillenmiştir. Özellikle Baruch Spinoza (1632-1677) ve Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716) düalist görüşlere sahip değillerdir ancak, düalizm tartışmalarını derinleştirerek birçok filozofun bu konuda düşünceler ve sistemler geliştirmelerine sebep olmuşlardır. Ayrıca, modern felsefenin gelişmesinde oldukça önemli yere sahiplerdir (Gökberk, 2002).

Düalizm düşüncesine karşı olarak ilk önce Baruch Spinoza'nın karşı çıkışı dikkat çeker. Spinoza, düalizm görüşüne eleştirel bakış açısı ile yaklaşmıştır. Spinoza, düalist değildir ama felsefi görüşünü Descartes'tan almıştır; töz sorunu onun felsefesinin de temel sorunudur (Gökberk, 2002). "Spinoza'ya göre, düşünen zihin ile yer kaplayan beden bir ve aynı şey olmak durumundadır… O halde beden ve zihin Spinoza için iki farklı töz değil, tek tözün iki farklı şekilde algılanışı olmak durumundadır" (Çüçen, Zafer, & Esenyel, 2014). Spinoza, tek bir tözün var olduğunu ve bu tözün hem zihni hem de bedeni kapsadığını ileri sürmüş ve aynı zamanda, modern felsefede farklı bir yol açarak, zihin-beden ilişkisini ve Tanrı kavramını yeni bir bağlamda ele almıştır (Bumin, 2012). Spinoza'nın bu eleştirisi düalizm düşüncesinde yeni bir diyalog başlatmıştır. Benzer şekilde, Gottfried Wilhelm Leibniz de düalizmini ele almış, ancak düalist görüşler yerine eleştirel fikirler öne sürmüştür. "Ona göre töz, tüm niteliklerin toplamı olmak durumundadır… Leibniz, tözleri birbiriyle hiçbir ilişkisi bulunmayan bireysel kendilikler olarak betimler" (Çüçen, Zafer, & Esenyel, 2014, s. 298). Leibniz'e göre, zihin ve beden tamamen farklıdır birbirlerini etkilemezler. Zihin-beden etkileşimi, "önceden kurulmuş uyum" (pre-established harmony) prensibiyle, birbirlerine paralel olarak ve herhangi bir etkileşim olmadan varlıklarını sürdürürler (Çüçen, Zafer, & Esenyel, 2014, s. 298). Bu görüşüyle Leibniz, düalizme farklı bir perspektif kazandırmış ve zihin ile bedenin birbirinden bağımsız ve etkileşimsiz olduğunu savunmuştur.

John Locke (1632-1704), birçok filozof gibi, neyin gerçekten var olduğu ve insanın neyi bilebileceği sorularına odaklanmıştır. Felsefi görüşünü bu temel sorulardan yola çıkarak şekillendiren Locke, zihin ve beden arasındaki farkı vurgulamıştır. Ona göre, zihin doğuştan "tabula rasa" (boş levha) olarak gelir ve duyular aracılığıyla deneyimlerle bilgi edinir (Çüçen, Zafer, & Esenyel, 2014). Locke, zihinsel ve fiziksel dünyaların bağımsızlığını savunmuş ve bu ikiliğin insan bilgisi üzerindeki etkilerini modern bir düalizm yorumu olarak ortaya koymuştur. Nicolas Malebranche (1638-1715) de Descartes'ten çok etkilenerek zihin-beden düalizmi üzerine düşünen dindar bir filozoftur; insanların dış dünyayı doğrudan değil, Tanrı aracılığıyla algıladığını savunmuştur (Timuçin, 2005). Malebranche, "zihin beden ilişkisi konusunda, Tanrı'nın ruha, bedensel süreçleri birer vesile ya da ara neden olarak kullanmak suretiyle ideler koyduğunu, zihinle beden arasındaki gözle görülür bağın Tanrı'nın müdahalesiyle kurulduğunu" savunmaktadır (Timuçin, 2005). Bu görüş, zihinsel durumların Tanrı'nın iradesiyle meydana geldiğini, zihin-beden düzleminin Tanrı ile gerçekleştiğini öne sürer.

Modern felsefesinin önde gelen isimlerinden Karl Popper (1902-1994), I. ve II. Dünya Savaşlarının etkilerine yakından tanık olmuştur. Yaşadığı bu deneyimlerden dolayı Popper, duygulardan ziyade akla dayalı problem çözme yetisi geliştirmiş ve zihinsel olayların fiziksel olaylar ile etkileşim içinde olduğu düalist fikri öne sürmüştür (Tekin, 2021). Tekin'in (2021) *Düalist Kozmoloji* isimli kitabında Karl Popper, epistemolojik düalizmi savunan bir filozof olarak ele alınmaktadır. Popper'a göre; zihin ve beden birbirinden bağımsızdır, ancak aralarında dinamik bir etkileşim vardır. Richard Swinburne (1934-), modern din felsefesi öncülerindendir, tanrının varlığına dair çok görüş ortaya koymuş (http-5) ve insanın varoluşunda ruh önceliğinde düşünceler geliştirmiştir. "O, insanın zihin ve beden olmak üzere iki farklı cevherden oluştuğunu öne süren düalist görüşün günümüzdeki önemli savunucularındandır" (Yılmaz, 2019, s:318). Swinburne'ü, Descartes'ın düalist görüşünden ayıran en büyük fark "düşünüyorum, öyleyse varım" yaklaşımındaki düşünme haliydi. "Oysa Swinburne, bilinç kaybının yaşandığı uyku ve koma gibi durumları da göz önünde bulundurarak, düşünme kapasitesine sahip olmanın -o an düşünmüyor olsa bile- kişinin varlığı için yeterli olduğunu öne sürmektedir" (Yılmaz, 2019, s. 428). Yani Swinburne'e göre, kişinin var olabilmesi için illa o anda düşünüyor olmasına gerek yoktu. Beden ve ruh birleştiği zaman yeryüzündeki varlığımız gerçekti; geçici ve kısa süreli düşünme hali var olmamıza engel değildi. Günümüz modern felsefecilerinden Thomas Nagel (1937-), *Yarasa Olmak Neye*

Benzer? isimli yazısında zihin-beden probleminin karmaşıklığı ve çözülmezliğini vurgular (Nagel, 2021). Zihin ve beden ikiliğini savunan Nagel (2021), fiziksel süreçlerin öznel bir zihinsel süreçle algılanması gerektiğini öne sürer. Makalesinde verdiği yarasa örneğinde, yarasanın duyusal deneyimlerinin sadece fiziksel süreçlerle açıklanamayacak kadar özgün olduğunu ifade eder. Nagel'e (2021) göre, bilinç ve deneyimler fiziksel dünyadan tamamen bağımsızdır ve bir canlının bilinç süreçlerini anlamak için yalnızca fiziksel durumunu taklit etmek yeterli değildir; o canlının duyusal ve zihinsel özelliklerini de deneyimlememiz gerekir (Tümkaya, 2017). Bu nedenle; bilinç ve zihin-beden arasındaki ilişki, düalistik bir yaklaşım ile açıklanabilir. Bu düşünürler, modern felsefede düalizmin gelişiminde ve savunulmasında önemli katkılarda bulunmuşlardır. Her biri, zihin-beden ilişkisini farklı perspektiflerden ele alarak, düalizmin modern yorumlarına çeşitli açılardan katkıda bulunmuştur.

Bu bağlamda, Descartes sonrası dönemde düalizm hem felsefi hem de bilimsel alanlarda geniş bir tartışma alanı içerisinde ele alınmış ve farklı yorumlarla zenginleştirilmiştir. Modern yaklaşımlar, düalizmin karmaşıklığını ve modern düşünce üzerindeki etkisini ortaya koymuş, bu kavramın çeşitli yönleriyle yeniden değerlendirilmesine olanak tanımıştır.

1.3 Düalizmin Sınıflandırılması

Düalizm, temel olarak birbirine zıt olan iki kavramın veya varlığın birbiriyle ilişkisini inceleyen bir görüştür. Bu kavramlar genellikle birbirini tamamlayan veya zıt olan unsurları ifade eder. Örneğin; gece ve gündüz, soyut ve somut, ruh ve beden gibi zıtlıklar düalist görüşleri yansıtır.

Düalizm felsefe, din, bilim, sanat alanlarında zıtlık ve ikilik kavramlarına bağlı kalarak birbirlerine benzerlik gösteren ifadelerde kullanılır ve yorumlanır. Ancak, Düalizm, düalist, düalite kavramları ve teorileri ilk kez felsefi düşünce tarihinde ortaya çıkmıştır. Bu yüzden düalizm felsefe alanında sınıflandırmak ya da kategorize etmek daha doğru olacaktır. Felsefe oldukça karmaşık bir düşünce sisteminden oluşmaktadır. Karmaşık düşünce sistemi içerisinde düalizm sınıflandırması yapılırken bazı temel kaynaklarındaki yorumlara yer verilecektir.

Bu sınıflandırma en temel şekilde, basit ve düalist görüşü destekleyen durumların ve teorilerin türüne göre yapılacaktır. Howard Robinson (2004), "Düalizm" (*Dualism*) isimli makalesinde şöyle bahsetmektedir; "Bunlardan en doğal olanı, düalist olmayı seçtiğimiz

şeylerin türlerine göre sınıflandırmaktır. Bu amaçla en sık başvurulan kategoriler, töz (substance) ve niteliktir (property). Böylece, töz düalizmi ve nitelik düalizmi ortaya çıkar. Bununla birlikte, önemli bir üçüncü kategori daha vardır: yüklem düalizmi (predicate dualism).” Burada bahsedilen yüklem düalizmi (predicate dualism), bir şeyin sahip olduğu nitelik ya da bir şeyin yaptığı eylem olarak tanımlanabilir. Paul M. Churchland (2012), “Madde ve Bilinç” (*Matter and Consciousness*) kitabında; düalizmi en temel yapısı ile töz düalizmi (substance dualism) ve nitelik düalizmi (property dualism) olarak ele alır. David M. Rosenthal (2000), “Materyalizm ve Zihin-Beden” (*Materialism and the Mind-Body Problem*) isimli kitabında; materyalist bir yaklaşım ile düalizmi ontolojik, nitelik ve epistemolojik olarak değerlendirir. Edward Jonathan Lowe (2023) “Zihin Felsefesine Giriş” (*An Introduction to the Philosophy of Mind*) isimli kitabında; düalizm düşüncesini töz düalizmi, nitelik düalizmi ve epistemolojik düalizm olarak sınıflandırır.

Düalist görüşlerin her birinde zihin ve bedenin birbirinden farklı şeyler olduğu kabul edilir. Bu görüşler doğrultusunda ve birçok kaynakçada ortak görülen sınıflandırma çeşidine göre düalizm en temel yapısı ile ontolojik, nitelik ve epistemolojik olarak incelenecektir. Her bir düalizm türü, belirli tanımlar ve çerçeveler içinde ele alınarak, düalizm çeşitlerinin genel yapısı daha net açıklanmaya çalışılacaktır.

Bu sınıflandırma, genel felsefe alanında ve ortak görüşler doğrultusunda yapılmaktadır. Bunların yanı sıra spesifik olarak tek bir filozofun ismi ile bağdaştırılarak bilinen düalizm çeşitleri de vardır, bunlar; Platonik düalizm ve Kartezyen düalizm’dir. Platonik düalizm, Platon’un felsefi görüşü ile anılır. Kartezyen düalizm ise Descartes’ın felsefi görüşü ile eşleştirilir. Bu iki düalizm diğer düalizm sınırlandırmaları ile iç içe geçmiş durumdadır ve birbirlerinin alt dalı olarak da yer verilebilir. Fakat bu araştırmada ayrı bir başlık olarak yer verilecektir.

1.3.1 Ontolojik / Töz düalizm (Substance dualism)

Ontolojik düalizm; genel felsefi bir kavramdır, varlığın ve gerçekliğin temelini araştıran ve metafiziğin temel dallarından biri olan ontolojiden gelir. Ontoloji; varlıkların temel özelliklerini, bu özelliklerin bir birbirleriyle olan ilişkilerini ve bu durumlarının nasıl kategorize edileceği ile ilgilenir (Cevizci, 2021). Ontolojik düalizm, varlığı iki töz üzerinden ele alarak açıklamaya çalışır.

Ontolojik düalizm varlığın temelini zihin(ruh) ve madde(beden) olarak ele alır. Bu düalizm türüne göre zihin ve madde birbirinden bağımsız ve farklı niteliklere sahiptir

(Churchland, 2013). Zihin; düşünen şeydir, fiziksel varlığı yoktur. Madde ise; fiziksel dünyada yeri olan, görünür şeydir. "Bu yaklaşımın temel tezi, insanın fiziksel olmayan ruh ve fiziksel beden olmak üzere iki ayrı tözün birleşiminden oluşmasıdır" (Beyaz, 2014, s. 19). Ontolojik düalizm, insan doğasının iki farklı töz olduğunu ve bu tözlerin bir arada olması gerektiğini savunur.

Ontolojik düalizm (töz düalizmi) çeşitli kaynaklarda kartezyen düalizmi ile aynı tanım ve başlık altında incelenmiştir. Fakat ontolojik düalizm yaklaşımı genel felsefi bir kavramdır, birçok filozof bu görüşü savunmuştur. Kartezyen düalizmi ise; Descartes'ın felsefi görüşü ile ele alınan spesifik bir görüştür. Bu sebeple kartezyen düalizmi ayrı bir madde olarak ele alınacaktır.

1.3.2 Nitelik (Property) düalizmi

Nitelik düalizmi, zihinsel ve fiziksel özelliklerin bir arada tek bir tözde bulunmasını ve bu özelliklerin tamamen birbirinden farklı ve bağımsız olduklarını savunur. İki farklı kategoride ele alınan zihinsel ve fiziksel niteliklerin birbirleri ile nasıl etkileşim halinde oldukları nitelik düalizminin araştırma konusudur.

Nitelik düalizminde iki tür nitelik vardır. İlki; duygular, düşünceler, hisler gibi zihinsel niteliklerdir. İkincisi; gözle görülen, uzayda yer kaplayıp fizik ile açıklanabilir şeyler fiziksel niteliklerdir. Bu düalizm anlayışı insanın hem zihinsel hem de fiziksel niteliklerini kabul eder (Churchland, 2013; Günday, 2003). Zihinsel nitelikleri taşıyan, ruh, fiziksel olmayan bir varlıktır; beden ise fiziksel durumların gerçekleştiği ve fiziksel niteliklerin sahibidir.

Nitelik Düalizmi, zihinsel ve fiziksel nitelikler yani ruhun ve bedenin birbirlerinden tamamen farklı ve bağımsız olmalarına rağmen birbirleri ile etkileşim halinde olmalarını savunur. Zihinsel ve fiziksel özelliklerin etkileşimi ve ayrı doğaları üzerine yapılan tartışmaların daha anlaşılır ve sistematik bir şekilde ele alınmasını sağlar (Bailey, 2019). Bu etkileşim durumları, etkileşim farklılıklarına göre nitelik düalizminde üç farklı alt başlık ile detaylandırılıp gruplanabilir.

1.3.2.1 Epifenomenalizm

Epifenomenalizm, zihinsel durumlar ile fiziksel durumların etkileşimi araştıran nitelik düalizminin bir türüdür. "Epifenomenalizm, zihinsel olanla fiziksel olan arasında nedensel bağlantıların bulunduğunu ancak bunun fiziksel olandan zihinsel olana doğru tek yönlü olduğunu savunan" (http-6) bir görüştür. Epifenomenalizme göre insanın

fiziksel nitelikleri, zihinsel niteliklerinin oluşumuna sebep olur ancak, zihinsel niteliklerin fiziksel nitelikleri etkilemesi mümkün değildir. Ahmet Cevizci (2021) epifenomenalizmi şu şekilde açıklamaktadır;

> "O, bilinçli zihin hallerinin varlığını yadsımamakla birlikte, onları fizik durumlarının bir yan ürünü ya da gölgesi olarak değerlendirir. Zihinsel durumlarla olayların fiziki olaylarla açıklanabileceğini öne süren epifenomenalizm, zihnin beden olmadan var olamayacağını ileri sürerken, düşünce benzeri zihinsel oluşumların beden üzerinde nedensel bir etkisinin olamayacağını iddia eder."

Zihinsel olaylar epifenomenalizmde fiziksel olayların bir yan ürünü gibi kabul edilir. Zihinsel olaylar "epifenomen" yani yan üründür. Bu durumu şu örnekle açıklayabiliriz; "kalp atışlarının artmasını sağlayan "korku" değildir. Kalp atışı ve korku fizyolojik kaynaklı şeylerdir. Ancak dış tehditler gibi fizik dünyası tarafından oluşturulur (http-6). Farklı bir örnek ile şöyle aktarılabilir; eli kesilen birisi öncelikle fiziksel bir tepki verir. Kesik fiziksel bir eylemdir, bunun sonucu olarak sinir hücreleri beyne sinyal gönderir ve acı hissi oluşur.

Epifenomenalizm, zihinsel ve fiziksel olayların tamamen birbirinden farklı olduğunu, zihinsel durumların tek taraflı olarak fiziksel durumlar tarafından meydana geldiğini savunan görüştür.

1.3.2.2 Etkileşimci nitelik düalizmi (Interactionism)

Etkileşimci nitelik düalizmi, zihinsel durumlar ile fiziksel durumların karşılıklı etkileşim halinde olduğunu savunan bir görüştür, "...doğaları ya da özleri bütünüyle farklı olan ve bu yüzden aralarında ortak hiçbir nokta bulunmayan zihin ve beden arasında bir etkileşimin olduğunu dile getirir" (Cevizci, 2021, s. 166). Etkileşimci nitelik düalizmini Şeref Günday (2003), "Zihin Felsefesi" kitabında şu şekilde ifade etmiştir; "ruhta olanlar bedene, bedende olanlar ruha etki eder. Ruh ile beden arasında karşılıklı bir etkileşim vardır."

Etkileşimci nitelik düalizmine göre zihinsel ve fiziksel nitelikler birbirinden tamamen farklıdır ve birbiri ile etkileşim halindedirler. Bir örnek ile açıklanacak olursa; elinizi ateşe tutarsanız, teninizde fiziksel bir yanık oluşur. Bu fiziksel yanma durumu ile sinir hücreleri uyarılarak beyne yani zihne uyarı gider. Acıyı algılayan zihin elinizi çekmeniz gerektiği düşüncesini tekrar bedene ileterek fiziksel bir eylem olan elinizi çekme durumu ortaya çıkar. Bu etkileşim, zihinsel ve fiziksel durumların nasıl iç içe olduğunu ve birbirlerini nasıl etkilediğini gösteren bir örnektir.

Bu teori, zihinsel ve fiziksel durumların birbirinden bağımsız olmaktan çok, birbirine bağlı ve sürekli bir etkileşim halinde olduğunu savunur.

1.3.2.3 Paralelizm

Nitelik düalizmin bir farklı alt başlığı paralelizmdir. Paralelizm; zihinsel ve fiziksel durumlar yani ruh ve beden birbirinden tamamen farklı iki ayrı tözdür ve birbirleri ile etkileşimleri ya da ilişkileri yoktur (Günday, 2003). Andrew Bailey (2019), "Zihin Felsefesi" kitabındaki anlatımına göre, paralelizmde; zihinsel ve fiziksel olayları doğrudan birbiri ile etkileşimde değildir, sadece bir aradadırlar. Zihinsel ve fiziksel durumlar, Tanrı veya doğanın yasaları birbirleri ile uyumlu bir şekilde birlikte tutulurlar. Paralelizm, zihin ve bedenin iki ayrı töz olduğunu, ancak bu iki tözün birbirleriyle etkileşimde olmadığını savunur. Bu teoride her iki töz de birbirleriyle uyum içinde hareket eder, çünkü üçüncü bir faktör tarafından senkronize edilirler. Tanrı ya da doğa yasası zihin ve bedenin uyumlu bir şekilde çalışmasını sağlar.

Paralelizme göre "zihin ve beden iki farklı unsurdur, ancak, aralarında bir etkileşim veya ilişki yoktur. Örneğin: Elimize iğne battığında acı duyarız. Bu bir nedensel ilişkidir…" (http-7) fakat bir birbirlerini etkileme gibi bir durumları yoktur.

1.3.3 Epistemolojik düalizm

Epistemolojik düalizm, felsefenin temel kavramlarından biridir ve bilginin nereden ve nasıl elde edildiğini araştıran epistemolojiden gelir. Epistemoloji; "Felsefenin bilgiyi konu alan, bilgiyle meşgul olan temel dalı"dır (Cevizci, 2021, s. 157). Epistemoloji, "Bir bilgi ile bu bilginin geldiği obje arasındaki süreci kendine problem yapan" (Çüçen, Zafer, & Esenyel, 2014, s. 14) alandır ve bilginin nereden geldiğini, bilginin ne olduğunu ve nasıl elde edildiğini açıklamaya çalışılır. Epistemolojik düalizm; bilgi ve bilgi edinme süreçlerinin zihinsel ve fiziksel olarak iki farklı türde olduğunu savunan görüştür.

Epistemolojik düalizm, zihin ve madde arasındaki ayrıma vurgu yaparak zihinsel olaylar ve fiziksel durumlar ile iki farklı şekilde bilgi elde edileceğini savunur. Cevizci (2021), Felsefe sözlüğünde "bilgide özne veya gözlemleyen ile nesne ya da gözlemlenen dikotomisini temel alan görüş de epistemolojik ikicilik"tir diye açıklamıştır. Epistemolojik düalizme göre; iki farklı bilgi ve iki farklı bilgi edinme türü vardır. Fiziksel olarak beş duyumuz ile; fiziksel bilgi yani fiziksel dünya hakkında görerek, duyarak, dokunarak gibi eylemler ile bilgi edinilir. Zihinsel olarak düşünceler, hisler, duygular, deneyimler ile kişiselleştirilmiş içsel bir gözlem yöntemi ile bilgi elde edinilir.

1.3.4 Platonik düalizm

Platonik düalizm, Platon'un felsefi görüşü idealar teorisine dayalı olan düalizm türüdür. Platon varlıkları iki türe ayırmıştır; ilki beş duyumuzla algılayabildiğimiz görünür yani maddi dünya, somut ve uzayda yer kaplayan her şey, ikincisi; zihin ile kavrayabildiğimiz, soyut şeylerden oluşan idealar dünyasıdır (Altuner, 2013). Platon'a göre; görünür dünya değişken, geçici ve kusurludur; idealar dünyası gerçek bilgiye sahiptir ve asıl gerçek orasıdır. Bu iki dünya arasındaki metafiziksel fark platonik düalizmi oluşturur.

Platon hayatın ve doğanın kaynağını ruh olarak ele alır, ona göre ruh idealar dünyasındandır. "İdealar, duyular dünyasının dışında bir yerlerde vardırlar ve ancak matematik ve felsefeden yola çıkılarak akıl yoluyla kavranabilirler. Platon'a göre ruh, idealara benzer. Platon ruhla insandaki değişmezi kastetmektedir" (Beyaz, 2014, s. 20). Platon, ruhun doğumdan önce var olduğunu, görünürler dünyasına gelirken beden ile buluştuğunu ve ölümden sonra da varlığını sürdüreceğini savunur. Çünkü idealar dünyası ezeli ve ebedidir, gerçek olan idealar dünyasıdır. Platonik düalizm, idealar dünyası ve idealar dünyasının kopyası ve gölgesi olan görünür dünya ayrımını savunur.

1.3.5 Kartezyen düalizmi

Kartezyen kelimesi; René Descartes'ın Latince ismi "Renatus Cartesius" adından türetilmiştir. (http-8). Kartezyen Düalizm, töz düalizmi (substance), Descartes düalizmi olarak da bilinir ve bazı kaynaklarda bu isimler ile yer alır.

Kartezyen düalizm, zihinsel dünya ve görünürler dünyası ayrımına dayanır. "Kartezyen düalizmde bu ikilik madde ve zihin arasındadır. Kartezyen düalizmine göre, beden, uzay ve zaman içindedir ve mekanik yasalara tabidir. Zihin ise sadece zamandadır, mekanik kanunlarla açıklanamaz" (Çelebi, 2014). Descartes, "Düşünüyorum, öyleyse varım" önermesi ile zihnin ve bedenin ayrı ve bağımsız tözler olduğunu, düşünme eyleminin bedenden bağımsız bir şekilde çalıştığını ileri sürer. Descartes'ın bu ayrımı, Kartezyen düalizmin temelini oluşturur.

Descartes, zihin (Res Cogitans) ve bedenin (Res Extensa) ayrı tözler olmasına rağmen, birbirleriyle etkileşim içinde olduklarını savunmuştur (Beyaz, 2014) ve bu etkileşimin özellikle epifiz bezi aracılığıyla gerçekleştiği fikrini ortaya koymuştur. Descartes'a göre zihin, düşünen şeydir. Zihin, düşünce, şüphe duyma, hayal etme, reddetme ve algılama gibi tüm bilinçli durumları içerir ve fiziki dünyadan bağımsızdır (Bumin, 2012). Bu

düşünceye göre; zihin, beden hareketlerini yönlendirebilir ve bedende oluşan fiziki durumlar (elinin kesilmesi; acı) zihinsel deneyimlere dönüşebilir.

Burada dikkat edilmesi gereken konu, Descartes'ın insanı saf zihin olarak değil, zihnin/ruhun bedende var oluşuyla bir bütün olarak kabul etmesidir. Kartezyen düalizmde, zihin ve beden tamamen birbirinden farklı yapılara sahip iki tözdür ve tek başına var olabilirler. Ancak, insanın insanı algılayabilmesi için zihin-beden ikiliğinin bir bütün olarak bir arada bulunması gerekir.

2 BİLİMDE DÜALİZM

Bilim, doğal yaşamı, dünyayı ve evrenin işleyişini sistemli bir şekilde inceleyen bilgi ve araştırma sürecidir. Bilimsel çalışmalar ve araştırmalar sürecinde bilgiye; düşünce, gözlem ve deney aracılığıyla düzenli bir süreç sonunda ulaşılabilir (Arslan, 2021). En temel hali ile bilim, sayısal (fen) bilimler ve sosyal bilimler olarak iki ana grupta sınıflandırılabilir (http-9).

Düalizm, felsefi düşünce tarihinde olduğu gibi bilimde de önemli bir yere sahiptir ve sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Bilimde düalizm, doğa ve insan arasındaki ilişkiler, madde ve enerji gibi ikilikler ile incelenmektedir. Düalizm, sayısal(fen) bilimlerde, doğa olaylarında, biyolojik yapılarda, maddenin negatif ve pozitif etkileşimleri, madde ve enerji gibi ikilikler üzerinden ele alınırken; sosyal bilimlerde ise düalizm, felsefi temeller üzerinden yola çıkarak insan davranışlarını ve toplumsal yapıları tanımlama da kullanılmaktadır. Bu bölümde, sayısal ve sosyal bilimlerde düalizmin nasıl ele alındığı ve hangi kavramlar üzerinden çalışıldığı kısaca incelenecektir.

2.1 Sayısal Bilimlerde Düalizm

Sayısal bilimler, doğa olaylarının sebeplerini ve süreçleri inceleyen, gözlem ve deneye dayalı sistematik bilgiler içeren bilim dallarıdır. Bu alanda başlıca matematik, fizik, kimya ve biyoloji ana bilim dalları öne çıkar.

Sayısal bilimlerden matematikte düalizm, eksi ve artı, somut ve soyut kavramlar ile ele alınırken; fizikte, madde (parça) ve enerji (dalga) ikiliği ile incelenir. Kimyada düalizm, madde ve enerjinin negatif ve pozitif yükleriyle; biyolojide genetik ve çevresel faktörlerin birlikte çalışması, biyolojik (fiziksel) ve psikolojik (zihinsel) etkileşimdeki organizmaların incelemesi gibi durumlar ile ele alınır. Matematik, fizik, kimya ve biyolojide düalizm konuları araştırılırken kaynaklarda sıklıkla düalizm kavramı yerine düalite kavramı kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bunun sebebi; deneysel çalışmalara ve gözleme dayalı olan sayısal bilimlerin temelinde, "zıtlık" temsil ettiği için, *düalizm* yerine *düalite* kavramının daha çok kullanıldığı düşünülmektedir. Düalizm kuramı mantık ve düşünce ile aktarılıp algılanırken sayısal bilimlerde ispata dayalı elle tutulur deney ve sonuçlara ihtiyaç vardır.

2.1.1 Matematikte düalizm

Matematik, soyut bir alandır ve mantık kullanılarak çalışılan bilim dalıdır. Matematik sistemli ve ispatlı çalışmalar ile fiziksel nesnelerin adetlerini, şekillerini, alan ve

hacimlerini hesaplamayı mümkün kılar. Matematikte sayı sistemleri, analiz etme ve geometrik şekiller gibi gerçekte var olmayan soyut terimler kullanılır ve bu terimler ile kurallı yapılar ve nesneler arası ilişkiler oluşturulur. Soyut terimler ile gerçeklik ispatı üzerine kurulu bu alan için Galileo Galilei şöyle demiştir;

> "Kâinat dediğimiz kitap, yazıldığı dil ve harfler öğrenilmedikçe anlaşılamaz. O, matematik dilinde yazılmış; harfleri üçgen, daire ve diğer geometrik şekillerdir. Bu dil ve harfler olmaksızın kitabın tek bir kelimesinin anlaşılmasına olanak yoktur. Bunlar olmaksızın yapılan karanlık bir labirentte amaçsızca dolaşmaktır (http-10)."

Matematikte düalizm, düalizm ve düalite kavramlarının zıtlık ve ikili birliktelik olan temel prensiplerine dayanarak matematiksel uygulamalar ile açıklanabilir. Matematikte düalizm, matematiksel kavramlar ve yapılar arasındaki karşıtlıkları ve bu karşıtlıkların ilişkilerini anlamada önemli bir araçtır. Matematik temeli sayı sistemleri üzerine kuruludur; sayı sistemi, sayıların belirli bir sistemde düzenli kullanımını temsil eder. Sayılar pozitif ve negatif sayılar olarak iki karşıt grup olarak ele alınır (Wong, 2023). Sıfırdan büyük olanlar pozitif sayılar, sıfırdan küçük olanlar ise negatif sayılardır. Pozitif ve negatif sayılar bir düalite oluşturur, örneğin; -1 ve +1 birbiri ile eksiksiz karşıtlar olarak tanımlanır. Matematikte geometrik şekiller ve özellikleri ile birçok problemin çözümüne ulaşılır. İki farklı geometrik şeklin yan yana geldiğinde farklı bir geometrik şekli oluşturması düalite olarak kabul edilir; aynı zamanda Wong (2023) şöyle bahsetmektedir, bir kâğıdın iki yüzü vardır, bir ön bir de arka yüzey. Ön ve arka yüzeyin birlikteliği bir düzlem oluşturur. Bu durum her zaman geçerlidir ve düalite olarak yorumlanır.

Matematikte düalizm ya da düalite, zıt unsurların incelenmesi ve bu unsurların nasıl etkileşimde bulunduğunu anlamaya çalışır. Elliott (2011), *Analitik Sayılar Teorisinde Düalite* kitabında düalizmi matematiksel yöntemler ile açıklamaya çalışmıştır. Elliott'a göre matematik ve analitik sayı teorisinde düalizm; matematiksel yapıların, fonksiyonların, problemlerin, çift yönlü ve simetrik ilişkilere sahip olabileceğini ifade eder. Bu düalizm tanımında; bir problem, iki farklı bakış açısıyla ele alınabilir ve bu iki farklı bakış açısının birbirini nasıl tamamladığı ve birbirinden nasıl yararlandığını anlamak için kullanılan yöntemdir. Böylece, problemlere daha geniş bir açıdan bakılmış olmaktadır.

2.1.2 Fizikte düalizm

Tüm bilim alanlarında etkili olan fizik biliminin temel amacı, evrenin işleyişini araştırmaktır. Fizik, evrenin temel yasalarını inceler ve bu yasaların madde, enerji, zaman

ve uzay gibi temel bileşenler üzerindeki etkilerini araştıran ana bilim dalıdır. "Diğer fen bilimlerinde olduğu gibi fizik, deneysel gözlemler ve nicel ölçümlere dayanır. Fiziğin ana amacı, doğal olayları yöneten sınırlı sayıdaki temel yasaları bulmak ve gelecekte yapılacak deneylerin sonuçlarını öngörecek teorilerin geliştirilmesinde kullanmaktır" (Serway & Beichner, 2007, s. 3). Fizik, doğal olayların altında yatan mekanizmaları açıklamayı ve bu olayları matematiksel yollarla ifade etmeyi hedefler. Doğa yasalarının anlaşılması, teknolojik ilerlemeler ve diğer bilim dallarının gelişmesinde önemli bir rol oynar.

Fizik bilimi çok geniş bir alanı kapsar ve kendi içerisinde farklı alt dallara ayrılır. Fizikte düalizm, fiziğin alt dallarından kuantum mekaniğinde dalga-parçacık ikiliği olarak karşımıza çıkar. Kuantum mekaniği; atom ve atom altı parçacıkların davranışlarını ve bu parçacıkların dalga-parçacık ikiliğini inceleyen fizik dalıdır (Serway & Beichner, 2007). Dalga-parçacık ikiliği, klasik fizik ve modern fizik arasındaki geçiş noktası olarak kabul edilebilir.

Fizikte düalizm, dalga-parçacık ikiliği olarak ifade edilir. Dalga-parçacık ikiliği, "tüm maddelerin yalnızca kütlesi olan bir parçacık değil, aynı zamanda enerji transferi yapan bir dalga olduğunu gösterir (http-11)." Bir başka kaynakta ise, "ışık hem dalga hem de parçacıktır ve bu iki özelliği sergilemesi durumuna *dalga-parçacık düalitesi* denmektedir." Kısacası, ışık bir elektromanyetik dalga olarak görülürken aynı zamanda bir atomaltı parçacık olarak düşünülebilir (Serway & Beichner, 2011). Işık ve madde gibi fiziksel varlıkların hem dalga hem de parçacık gibi davranabilmesi, fizikte düalizm konusunun en temel açıklaması olarak kabul edilir.

2.1.3 Kimyada düalizm

Kimya, doğadaki tüm maddelerin yapısını, özelliklerini ve etkileşimlerini inceleyen bir bilim dalıdır. Linus Pauling (1965), *Genel Kimya* isimli kitabında kimyayı şu şekilde tanımlar: "Kimya, maddenin yapı taşlarını araştırır ve bu yapı taşlarının atom ve moleküler yapıları ile ilgilenir. Maddenin nasıl değiştiği ve etkileşime girdiği hem makro hem mikro seviyede incelenir. Kimyanın amacı, maddenin doğal prensiplerini anlamaktır". Bu tanımlara göre kimya, çok geniş bir çalışma alanını kapsamaktadır.

Kimyada düalizm, zıtlık ve ikili birlikteliklerin temel prensibi olan düalite kavramıyla çeşitli şekillerde karşımıza çıkar. Kimya, maddenin yapısını araştırır ve maddenin en küçük bölünemez yapı taşına atom denir. Atom, negatif yüklü elektronlar ve pozitif yüklü

protonlardan oluşur. Atomlar, sahip oldukları bu yükler doğrultusunda gruplandırılır. En basit haliyle açıklamak gerekirse, düalite kimyanın her aşamasında gözlemlenebilir.

Kimyada düalite, atomun iki farklı yükü bir arada bulundurması ile ifade edilir. Ayrıca, kimyada düalite; asit ve baz düalitesi ile oksidasyon ve redüksiyon düalitesi olarak da kendini gösterir. "Bir proton verebilen maddelere asit, bir proton alabilen maddelere baz denir (http-12)." Asitlerin artı yüklü, bazların ise eksi yüklü olma durumları ve etkileşime girerek birleşme süreçleri düalite olarak tanımlanabilir. Asit ve bazlar eş yüklü olma durumlarında birbirlerini nötrleştirerek bir arada kalabilirler. "Oksidasyon, elektronların bir atom veya molekülden ayrılmasını sağlayan kimyasal tepkimedir. Redüksiyon ise bir atomun elektron almasını sağlayan kimyasal tepkimedir (http-13)." Bu etkileşim sırasında oluşan ters yönlü bir değişim düalite ile açıklanabilir.

Düalizmin kimyadaki bu yorumlarıyla, maddenin ve reaksiyonlarının araştırılıp incelenmesi sırasında daha kolay anlaşılıp sınıflandırılmalarına katkı sağladığı düşünülmektedir.

2.1.4 Biyolojide düalizm

Biyoloji canlı her şeyi, yaşamı ve yaşamın oluşumunu inceleyen bilim dalıdır. Biyoloji; canlıların yapısını, davranış şeklini, birbirleriyle olan ilişkisini, yeryüzündeki dağılışını ve cansız faktörlerle ilişkisini inceleyen bir bilim dalıdır. Biyolojinin çalışma alanı genetik, ekosistemler, evrim gibi çok geniştir ve birçok bilim dalı ile ortak çalışma alanları vardır. Biyolojide, bilimsel yöntemlere ve verilere dayalı çalışmalar yürütülür.

Biyolojide, kendi içerisinde ayrıldığı alt dallara ve diğer bilim alanları ile oluşturduğu ortak prensiplere bakıldığında düalizm ve düalite kavramları önemlidir. En temel ifade ile biyolojide düalizm, canlının yapısal ve işlevsel özellikleri ile iki temel yapıda incelenmesi diyebiliriz.

Düalizm, varlığın yapısının iki temel tözden oluştuğunu savunur. İnsanın, beden ve ruh olarak kabul edilmesi, günümüz modern tıp biliminde bilinç ve beyin arasındaki etkileşim olarak ele alınırken düalizmden yararlanılır (Çavuş, 2020). Biyolojide düalizm, genellikle zihin ve beden arasındaki ilişkinin incelemesidir ve bu düşünce çerçevesinde zihinsel süreçler ve fiziksel süreçler arasındaki ilişki araştırılır (Sevimli & Serarslan, 2021). Biyoloji alanında, zihin ve beden düalizmi için farklı görüşler vardır. Bunlar, zihin ve bedenin karşılıklı etkileşimi, zihin ve bedenin tek yönlü etkileşimi ya da birbirlerini etkilemedikleri sadece paralel çalıştıkları görüşleridir.

Biyolojide, zihin ve beden ilişkisi tanımlamalarının düalizmin sınıflandırılması bölümündeki açıklamalar ile paralel olduğu gözlemlenmiştir. Biyolojide düalizm anlayışı, zihin ve beden arasındaki etkileşimleri inceleyerek hem bilimsel hem de felsefi perspektiflerden zengin bir anlayış sunmaktadır. Bu durum biyolojik araştırmaların kapsamını genişleterek daha derinlemesine araştırmalara olanak tanımaktadır.

2.2 Sosyal Bilimlerde Düalizm

Sosyal bilimler, insan davranışlarını, toplumsal yapıları ve kültürel olguları inceleyen disiplinler bütünüdür. Sosyal bilimlerde düalizm, zıtlıkların bir arada nasıl var olduğunu ve toplumsal süreçleri nasıl şekillendirdiğini anlamak için önemli bir kavramdır. Birey ve toplum, özgür irade ve toplumsal belirleyiciler, kültür çeşitliliği, maddi ve manevi durumlar gibi zıt kavramlar üzerinden sosyal alanlarda ele alınır. Bu alanda felsefe, sosyoloji, psikoloji gibi ana bilim dalları öne çıkar. Felsefede düalizm ruh ve beden bütünlüğü; sosyolojide bireyin toplumsal yapıya etkisi ve toplumun birey üzerindeki belirleyici rolü; psikolojide bilinçaltı ve bilinçüstü, bireysel ve kolektif bilinç gibi ikilikler incelenir. Bu disiplinlerde düalizm, toplumsal gerçekliği açıklamak için başvurulan bir yöntem olup, genellikle teorik olarak ele alınır.

2.2.1 Felsefede düalizm

Felsefe, "Yunanca *bilgelik sevgisi* anlamına gelen *philosophia* deyiminin Arapçalaşmış şeklidir" (Arslan, 2021, s. 30). Felsefe insanın merak duygusu ve öğrenme arzusu ile ortaya çıkmıştır, insanın "kendisini çevreleyen dünyayı, içinde yaşadığı toplumu, geçmişini ve bütün yanları ile bizzat kendisini tanımak ve bilmek" (Arslan, 2021, s. 25) isteği ile gelişmiştir. Felsefe, insanın varoluşu, bilgi, ahlak, zihin, gerçeklik, güzellik ve anlam gibi temel sorularla ilgili sistematik düşünmeyi ve sorgulamayı içeren bir disiplindir. Felsefe, "bir bütün olarak varlığın doğası, bilgi ve hayatın yaşanma tarzıyla ilgili, özü itibariyle akla dayanan, önemli ölçüde sistematik ve eleştirel düşünüş" (Cevizci, 2021, s. 176) şeklidir. Felsefe bilginin kendisi değil, bilgi edinme yoludur, insanın varoluşun nedenlerinin daha iyi anlamaya çalışılması ve bunlara duyulan merak ve düşünme tarzıdır. Felsefe, incelemek istediği konuya, yaklaşım biçimine, tarihsel döneme ve uygulama alanına göre dallara ayrılır. Her bir dal, kendi içinde farklı sorular ve problemler ile ilgilenir, ancak hepsi insanın dünyayı ve kendisini anlama çabasının bir parçasıdır.

Felsefe, insanın varoluşunu, evreni ve bilgiyi anlama çabasının merkezinde yer aldığından, insan doğasına dair temel sorulara yanıt arar. Bu soruların bir kısmı, insanın hem fiziksel hem de zihinsel yönlerini kapsayan karmaşık yapıya odaklanır. İşte bu noktada, insanın varlık yapısını ikili bir sistemle açıklamaya çalışan düalizm kavramı ortaya çıkmaktadır. Felsefi düşünce ile zamanla bu ikilik sorgulanmış ve zihinsel ile maddesel varlık arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmıştır.

Düalizm, insan varlığını zihin ve beden, ruh ve madde gibi ikili yapılarla açıklama düşüncesinin bir ürünüdür. Düalizm, düalist, düalite kavramları ve teorileri ilk kez felsefi düşünce tarihinde ortaya çıkmıştır. Bu yüzden düalizm, en kapsamlı biçimde felsefe alanında incelenmektedir.

2.2.2 Sosyolojide düalizm

Sosyoloji, toplumların yapısını, işleyişini, gelişimini ve bireyler arasındaki ilişkileri inceleyen bir bilim dalıdır. "Sosyoloji, toplum bilimidir; toplum ve insanın etkileşimi üzerinde çalışır" (http-14). Sosyoloji, insan davranışlarını, toplumsal normları, değerleri, kültürleri ve sosyal gruplar arası etkileşimlerini araştırarak bireylerin toplumsal yaşam içindeki yerlerini anlamaya çalışır. Bireysel davranışların ve toplumun genel yapısının karşılıklı olarak nasıl etkilendiğinin araştırılması ve bu karşılıklı etkileşimin açıklanmaya çalışılması sosyolojide düalist bir tavır olarak görülmektedir.

Sosyolojide düalizm, düalite, düalist kavramları birey davranışlarının toplumsal yapıya etkisi ve toplumun birey üzerindeki belirleyici rolünün araştırılması durumlarında görülmektedir. Bu kavramlar doğrultusunda birey ve toplum arasındaki etkileşim incelenerek sosyal değişim ve dönüşüm süreçlerinin daha iyi kavranması sağlanabilir.

2.2.3 Psikolojide düalizm

Psikoloji, insan ve hayvan davranışlarını, zihinsel süreçleri ve duygusal tepkileri inceleyen bir bilim dalıdır. Psikolojinin temel amacı, bireylerin düşünce, duygu ve davranışlarının nedenlerini araştırmak ve anlamaktır. Psikoloji, bilinç, algı, hafıza, öğrenme, kişilik, duygular ve sosyal etkileşim gibi birçok konuyu araştırarak insanların nasıl düşündüğünü, hissettiğini ve davrandığını araştırır. Psikoloji ve felsefe alanlarında önemli çalışmaları olan William James (1950), *Psychology* (Psikoloji) isimli kitabının birinci bölümünde şu şekilde bahseder: Psikoloji, duyumlar, istekler, duygular ve iradeler gibi bilinç durumlarının tanımı ve açıklamasıdır. Aynı zamanda psikoloji, bu durumların nedenlerini, koşullarını ve sonuçlarını da inceler. Psikoloji, doğa bilimleri gibi belirli

varsayımlar üzerine kurulur ve bilginin geçici doğasını kabul eder. Örneğin, doğa bilimleri maddenin varlığını sorgulamadan kabul ederken, psikoloji de düşünce ve duyguları veri olarak kabul eder ve bunlar aracılığıyla hem dışsal nesneler hem de içsel zihinsel durumlar hakkında bilgi edinir. Psikoloji ayrıca, zihinsel durumlar ile beyin aktivitesi arasında derin bir bağlantı olduğunu ve zihinsel süreçlerin sinirsel değişikliklere bağlı olduğu varsayımını destekler (James, 1950).

Bilinç durumlarını inceleyen bir bilim olan psikoloji, insan davranışlarındaki hem zihinsel hem de fizyolojik durumlara odaklanmakta ve zihinsel durumlar ile beyin aktiviteleri arasında bir bağ olduğu görüşünü ortaya koymaktadır. Bu görüş ile psikolojide düalizm düşüncesi ortaya çıkar. Psikolojide düalizm, bilincin beyinle olan ilişkisini ele alan ve bu ilişkinin sadece fiziksel süreçlerle açıklanamayacağını savunan bir yaklaşımdır ve bu da düalist bir tavrı gösterir. Bu durumda psikolojide düalizm zihin ve beden arasındaki ilişkiyi vurgulayan bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir.

Psikolojide düalizm, zihin-beden birlikteliği olarak bilinen ikilik üzerine yoğunlaşır; zihnin ve bedenin birbirleriyle nasıl etkileşimde bulunduğu, zihinsel süreçlerin fiziksel süreçlere nasıl dönüştüğü ve bu iki varlık arasında nasıl bir ilişki olduğunun hem felsefi hem de bilimsel yöntemlerle araştırılmasıdır.

2.3 Teolojide Düalizm

Teoloji, kelime anlamıyla tanrıbilim olup, Yunanca “theos” (Tanrı) ve “logos” (kelam, bilgi, söz) kelimelerinden türetilmiştir, tanrı kavramı ve din olgusunu sistematik olarak ele alan disiplindir (http-15).” Tanrı, din, inanç, kutsal metinler ve dini öğretiler üzerine incelemeler yapan bu disiplin, Tanrı’nın varlığı, Tanrı’nın doğası, ilahi plan, insanlık ve evren arasındaki ilişkiler gibi konulara odaklanır ve bu meseleleri farklı din ve inançların bakış açılarıyla ele almaktadır (Ural, 2013). Teolojide düalizm Tanrı ya da Tanrıların varlığı, Tanrı ve Şeytan, dini inançlardaki zıtlıklar ve ikilikler, evrenin temel yasalarındaki zıt kavramlar, iyilik ve kötülük, ruh ve beden gibi kavramlar üzerinden ele alınabilir. Bu ikili yapılar, Tanrı ve dini inançların çoğunda insan varoluşunu ve evrenin işleyişini açıklamak için kullanılır.

Tezin bu bölümünde, konuyu daha odaklı ve sınırlı bir şekilde ele almak amacıyla teoloji ve teolojide düalizm, öncelikle genel anlamda din ve inançlar üzerinden incelenecektir. Ardından üç büyük din (Yahudilik, Hristiyanlık, İslam) çerçevesinde ele alınacaktır.

Düalizm birçok dini inançta görülmektedir. "M.Ö. 8. yüzyılda Zerdüşt'ün kurduğu *Mazdeizm*'e göre, evren iyi ve kötünün yani *Hürmüz*'le *Ehrimen*'in devamlı bir diyalektik ilişki içinde olduğu" (Seçkin, 2000, s. 117) bir inanıştır. Zerdüştlük inancı ile birlikte Babilli bir hekim ve düşünür olan Mani (216-274), (Manes ya da Manikhaios), Zerdüştlük, Budizm ve Hristiyanlık öğretilerinin bir kısmını içeren ortak ve mutlak bir din oluşturma ve yayma çabası ile şunları söylemiştir; "Her varlıkta ve her nesnede aydınlık ve karanlık yan yana ve iç içedir. Her şey ve hepimiz bu iki karşıtın *zıddın* belli oranda karışımıyız" (Seçkin, 2000, s. 118). İnanç durumlarına göre düalist görüşlerin olmasının yanı sıra Tanrı inancı ile de düalist yaklaşımlar vardır. "Bir pagan dini olan Vika'da duoteistik bir anlayış vardır… Vika'da Tanrıça ve Tanrı olarak iki farklı dişil ve eril Tanrı anlayışı vardır ve birbirlerini tamamladıklarına inanılır" (Tekin, 2021, s. 9). Bunlar ile beraber, "Sümerler'in yer-gök tanrısı, eski Mısır'ın aydınlık-karanlık ikiliği ile farklılaşan Tanrı" inancı birçok kaynakta görülmektedir (Işık, 2017). Teoloji'de ilahi olana varmak için dengeli birlikteliği temsil eden Yin (dişil, karanlık, pasif, soğuk) ve Yang (eril, aydınlık, aktif, sıcak) evrenin temel karşıt güçleri olarak kabul edilir (Tekin, 2021). Bu kavram, her şeyin dönüşüm ve oluşum içerisinde ama dengede olmak zorunda olduğunun temsilidir. "Hind-İran kültüründe karanlık ve pasifliği simgeleyen Tamas ile aydınlık ve hareketi sembol edinen Satva ikiliği, farklı din ve geleneklerdeki karşıt temel prensiplerden bazılarını temsil eder (Işık, 2017, s. 113)". Bu inanç durumlarını içerisinde teologların ve birçok kaynağa göre düalist anlayış en net olarak Zerdüştlük inancında ve Hıristiyan gnostisizmin'de[3] görülmektedir.

Üç büyük din olan Yahudilik, Hristiyanlık, İslam dinleri tek tanrılı dinlerdir ve Tanrı'nın mutlak birliğine bağlıdırlar. İnsanın varoluşunun maddi ve manevi olarak yani beden ve ruh olarak kabul edilmesi ile düalizm düşüncesi dini inanışlarda kabul görülmüştür. Düalizm anlayışı tek tanrılı dinlerde iyi-kötü gibi ahlaki kabullerden ve insanın ruh-beden bütünlüğü üzerinden değerlendirilir. Mehmet Akif Günerigök (2022), Alija İzzetbegoviç'in[4] din anlayışını ele aldığı makalesinde İzzetbegoviç'in görüşünü şu şekilde özetlemiştir; Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm üç farklı perspektifte ele alınabilir.

[3] İki dünyanın var olduğunu savunur. Bunlardan birincisi, iyi olan manevi dünya, diğeri de kötü olan maddi dünyadır (Cevizci, 2021).

[4] 1992'de yeni bağımsızlığını kazanan Bosna-Hersek cumhurbaşkanlığı konseyinin ilk başkanı olan Boşnak siyasetçi, avukat, İslam filozofu ve yazardı.

Yahudilik, bu dünyaya odaklanan ve insanın dünyevi yaşamına vurgu yapan bir "dünya dini" olarak tanımlanırken, Hristiyanlık ahiret hayatına yönelmiş bir “öte dünya dini” olarak görülür. İslâm ise her iki dünyanın dengesini sağlayan, insanın hem ruhsal hem de bedensel ihtiyaçlarını bütünleştiren bir orta yol sunar. Bu yaklaşım, İzzetbegoviç’in üç büyük dinin dünya ve ahiret inançlarına dair yaptığı önemli bir yorumdur.

Yahudilik, “evrenin yaratıcısı, ebedi güç sahibi, her şeye gücü yeten, her yerde olan, adil, merhametli, doğmamış veya doğurmamış bir varlığın her şeyi yarattığı inancı” (http-16) ile oluşmuştur. Bu inanışa göre yaratılan bu dünya cennet ve kurtuluşun kendisidir; İnsanlık, Arz-ı Mev’ud (vaat edilmiş topraklar) kavramıyla dünyevi bir cennettedir (Günerigök, 2022). Tek tanrı inancına sıkı sıkıya bağlı olan Yahudilikte; mutlak bir düalizm, yani birbirine karşı iki zıt unsurun varlığı yoktur. Dünya üzerindeki iyi ve kötü, aydınlık ve karanlık tanrı tarafından yaratılmıştır; zıt kavramlar olsa bile bu durum düalist bir yaklaşım ile yorumlanmaz ve Tanrı kontrolünde etkileşim halindedirler, ilahi güç ne isterse o olur. Ancak düalizme benzer düşünceler ve eğilimler din içerisindeki bazı mistik geleneklerde çeşitli şekillerde görülebilmektedir.

Hristiyanlık, Yahudilik inancından doğmuş, ancak daha sonra ayrı bir din olarak gelişmiştir. M.S. 1. yüzyılda İsa’nın “Tanrı’nın Oğlu” (Mesih) olduğu inancı ile yayılmaya başlamıştır. Hristiyanlıkta düalizm, iyilik ve kötülük, ruh ve beden, ışık ve karanlık, Tanrı ve Şeytan arasındaki karşıtlıklar üzerinden ele alınabilir (Stoyanov, Hamilton, & B., 2011). Bu bağlamda, Tanrı mutlak iyiliği, Şeytan ise mutlak kötülüğü temsil eder. Ancak bu düalizm eşit zıtlık içermemektedir; Hristiyanlıkta Tanrı, Şeytan’dan sonsuz derecede üstün bir varlıktır ve Şeytan, sadece Tanrı’nın iradesine karşı gelen bir varlık olarak görülür (Günerigök, 2022).

Yuri Stoyanov, Janet Hamilton ve Bernard Hamilton (2011)’un “Hristiyan Düalist Heretikler” adlı eserinde, düalist heretik Hristiyanlar, yaratılışın maddi dünyasını şeytani ya da kötülüğe ait olarak görmüşlerdir; bu anlayış Hristiyanlığın ana akım inançlarıyla derin bir çelişki yaratmıştır. Bu sapkın gruplar, iyilik ve kötülük arasındaki ikiliği vurgularken, özellikle ruh-beden ayrımına dikkat çekmişlerdir. Hristiyanlıkta insanın yaratılışında düalizm, günahkâr bedenin bedensel arzularına yenik düşmesi ile Tanrı’ya yönelen ruh arasındaki çatışma, kavga ve isyan ile ortaya çıkar; bu, ruh-beden düalizminin tipik bir örneğidir.

İslam, Yahudilik ve Hristiyanlığın eksik bıraktığı noktaları birleştirerek hem bu dünya hem de ahiret arasında bir denge kurduğu kabul edilen son tek Tanrılı dindir. 610 yılında

Hz. Muhammed'in peygamberliğiyle doğan İslam, Allah'ın bir ve tek olduğunu, her şeyin O'nun mutlak kontrolü altında bulunduğunu öğretir. Bu bağlamda İslam'da düalizm, bir inanç sisteminden ziyade varoluşu açıklamaya yönelik bir yaklaşım olarak karşımıza çıkar. İslam felsefesi ve tasavvuf geleneğinde ruh-beden, dünya-ahiret, iyi-kötü gibi karşıtlıklar düalist yaklaşımlar çerçevesinde tartışılmıştır. İslam dininin kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'dir. "Kur'an-ı Kerim'de evrenin zıt bir yapıya sahip olduğuna atıfta bulunan ayetler vardır (Zariyat Suresi 49.ayet). Ayrıca birbirine zıt olan varlıklardan genelde Kur'an-da aynı sayıda geçmektedir" (Tekin, 2021, s. 11). Ölüm ve hayat 145'er defa, yaz-sıcak ve kış-soğuk kelimeleri beşer defa Kur'an-ı Kerim'de yer almaktadır (http-17).

İslam filozofları, Batı filozofları gibi ruh-beden ilişkisini derinlemesine ele almış ve bu konuda Platon ve Aristoteles'ten etkilenmiştir. Platon'un ruhun bedenden önce var olduğu görüşü ve Aristoteles'in mantıksal tutarlılık anlayışı, İslam düşüncesinde ruh ve beden birlikteliği konusunda benzer şekillerde yorumlanmıştır. Bu yaklaşımlar, özellikle İslam felsefesinde ve "nefs" kavramında kendini gösterir (Beyaz, 2014). Alija İzzetbegoviç'in de vurguladığı gibi, İslam insanın yaratılışındaki ruh-beden ikiliğini kabul eder ve bu dünyayı bir sınav alanı olarak tanımlarken ahireti de göz ardı etmez (Günerigök, 2022). Bu denge, İslam'ı diğer iki büyük tek Tanrılı dinden ayıran temel özelliklerden biridir.

Teolojide düalizm, inanç sistemlerinin derinliklerinde var olan karşıtlıkların ve zıtlıkların, insan varoluşunu anlamada ve açıklamada temel bir rol oynadığını gösterir; bu bağlamda ruh-beden, iyi-kötü gibi ikilikler, insanların manevi ve maddi dünyaları arasında bir denge kurma çabalarını yansıtır.

3 SANATTA DÜALİZM

Sanat, Antik Çağ'dan günümüze kadar sürekli değişim ve gelişim göstererek insanlık tarihinin her döneminde varlığını sürdürmüş, farklı kültür ve dönemlere göre çeşitlilik kazanmıştır. Sanat, duygularımızı başkasına aktarmak için yapılan bir eylemdir, yani kişinin (sanatçı) daha önceden edinmiş olduğu, hissettiği, bildiği bir duyguyu, hareket, çizgi ve ses gibi elemanlar ile başkalarına aktarması ve hissettirebilmesi durumudur (Moran, 2010, s. 119-122). "Sanat, tarih boyunca duygu ve düşüncelerin estetik tezahürü olarak kendini gösterirken, felsefe ise daha çok kavramsal ve teorik bir düşünme biçimi olarak ilerlemiştir. Bu iki disiplinin etkileşimi, düşüncenin salt bir zihinsel süreç olmaktan çıkıp, estetik bir biçimde ifade edilmesi gerekliliği üzerinde önemli bir felsefi tartışma alanı açmıştır" (Zararsız & Küçükalp, 2024, s. 686). Genel anlamda "bir işi ustalıkla yapmak" olarak tanımlanan sanat, estetik bir iletişim aracı olarak duygu ve düşüncelerin yaratıcı bir şekilde ifade edilmesidir. Sanat, bu özelliğiyle farklı bakış açılarını, zıtlıkları ve karşıtlıkları bir arada barındırarak düalist bir yapıyı içinde taşıyabilir.

Sanatta düalizm, eserin hem fiziksel yapısını hem de anlamsal derinliğini ele alır. Fiziksel yapı yani biçim onu yaratan içgüdüden ayrı değerlendirilemez (Read, 2017). Bu yaklaşım, biçim ve içerik ikiliği çerçevesinde şekillenir. Biçim, sanat eserinin somut estetik özelliklerini ifade ederken; içerik, eserin kavramsal mesajını ve anlamını oluşturur. Biçim ve içerik arasında kurulan ilişki, sanatta düalizmin temelini oluşturur. Sanatta düalizm, biçim-içerik ayrımı çerçevesinde üç farklı şekilde ele alınacaktır.

Tüm bu değerlendirmeler ve sınıflandırmaların yanında, düalizmden bahsedildiğinde ilk akla gelen Rene Descartes'ın "zihin-madde" ikiliğini temel alan "ruh-beden düalizmi" akıllara gelmektedir. Bu doğrultuda, sanatta düalizm konusu incelenirken estetik nitelikler ve aktarılan mesaj ikiliğinin yanı sıra; sanat eserlerinde "ruh-beden düalizmi" aktarımını yapan sanatçı ve eserlere yer verilmeye çalışılacaktır.

3.1 Sanat Eserinde Düalizm

Sanat tarihinde düalizm olgusu yalnızca felsefi bir ayrım olarak değil, aynı zamanda sanat eserinin yapısal ve kavramsal boyutlarında da kendini gösterir. Bu çerçevede, biçim–içerik, biçim ve içerik ilişkileri üzerinden sanattaki düalist yaklaşımlar sınıflandırılabilir.

3.1.1 Biçim-içerik düalizmi

Sanatta düalizm, biçim ve içerik ilişkisi üzerinden somutlaşır. Biçim, eserin fiziksel yapısını ve malzemesini ifade ederken; içerik, eserin kavramsal boyutunu ve mesajını

oluşturur. Kemal Uludağ (1992), *Sanata Dair* yazısında; "Sanat, duygu ve düşüncelere estetik bir kimlik kazandırma çabasıdır ve insanın kendini, yaşamı ve yaşam hakkındaki sorgulamalarını ifade etme sürecidir" ifadesinde, sanat eserlerinin sadece somut bir varlık olmadığını bir ruhu, bir mesajı olması gerektiğini söylemektedir şeklinde yorumlanabilir. Ruh ve beden düalizmi, biçim ve içerik olarak bir sanat eserinde hem birbirini tamamlayan hem de karşıt unsurlar olarak bir arada bulunur.

Lev N. Tolstoy, sanatı duyguların bir aktarım biçimi olarak tanımlarken, bu aktarımın hem somut (biçim) hem de soyut (içerik) yönlerini vurgular (Gombrich, 2007). Tolstoy'un bu yaklaşımı, sanat eserlerinde biçim ve içeriğin ayrılmaz bir bütün olduğunu düşündürür. Öte yandan, Pablo Picasso ve Friedrich Nietzsche sanatın gerçeği anlamamıza yardımcı olan bir yöntem olduğunu belirtmiş ve bu süreçte biçim ve içeriğin insan algısını dönüştüren iki temel unsur olduğunu savunmuştur (Gombrich, 2007). Sanatın anlam kazanmasının, sanatçının ifade tarzına dayandığını öne sürerek, biçim ve içerik arasındaki ilişkinin yaratıcı süreçteki önemini ortaya koymuştur (Gombrich, 2007). Biçim ve içerik düalizmi, sanatın hem estetik hem de felsefi boyutlarını derinlemesine incelemek için bir tartışma alanı sunar. Sanat eserinde biçimi "nesnel varlık alanı", içeriği ise "tinsel varlık alanı" karşılar; ruhu tinsel, bedeni nesnel varlık alanı temsil eder. İnsandaki "ruh-beden düalizmine" karşılık, sanat eserinde tin ile nesne arasındaki varlık alanı benzer bir ikilik olarak görülebilir. Biçim, sanat eserine görsellik, düzen ve yapısal bir temel sağlarken; içerik, sanatçının duygusal ve düşünsel mesajını taşır. Ancak, bu ilişki her zaman dengeli olmayabilir. Bazı dönemlerde biçim ön plana çıkarak estetik kaygıların ağır bastığı eserler yaratılmış, diğer dönemlerde ise içerik vurgulanarak eserin anlam boyutuna odaklanılmıştır. Örneğin, Antik Yunan'da heykellerin estetik ve anatomik mükemmeliyetine verilen önem, biçimi yüceltirken; Orta Çağ'da dini içeriklerin baskınlığı, biçimin arka planda kaldığı bir sanat anlayışını beraberinde getirmiştir.

Biçim ve içerik arasındaki bu etkileşim, sanatın doğasına dair farklı yaklaşımları da şekillendirmiştir. Modern sanatta, bu düalizm daha karmaşık bir hale gelmiş, bazı sanatçılar biçimi tamamen soyut bir ifadeye dönüştürürken, içerik açısından toplumsal eleştiriyi veya bireysel duyguları öne çıkarmışlardır. Örneğin, Wassily Kandinsky'nin soyut resimlerinde biçim, duyguların ve iç dünyanın yansıması olarak anlam kazanırken, Salvador Dalí'nin sürrealist eserlerinde içerik, bilinçaltının karmaşıklığını çözümleyen bir araç haline gelmiştir (Gombrich, 2007).

Sonuç olarak, biçim ve içerik düalizmi, sanat eserlerinin çok katmanlı yapısını ve anlamını kavramada kritik bir role sahiptir. Sanatçının yaratım sürecinde bu iki unsur arasındaki dengeyi nasıl kurduğu, eserin hem estetik hem de kavramsal gücünü belirler. Bu düalizm, sanatın evrensel niteliğini ve zamana meydan okuyan etkisini açıklamak için de bir anahtar niteliği taşır.

3.1.2 Biçimde düalizm

Sanat eserlerinde biçimsel düalizm, eserin fiziksel yapısındaki zıtlıklar ve uyumlar yoluyla kendini gösterir. Malzemenin sert-yumuşak, parlak-mat gibi özellikleri, renklerin açık-koyu tonları ya da yüzeylerin dokulu-dokusuz oluşu düalist bir yapının göstergesidir. Renk ve doku gibi biçimsel unsurlar, estetik bir ifade olarak zıtlıklar ve uyum yoluyla eserin anlamını güçlendirir.

Bazı modern sanat akımlarında biçim tamamen içerikten koparılmış, sanat eserinin fiziksel görünümü ve yapısal özellikleri ön plana çıkmıştır. Bu durum, biçimsel unsurların sanat eserlerinde zıtlıkların nasıl bir uyum yakaladığını göstermesi açısından önemlidir.

3.1.3 İçerikte düalizm

Sanat eserlerinde içerik, eserin kavramsal boyutunu ve mesajını oluşturur. İçerikte düalizm, sanatçının eserine yüklediği anlamların karşıtlıklar yoluyla ifade edilmesiyle ortaya çıkar. İyi-kötü, yaşam-ölüm, sevgi-nefret gibi temalar, içerik düzeyinde sıkça işlenen düalist unsurlar arasında yer alır.

Ontolojik açıdan, sanat eserleri nesnel ve tinsel varlık alanlarından oluşan bir bütün olarak değerlendirildiğinde, içerik eserin ruhunu temsil eder. Bazı dönemlerde içerik, biçime nazaran daha fazla vurgulanmış, eserin anlamı ön plana çıkarılmıştır. Bu durum, sanat eserinin anlamsal boyutunda düalizmin varlığını gözler önüne serer.

Sanat eserlerinde içerik, eserin kavramsal boyutunu ve iletmek istediği mesajı oluşturur. İçerik düzeyinde düalizm, sanatçının eserine yüklediği anlamların zıtlıklarla ifade edilmesiyle belirginleşir. İyi-kötü, yaşam-ölüm, sevgi-nefret, umut-çaresizlik gibi karşıtlıklar, insanlığın evrensel deneyimlerini simgeler ve sanatçının izleyiciyle güçlü bir bağ kurmasını sağlar. Bu zıtlıklar, esere hem derinlik hem de anlam katarken, izleyici üzerinde duygusal ve entelektüel bir etki bırakır.

Ontolojik açıdan bakıldığında, sanat eserleri hem nesnel hem de tinsel varlık alanlarını bir arada barındırır. Bu bütünsellik içinde içerik, eserin ruhunu temsil eder. Biçim, eserin fiziksel yapısını oluştururken içerik, sanatçının duygusal, düşünsel ve kültürel dünyasını

yansıtarak eserin özüne hayat verir. Bu bağlamda, içerik ve biçim birbiriyle sürekli bir etkileşim halindedir ve birbirini tamamlar. Ancak, belirli dönemlerde içerik, biçimin önüne geçmiş; eserin kavramsal boyutu, onun estetik yapısından daha fazla önem kazanmıştır. Özellikle felsefi, dini ya da toplumsal mesajlar içeren eserlerde, düalist temalar içerik üzerinden daha güçlü bir şekilde ifade edilmiştir.

Sanat tarihinde farklı dönemlerde içerik düzeyinde düalizmin çeşitli biçimlerde ele alındığı görülür. Orta Çağ'da dini temalı eserlerde cennet-cehennem, günah-sevap gibi zıtlıklar işlenirken, Rönesans Dönemi'nde insanın içsel çatışmaları ve evrensel düzenle ilişkisi konu edilmiştir. Modern sanat akımlarında ise içerik, daha çok bireyin varoluşsal kaygılarına ve sosyal sorunlara odaklanmıştır. Bu dönemlerde, sanatçılar içeriği bir sorgulama ve protesto aracı olarak kullanmış, zıtlıkların dramatik etkisini eserlerinde yansıtmıştır.

Sonuç olarak, içerikte düalizm, sanat eserlerinin anlamsal derinliğini artıran, izleyiciyle eseri arasında bir diyalog kuran önemli bir unsurdur. Bu karşıtlıklar, sanatın evrensel dili içinde farklı kültürlerin ve dönemlerin kendine özgü ifadelerini bulmasını sağlar. İçerik ve biçim arasındaki düalist ilişki, sanat eserlerinin hem estetik hem de kavramsal boyutlarının bir arada değerlendirilmesine olanak tanır ve sanatın çok katmanlı doğasını vurgular.

3.2 Sanatta Ruh ve Beden Düalizm Yorumu

Sanatta düalizm yalnızca biçim ve içerik gibi yapısal unsurların karşıtlığıyla sınırlı kalmaz; aynı zamanda insanın varoluşsal doğasını oluşturan ruh ve beden arasındaki ikiliğin sanatsal temsilleriyle de kendini gösterir. Felsefi anlamda, ruh-beden düalizmi özellikle Descartes ile sistematik hale gelmiş; ruhun düşünce, bilince ve zihne; bedenin ise maddesel dünyaya ait olduğu fikriyle tanımlanmıştır. Bu ikiliğin sanata yansıması hem sanatçının yaratım sürecinde hem de ortaya çıkan eserin izleyiciyle kurduğu ilişkide derin anlamlar taşır.

Sanatçının iç dünyasında yaşadığı ruhsal çatışmalar, arzular, sezgiler ya da metafizik arayışlar; yaratım sürecinde beden aracılığıyla biçim kazanır. Sanat, ruhun bedensel bir dille konuşmasıdır denebilir. Bu bağlamda sanat eseri, sanatçının içsel dünyasının (ruh) fiziksel bir forma (beden) bürünmesi olarak değerlendirilebilir. Böylece sanat, ruh ve bedenin buluşma noktası, bir başka deyişle aralarındaki sınırın eridiği bir ara-yüz haline gelir.

Sanat tarihinde, ruh ve beden arasındaki ilişki özellikle figüratif sanatta, heykelde, dini ikonografide ve soyut sanatta farklı biçimlerde temsil edilmiştir. Antik Yunan'da bedenin idealize edilmesi, ruhun güzellik ve düzen yoluyla yüceltilmesi anlamına gelirken; Orta Çağ sanatında bedenin günahkâr doğası vurgulanmış, ruhun kurtuluşu temsili olarak sanatın merkezine yerleşmiştir. Rönesans ile birlikte ruh ve beden arasında bir denge aranmış, Leonardo da Vinci gibi sanatçılar hem anatomi hem de ruhsal derinlik arasında bir sentez kurmaya çalışmıştır (Gombrich, 2007).

Çağdaş sanatta ise ruh-beden düalizmini daha eleştirel ve deneysel bir şekilde ele almıştır. Freud'un psikanaliz kuramıyla birlikte bilinçaltının keşfi, ruhun bastırılmış yönlerini sanatın konusu haline getirmiş; beden ise bu içsel dünyanın dışavurum aracına dönüşmüştür. Egon Schiele'nin bedenin çarpıtılmış ve huzursuz temsilinde ruhun kırılganlığı hissedilirken (Kallir, 2003), Francis Bacon'ın figürlerinde bedenin deformasyonu ruhsal acının sembolü haline gelir (Sylvester, 1980). Bu doğrultuda, ruh ve beden düalizmi, sanatçının yaratım süreciyle birlikte eserin biçimsel ve içeriksel özelliklerini; ayrıca izleyici ile eser arasında kurulan estetik ve duygusal bağı anlamlandırmada önemli bir kavramsal çerçeve sunar.

Şimdiye kadar çağdaş sanat alanında Loft Art'ın "Dualite" sergisi (http-18), Doç. Dr. Ayşe Nuriye İşgören'in "Ruh-Beden Boyut" başlıklı sergisi (http-19), Louvre Müzesi'nde gerçekleşen "Le Corps et l'Âme (Ruh ve Beden)" sergisi (http-20), Beral Madra küratörlüğündeki "Ten ve Ruh" adlı karma sergi (http-21), Zeynep Akgün'ün "Ruhun Kabuğu" sergisi (http-22), D Design Gallery'de yer alan "Düalite" sergisi (http-23), "Dualite II. Uluslararası Jürili Online Karma Sergi" (http-24), Muzaffer Akyol ve Gaye Su Akyol'un birlikte gerçekleştirdiği "Düalizm: Ruh ve Madde" sergisi (http-25) ve Seçkin Pirim'in "Düalist Bir Yaklaşımda Kodlanan Gerçekler" (http-26) başlıklı projesi gibi birçok etkinlik gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, Yves Klein'ın "Le Vide" (Boşluk) sergisi (Dede, 2020), Bill Viola'nın ruh ve beden temalarını işlediği video sanat çalışmaları (Karaca, 2020), Marina Abramović'in fiziksel ve metafiziksel varoluşu sorgulayan performansları (Akkaya, 2025), Anish Kapoor'un madde ve boşluk ilişkisini somutlaştıran heykelleri (http-27), Louise Bourgeois'un kimlik ve iç-dış dünya çatışmalarını ele alan eserleri (http-28), Kara Walker'ın görünüş ve öz arasındaki toplumsal düalizmi sorgulayan siluet çalışmaları (Özcan, 2025) bu bağlamda önemli örnekler olarak yer almaktadır.

Bu sergi ve sanatçı üretimlerinde, doğrudan "ruh-beden" ikiliğinin ele alınmadığı, düalizmin temelini oluşturan zıtlık ilişkileri negatif ve pozitif, madde ve anlam, görünüş ve öz, kalıcılık ve geçicilik gibi karşıt temaların estetik ve kavramsal düzeyde işlendiği görülmektedir. Sanatsal bakışla şekillenen bu üretimler, düalizmin yalnızca felsefi bir kavram değil, aynı zamanda çağdaş sanatın da güçlü bir anlatı aracı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu örneklerden ilhamla, tez kapsamında düalizm kavramı geniş bir çerçevede değerlendirilecek; ancak özellikle ruh-beden ikiliği, bu kavramın hem felsefi temelleri hem de çağdaş seramik sanatındaki yansımaları bakımından merkeze alınacaktır.

Ruh-beden düalizmi, yıllar boyunca sanatçılar için hem estetik bir ifade biçimi hem de varoluşsal bir sorgulama alanı olmuştur. Dolayısıyla, bu ikilik sadece zıtlıklara indirgenen kavramsal bir tartışma konusu değil, aynı zamanda sanat eserleri aracılığıyla somutlaştırılan ve izleyiciyle etkileşim kuran bir ifade biçimi olarak ele alınacaktır.

3.3 Sanat Alanlarında Düalizm

Sanat, varlık alanlarında hem tinsel hem de nesnel boyutları içeren bir ifade biçimidir. Bu bağlamda, sanat eserinde biçim nesnel varlık alanını, içerik ise tinsel varlık alanını karşılar. Tıpkı insandaki ruh–beden düalizmine benzer şekilde, sanat eserinde de biçim ve içerik yani tin ve nesne arasında bir ikilik gözlemlenebilir. Bu düalist yapı, sanatın farklı alanlarında çeşitli biçimlerde görülebilir. Sanatı anlamak ve incelemek için, farklı disiplinler ve yaklaşımlar doğrultusunda sanat alanlarında sınıflandırmalar yapılmıştır. Bu sınıflandırmalar, sanatın ifade araçlarına, kullanılan malzemelere ve yaratıcı süreçlere göre belirlenir. Herbert Read (2017), *Sanatın Anlamı* isimli eserinde, sanatın doğası ve anlamını derinlemesine ele almıştır. Read'e (2017) göre; sanat, yalnızca görsel ya da plastik sanatlarla sınırlı olmayıp, müzikten edebiyata kadar farklı sanat biçimlerini kapsayan geniş bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Ona göre sanat, sanatçının içsel duygularını ve düşüncelerini ifade etme biçimidir ve bu ifade, izleyiciyle güçlü bir bağ kurmaktadır. Bu açıklamalar doğrultusunda sanat; dramatik, fonetik ve görsel sanatlar olmak üzere üç ana başlık altında ele alınabilir ve bu bağlamda her bir alanda düalist yaklaşımlar ve ikilikler gözlemlenebilir.

3.3.1 Dramatik sanatlarda düalizm

Göze ve kulağa hitap eden, belirli bir zaman sürecinde ve mekânda gerçekleşen sanatlara "Dramatik Sanatlar" denir. Dramatik sanatlar, sanatçının düşüncelerini, bir olayı ya da

bir duyguyu ses ve hareket aracılığıyla ifade ettiği bir alanı tanımlar. Aristoteles, dramatik sanatları "yaşamdaki bir olayın ya da hareketin yeniden yaratılması" şeklinde tanımlamıştır. Bu sanat dalı, özellikle tiyatro ve dans gibi disiplinlerde, çatışma ve karşıtlıklar üzerine kurgulanan anlatım biçimleriyle dikkat çekmektedir (http-29). Özellikle dramatik yapı, zıtlıklar arasındaki gerilimi hem kurgusal hem de estetik bir araç olarak kullanır. Bazı kaynaklarda dramatik sanatlar, temelini ritmin oluşturması sebebiyle *Ritmik Sanatlar* olarak adlandırılmaktadır (http-29). Dramatik sanattaki eseri canlandıran karakterlerin içsel çatışmaları, sahne düzenlemelerindeki ışık-gölge oyunları ya da hareket ve durağanlık arasındaki denge, dramatik sanatlarda düalist yapının belirgin örneklerini oluşturur. Bu bağlamda dramatik sanatlarda ruh ve beden düalizmi; karakterlerin içsel dünyaları ile fiziksel ifadeleri arasındaki gerilimde, zihinsel yönelim ile bedensel hareketin bütünleşmesinde ve sahne üzerindeki metaforik anlatımlarda kendini gösterir. Bu doğrultuda dramatik sanatlar, düalizmin hem felsefi hem de sanatsal bir anlatım biçimi olarak somut bir şekilde deneyimlenebildiği alanlardır.

3.3.1.1 Tiyatroda düalizm

Tiyatro, sahne üzerinde ve seyirciler karşısında bir olayın ya da duygunun sergilendiği, çoğu zaman hayattan kesitler sunarak yaşama en yakın tür olarak kabul edilen edebi bir sanat dalıdır; kimi zaman müzik ile desteklenerek izleyicilere güçlü bir anlatım aktarılır (http-30). Tiyatro, dram, komedi, gibi eserleri sahneleme sanatını ifade eder. Aynı zamanda, sahnelenmek amacıyla yazılmış oyunların tümünü ve bu oyunların sergilendiği mekanları kapsar. Tiyatro terimi, sadece bu eserlerin sahnelendiği yerleri değil, aynı zamanda onları sahneleyen oyuncu topluluklarını da ifade etmek için kullanılmaktadır (http-30). Tiyatroda oyuncuların kendi aralarında ve seyirciyle olmak üzere iki farklı ilişki vardır. Bunlar, oyuncuların karşılıklı olarak birbirlerini tamamlaması ve oyuncu-seyirci ikiliğidir. Bu ikili ilişki; ilk olarak, sahnedeki oyuncuların kendi aralarındaki diyalog ve seslenmeleri, ikincisi sahne-salon ilişkisinde oyuncuların seyircilere seslenişidir (Günay, 1999). Sahne içerisinde ve sahne-salon ilişkisinde birbirini tamamlayan bu durum düalist bir ifade ile yorumlanabilir.

Tiyatroda düalizm, ruh ve beden ikiliği ile incelendiğinde, oyuncuların fiziksel performansı ile canlandırdıkları karakterlerin duygusal ve düşünsel durumu arasındaki ilişki dikkat çekmektedir. Oyuncu, sahnede bedenini bir araç olarak kullanarak izleyiciye somut, görsel ve nesnel bir gerçeklik sunarken, aynı zamanda sözleri, jestleri, mimikleri

ve duygularıyla karakterin ruhunu yani tinsel varlığını ortaya koyar. Böylece tiyatroda, bedensel eylem ile zihinsel derinlik arasında bir denge kurularak düalist bir yapı ortaya çıkar. Bu durum, tiyatroda ruh ve beden düalizmine örnek olarak gösterilebilmektedir.

Tiyatro sanatında ruh ve beden, yani tinsel olan ile fiziksel olan arasındaki düalist yapı, birçok önemli tiyatro eserinde işlenmiştir. Bu bağlamda William Shakespeare (1564-1616) ve Samuel Beckett'in (1906-1989) eserleri dikkat çekici örneklerdir.

William Shakespeare'in *Hamlet* adlı trajedisinde yer alan ünlü "To be or not to be" (Olmak ya da olmamak) monoloğu, ruhsal acının ve varoluşsal sorgulamanın tiyatral bir düzlemde en güçlü şekilde görüldüğü bölümlerden biridir (Bkz. Görsel 3.1). Hamlet karakteri, yaşamla ölüm, eylemle pasiflik arasında salınırken, zihinsel ve duygusal yükü ile bedensel varlığı arasında derin bir çatışma yaşar, duygusal bir çıkmazdadır (Kayabekir, 2018, s;66). Bu monologda Hamlet'in yaşamı sürdürme iradesi ile ölüm arzusu arasında sıkışmış hâli, melankolik doğası, güvensizlik ve suçluluk duygusuyla birleşerek (Nasrin, 2016, s;86-87) ruh ve beden arasındaki içsel gerilimi yansıtan dramatik bir düalizm örneğidir.

Görsel 3.1

Hamlet

Not: 1600-1602, Trajedi Oyun (Olmak ya da olmamak monoloğu geçen sahnesi)
Kaynak: https://pixabay.com/tr/photos/hamlet-william-shakespeare-62850/

Benzer şekilde, Samuel Beckett'in *Krapp's Last Tape* (Krapp'ın Son Bandı) ve *Waiting for Godot* (Godot'yu Beklerken) adlı eserleri de tiyatroda düalist yorumun özgün örnekleri olarak görülebilir. Beckett'in *Waiting for Godot* eserinde ise varoluşsal boşluk, amaçsızlık ve bekleyiş temaları üzerinden ruhsal yalnızlıkla fiziksel mevcudiyet arasındaki farkı vurgular (Hashemipour, 2023). Beckett, eserindeki karakterlerin diyaloglarında beden ve bilincin çöküşünü, insanın benlik arayışını sorgulamaktadır (Türkyılmaz, 2017). Oyundaki karakterler, bedensel olarak sahnededirler; konuşurlar ve beklerler (Bkz. Görsel 3.2). "Dünün, bugünün ve yarının birbirinden farklı olmadığı gerçeği ısrarla düşündürülen oyunda ömür olarak ifade edilen sürenin adeta bir yanılsama olduğu zihinlerde belirir. Hareketin iki bileşeni zaman ve mekân, insan zihniyle artık tanınmayacak derecede anlam kaybına uğratılmıştır" (Dirican, 2021, s;196). Bu fiziksel varoluşun arkasında, derin bir zihinsel durağanlık, anlam arayışı ve tinsel boşluk bulunmaktadır. Böylece Beckett, tiyatro sahnesinde tin ve nesne arasındaki ikilik üzerinden bireyin varoluşsal sancılarını yansıtır.

Görsel 3.2

Waiting for Godot (Godot'yu Beklerken)

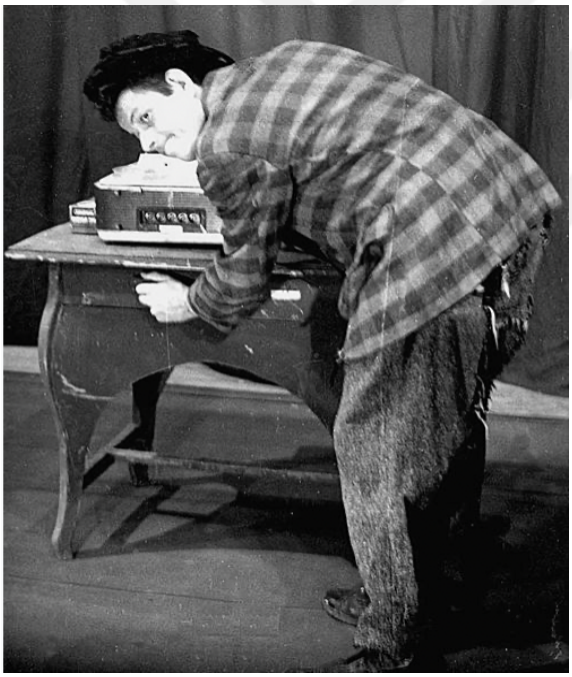

Not: İlk gösterim 1953, Dram Oyun
Kaynak: https://www.evrensel.net/haber/302337/godotyu-beklerken-64-yil-gecti

Samuel Beckett'in Krapp's *Last Tape* adlı eserinde, baş karakter Krapp, yaşamı boyunca sürekli geleceğe odaklanarak aldığı kararlar sonucu "anı yaşayamamış" bir birey olarak karşımıza çıkar. Yaşamının son döneminde, geçmişte kaydettiği ses bantlarını dinleyerek kendi benliğini yeniden anlamlandırmaya çalışır (Bkz. Görsel 3.3). Ölümün yaklaşmasıyla birlikte, elinde kalan tek şey geçmişe ait anılar olur. Krapp'in zihinsel dünyasında geçmişe duyduğu özlem giderek derinleşirken, bedensel varlığının yaşla birlikte çöküşü bu özlemi daha da görünür kılar (Savaşan & Şaban, 2025, s;63,67). Bu eserde, fiziksel bedenin zamansal çürüyüşü ile içsel dünyanın canlılığı arasında kurulan karşıtlık, ruh–beden düalizminin sahneye yansıyan güçlü bir örneği olarak değerlendirilebilir.

Görsel 3.3

Krapp's Last Tape (Krapp'ın Son Bandı)

Not: İlk gösterim 1958, Dram Oyun
Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Krapp%27s_Last_Tape

Tiyatro, mekân ve zaman gibi unsurlar ile de düalist bir anlayışla ele alınabilir. Sahne, fiziksel bir mekân olarak sınırlı bir alan ve belirli zamanı tanımlarken, tiyatro metni ve oyuncuların performansı sayesinde bu alanın ötesinde bir zamansallık ve mekânsallık yaratılır.

Ruh ve beden, içerik ve biçim, mekân ve zaman gibi karşıtlıkları uyum içinde bir araya getiren tiyatro, insan deneyimini hem somut hem de soyut düzlemde ifade etmekte,

düalist bir yaklaşım ile estetik ve düşünsel bir bütünlük içinde sunmaktadır. Tiyatro, hem oyuncuların fiziksel performansı ile karakterlerin ruhsal derinliği arasında kurulan ilişki bağlamında; nesne ve tin ikiliğinde, hem de sahne ve seyirci arasındaki etkileşimle düalizmi çok yönlü bir şekilde yansıtan bir sanat dalıdır.

3.3.1.2 Dansta düalizm

Dans denilince ilk akla gelen müziktir. Dans, müziğin ritmine ayak uydurularak yapılan düzenli ve estetik hareketlerdir (http-31). Dans ile birlikte bedenin hareketleri fiziksel olduğu kadar duygusal bir ifade biçimine de dönüşür. Dansın gerçekleşmesi için müzik ve beden hareketlerinin birlikteliği gerekmektedir. Bu birlikteliği duyusal ve görsel olan iki farklı varlığın düalitesi olarak açıklayabiliriz.

Dans, müzik ve beden hareketinin düalitesi olarak yorumlamak ile hareketlerdeki zıtlıklarda da görülebilir, Bedenin sağ-sol hareketleri, durağan-hızlı temposu ile yaratılan zıtlıklar, karşıt durumların birlikteliğinden güçlü bir dinamik hal yaratarak düalite ile yorumlanır. Paris'te bulunan We Art Sanat Galerisinde 2017 yılında, *Danse de tous les sens: dualité* (Tüm Duyguların Dansı: Düalite) isimli bir dans performansı sergilenmiştir (http-32). Performansta beden hareketlerindeki dengeli zıtlıklar, kişiler arası karşıt durumlar dikkat çekmektedir. Bu performansı gerçekleştiren iki sanatçının dansındaki fiziksel ve duygusal düalite, izleyici ile güçlü ve dinamik bir iletişim kurmaktadır.

Dansta zıt hareketlerin düalitesini kullanan birçok koreograf ve dans sanatçısı vardır. Özellikle, balede düalizm, bedensel hareketlerin zıtlığı ve duygusal ifadelerin uyumunun bir araya gelerek anlatımı derinleştirdiği bir sanat formu olarak karşımıza çıkar. Alman dans sanatçılarından öncü isim Pina Bausch (1940-2009), koreografilerinde zıtlıkları sıkça kullanmıştır (Ocak, 2016). Ölümden sonra kendi ismi ile çekilen *Pina* belgeselinde, duygusal ve fiziksel hareketlerin zıt ifadeleri oldukça net görülmektedir. Dünya çapında tanınan ünlü balerin Meriç Sümen, sunmuş olduğu koreografilerinde sıklıkla zıt yönlerdeki hareketler sergileyerek, izleyici ile gösteri arasında dinamik bir bağ kurmayı başarmıştır (http-33). Meriç Sümen'in, *Uyuyan Güzel* balesi, 18 Kasım 2011'de Bolşoy Tiyatrosu'nda gerçekleştirilmiştir. Bu gösteri için Zaira Memmedova Kuloğlu'nun şu yorumları dikkat çekmektedir; *Uyuyan Güzel* balesindeki koreografi, müzik, dekor ve kostüm tasarımı, sanat disiplinleri arasında bir düalizm örneği olarak değerlendirilebilir. Her disiplin kendi alanında bağımsız bir etki yaratırken, bu unsurların birleşimi eserin bütünsel gücünü ortaya çıkarır. Ayrıca bale, bedenin fiziksel hareketleri ile duygusal

ifadeler arasında kurulan zıtlık ve uyum sayesinde, estetik hareketlerin hikâyeyi ifade etme biçiminde bir düalizm sunar (http-34). Sonuç olarak, dansta düalizm hem fiziksel hareketlerin zıtlığı hem de duygusal ifadelerin uyumu üzerinden estetik bir denge kurar; bu zıtlık ve uyum, dansın etkileyici bir anlatım biçimine dönüşmesini sağlar.

3.3.1.3 Performans sanatında düalizm

Performans sanatı, izleyiciyle doğrudan ve anlık etkileşim kuran; duygu, düşünce yani zihinsel durumlar ile beden arasındaki ilişkiyi en hızlı şekilde sergileyen sanat biçimidir. Genellikle sanatçının bir isyan ve karşı çıkış biçimi olarak ortaya koyduğu bu anlayış, sanatı kalıplaşmış değerlerden arındırma ve özgürleştirme çabasıdır. Sanat artık her yerde ve her şeyde var olabilmekte; geleneksel anlatım biçimlerinden, mekân kısıtlamasından ve kalıcılık kaygısından sıyrılarak insan bedenin dahi bir ifade aracına dönüşmesidir (Batur & Kuyucuk, 2022). Bu bağlamda, performans sanatı hem fiziksel hem de ruhsal alanlarda düalist bir durum ortaya koymaktadır. "Performans sanatı belli bir anda aklın, bedenin ve ruhun bileşiminin canlı kanlı görebileceği, sahip olma düşüncesinden uzak bir sanat pratiğidir" (Batur & Kuyucuk, 2022, s;45). Performans sanatı doğası gereği, zaman ve mekân içinde bedenin varlığına vurgu yaparken, aynı zamanda bu varlığın ötesinde bir anlam arayışı başlattığı düşünülebilir. Sessizlik, sabitlik, tekrar, yavaşlık, göz teması gibi performansa bağlı olan unsurlar, izleyicide yalnızca bedensel değil; ruhsal ve düşünsel etkiler de yaratır.

Oldukça önemli bir performans sanatçısı olan Marina Abramović'in (1946-…) *The Artist is Present* (Sanatçı Burada) adlı performansında sanatçının hareketsiz bedeni ve izleyiciyle kurduğu sessiz göz teması, fiziksel varlığın ötesinde ruhsal bir iletişimin mümkün olup olmadığını sorgular (Bkz. Görsel 3.4). Sanatçı bir sandalyeye oturur ve karşısında boş bir sandalye daha vardır, performansa eşlik eden izleyiciler karşısına oturur ve sessiz bir şekilde birbirlerine bakarak tinsel bir bağ kurmaktadırlar (Boyacı, 2022). Performansta maneviyat kavramı, madde ve beden üzerinden ele alınmaktadır. Bu bağlamda ruh ve beden arasındaki ikilik, anlatımın temelini oluşturur. İnsanın fiziksel varlığı ve soyut (tinsel, zihinsel) varlıklar sorgulanmaktadır; sessizlik, meditasyon, şamanik deneyimler, karşılıklı bakış, bedensel sınırlandırma ve tefekkür gibi durumlar, algıyı dönüştürmeye yönelik birer durum olarak değerlendirilmektedir (Battista, 2018). Performans boyunca beden yalnızca durur; iletişim ise ruhsal düzlemde, sözcüksüz bir

alanda gerçekleşir (Boyacı, 2022). Bu durum, bedensel sınırların ötesinde bir özne olarak ruhun varlığına ve ona yönelen algıya dikkat çeker.

Görsel 3.4

The Artist is Present (Sanatçı Burada)

Not: 2010, Modern Sanatlar Müzesi, New York
Kaynak: Boyacı, M., 2022, sayfa; 74

3.3.2 Fonetik sanatlarda düalizm

Fonetik sanatlar, kulağa hitap eden duyma durumu ile algılayıp anlamlandırılan ritmik sesler bütünüdür. Sanatçıların düşüncelerini, duygularını, algılarını ses yoluyla sunması ile bu sanat alanı gerçekleşmiştir (Çöklü & Kahraman Özyılmaz, 2023). Sese ve söze biçim vererek onlara anlam kazandıran sanat dallarına fonetik sanatlar denir. Bu sanatlar, belirli bir tema, duygu veya düşünceyi merkez alarak yazınsal ifadeyi, zamanın akışı içinde ses ve söz aracılığıyla anlamlı kılar. Fonetik sanatlar, insanın düşünsel ve duygusal dünyasını, işitsel bir estetik ile somutlaştıran alandır (Çöklü & Kahraman Özyılmaz, 2023). İşitme duyusuna hitap eden bu sanat dalı altında müzik ve edebiyat yer almaktadır.

3.3.2.1 Müzikte düalizm

Müzik, seslerin ritim olarak bir araya gelmesi ile meydana gelmektedir. Ses, belirli bir ortamda yayılan ve işitme duyusu ile algılanabilen bir enerji biçimidir. Ses düzenli titreşimlerden oluştuğunda, müzikte ses perdesi olarak adlandırılan belirli bir yükseklikle tanımlanır ve estetik bir form kazanır (Çöklü & Kahraman Özyılmaz, 2023). Ses

birleşimlerinin estetik bir değer taşıyabilmesi için sesler arasında boşluklara ihtiyaç vardır. Sesler boşluklarla dengelenmezse, titreşimler düzensizleşir ve bu durum gürültüye, hatta sıkışmışlık hissine yol açar. Bu doğrultuda, müzikte ses ile sessizlik arasındaki ilişki bir düalizmi temsil eder; ses, sessizliğin varlığıyla anlam bulur ve estetik bir bütünlüğe ulaşır.

İlk insanlar şimşek, yağmur, rüzgâr gibi doğa olaylarını taklit ederek ses çıkarmış ve zamanla bu sesleri ritmik hale getirmişlerdir (Karafakı, 2025). Bu seslerin zamanla ritmik hale gelmesi, müziğin temelinde hem seslerin hem de sessizliklerin anlam taşıdığını göstermiştir.

Müzikte birbirine zıt iki farklı estetik algıyı ifade eden tonal ve atonal yaklaşımlar vardır. Bu durum müzikte düalist bir yapı ortaya koyar. Tonal, temelde bir tona sadık kalarak yapılan kurgudur, belirli bir anahtara (tonaliteye) bağlı olunan müziktir. Melodiler, akorlar arasında uyum bulunur ve genellikle ana bir notaya göre yazılır. Tonal müzikler geleneksel armoni kurallarına bağlı olan bir yapıyı ifade eder; başlangıç, gelişme ve sona eriş belirgindir (Bağçeci, 2010). Bu, dinleyicide bir düzen ve beklenti hissi yaratır.

Atonal ise, belirli bir anahtar veya ton merkezi olmayan müzik türüdür ve geleneksel kuralları terk eden bir müzik anlayışıdır. Atonal müzikte, belirli bir tonik ya da tonal merkez bulunmaz, notalar arasındaki ilişki özgündür (Pekdemir, 2024). Bu durum, dinleyicide kararsızlık veya sürpriz etkisi yaratır.

Tonal ve atonal müzik arasındaki karşıtlık, düzen ve kaos ikiliği ile açıklanabilir. Tonal müzik bir istikrar hissi yaratırken, atonal müzikte istikrar yerine sürekli bir gerilim ve çözülmemişlik durumu hissedilir. Bu zıtlık, müzikte yalnızca teknik bir farklılık değil, aynı zamanda farklı duygusal ve düşünsel deneyimler sunan iki farklı estetik yaklaşımdır. Bu iki anlayış arasındaki karşıtlık, müzikteki düalizmi somutlaştırır. Böylece, müzikte düalite arasındaki denge ve gerilim, sanatsal ifadeyi zenginleştirir ve dinleyiciyi yeni anlam arayışlarına yönlendirir.

Müzikte ses ve sessizlik yani tonal ve atonal yapıların ikiliği yalnızca işitsel düzeyde değil, aynı zamanda derin bir ontolojik gerilimin de izdüşümüdür (Bağçeci, 2010; Pekdemir, 2024)). Bu durumlar, insan varoluşunun temelini, yani ruh–beden düalizmini de yansıtır. Müzik performansları, özellikle çağdaş örneklerde, bedenin fiziksel sınırlılıkları ile ruhun ifade alanı arasındaki bu gerilimi doğrudan görünür kılmaktadır.

Arvo Pärt'ın (1935-…) *Spiegel im Spiegel* (Aynadaki Ayna) adlı eseri, minimalist yapısı ve tekrara dayalı dingin tınılarıyla, içsel bir ruhsal deneyimi müzik aracılığıyla görünür

kılar. Eserdeki her nota, bedenin ötesine geçerek dinleyicide manevi bir derinlik yaratır (http-35). Burada müzik, bedensel değil ruhsal titreşimlerin alanına taşınır; adeta dinleyiciyi kendi iç dünyasına yönlendirerek ruh–beden ayrımını duyumsatır.

Bu örnekler, müziğin yalnızca estetik bir araç olmadığını, aynı zamanda insanın çift yönlü doğasını – fiziksel olan ile metafizik olan, beden ile ruh – ifade edebilen güçlü bir anlatım biçimi olduğunu ortaya koyar (http-35). Böylece, müzikteki yapısal düalizm ile insan varoluşundaki ruh–beden düalizmi arasında anlamlı bir bağ kurulur.

3.3.2.2 Edebiyatta düalizm

Edebiyat, sözcüklerin düzenli ve anlamlı bir bütünü oluşturarak bir araya gelmesi ve yazıya aktarılması; "duygu, düşünce ve hayâllerin okuyucu üzerinde estetik bir heyecan ve hayranlık uyandıracak şekilde ifade edilmesidir" (Kılıç, 2022). Edebiyat, yalnızca bireysel bir anlatım aracı değil, aynı zamanda evrensel temaları ve insan deneyimlerini dile getiren bir sanat dalıdır.

Edebiyatta düalizm, dilin anlam derinliğini arttıran ve kavramları karşıt anlamları ile tanımlayarak zenginleştiren bir yoldur; yaz kış demeden, hayat memat meselesi… gibi zıtlıkların birlikteliğinden doğan düalist söylemler edebi eserin ifadesini güçlendirir. Bu ifadeler deyimlerden atasözlerine kadar dilin her alanında çok yönlülüğü arttırmaktadır.

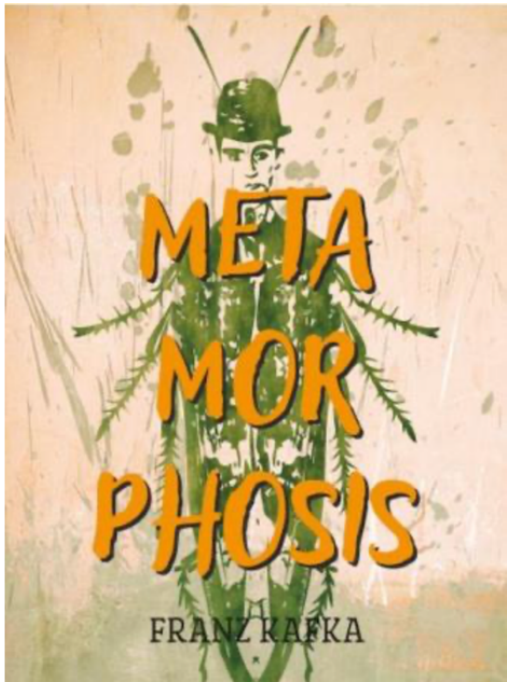
Edebiyatta düalizm yalnızca kavram zıtlıkları ile değil eserde yer alan karakterlerde de kendini gösterebilir. Bir yazar, iyi ve kötü karakter ikiciliği yaratarak okuyucuyu ahlaki, duygusal, felsefi bir sorgulamaya sürükleyebilir (Kılıç, 2022). Bu bağlamda, edebi eserdeki karakterler ve olay örgüsü, insan varlığındaki "ruh–beden" ikiliğine benzer şekilde, tin ile nesne arasında bir gerilim oluşturur. Sanat eserinde biçim, yani görünür yapılar, nesnel varlık alanını temsil ederken; içerik, yani anlam katmanları ve duygusal derinlik, tinsel varlık alanını temsil eder.

Edebiyat metni de bu bağlamda, biçimsel düzenlemeler (üslup, yapı, olay örgüsü) ile ruhsal ve zihinsel içeriklerin (duygu, düşünce, sezgi) uyumlu ya da gerilimli birlikteliğinden doğar. Bu anlatım biçimi, edebi eserlerde yalnızca estetik bir yapı sunmakla kalmaz, aynı zamanda insan varlığının temel ikiliklerinden biri olan ruh–beden ya da madde–zihin etkileşimini de görünür kılar. Bu doğrultuda, birçok yazar eserlerinde söz konusu düalist yaklaşımı merkeze alarak, tinsel ve fiziksel varoluşun ikiliğini derinlemesine ele almıştır.

Fyodor Dostoyevski (1821-1881), *Yeraltından Notlar* isimli eseri bu bağlamda oldukça etkileyici örneklerden biridir. Kitaptaki başkarakterin, bedenin arzuları ve zihinsel yabancılaşma arasında güçlü bir çatışma yaşadığı görülmektedir. Karakterin aşırı bilinçli hali, kendisini eylemsizliğe sürüklemektedir. Anlamak ve farkında olmak birey için avantaj değil acı ve yalnızlık getirmektedir (Bal, 2015). Başkarakter olan anlatıcının kendisiyle ve toplumla olan mücadelesi, ruh ve beden arasındaki dengeyi yitirmiş bir varoluş biçimini temsil eder (Esenyel, 2020). Zihin sürekli sorgular; çok hareketli ve oldukça çalışkan iken, beden yoğun düşünceler ardından oldukça sakin kalarak arzularına yenik düşer ve birey giderek yalnızlaşır. Bir diğer örnek Franz Kafka'nın (1883-1924) *Metamorphosis* (Dönüşüm) isimli eseridir (Bkz. Görsel 3.5). Eserde bedensel bir dönüşüm ile ruhsal kimliğin sorgulanması birlikte konu olmuştur. Kafka eserinde, başkarakter olan Gregor Samsa'nın bir sabah uyandığında dev bir böceğe dönüşmüş olmasını ve bu dönüşüm ile beraber yaşantısının nasıl değiştiğini anlatmaktadır. Gregor Samsa bedeninin tamamen dönüşmüş olmasına rağmen sorumluluklarını bilincindedir, duygu ve düşünceleri insan gibi devam etmektedir (Kafka, 2021). Buradaki fiziksel değişim beden temsili, duygu ve düşüncelerin aynı olması ruhu temsil ederek ruh ve beden arasındaki uyumsuz gerilim aktarılmaktadır.

Görsel 3.5

The Metamorphosis (Dönüşüm)

Not: Kitabın kapak görseli, 1915.
Kaynak: https://www.kitapberlin.com/metamorphosis-4

Günümüzün yakın tarihinden bir başka örnek verilecek olursa Zülfü Livaneli'nin (1946-…) *Serenad* isimli eserinden bahsedilebilir. Eserde şu bölüm dikkat çekmektedir:

> "Bu dünyada sana kötülük yapmak isteyen insanlar çıkacak karşına, ama unutma ki iyilik yapmak isteyenler de çıkacak. Kimi insanın yüreği karanlık, kimininki aydınlıktır. Geceyle gündüz gibi! Dünyanın kötülerle dolu olduğunu düşünüp küsme, herkesin iyi olduğunu düşünüp hayal kırıklığına uğrama! (Livaneli, 2016, s.88)"

Burada Livaneli (2016), yüreğin karanlık ya da aydınlık yanı ifadeleri ile kişinin iç dünyasını, duygularını yani ruhu temsil ederken; ruhun iyi ya da kötü hallerinin eyleme geçme durumunu da madde olarak temsil etmektedir. Bu bağlamda, insandaki yönlendirici varlıklara ruh, uygulayıcı varlıklara beden denilebilir. Aynı zamanda eserde, insan doğasının iyilik ve kötülük arasındaki düalist yapısı sade ve etkileyici bir şekilde ifade edilmektedir. Gece ve gündüz metaforu, insanların içsel dünyasındaki aydınlık (iyilik) ve karanlık (kötülük) yanlarının temsilidir.

Edebiyatta düalizm hem dil kullanımı hem de içerik bakımından zengin bir anlatım aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kavramlardaki düalist kullanım metnin gücünü zenginleştirirken, karakterler arasındaki zıtlıklar, okuyucuyu derin düşüncelere sevk ederken anlatımın güçlü yanlarını vurgulamaktadır. Bu ifadelerde, edebiyatta düalizm yalnızca bir anlatım tekniği değil, aynı zamanda hayata dair bir anlayışı, dengeyi ve insan deneyiminin derinliğini ifade eden bir yaklaşımdır. Bu zıtlıkların dengeli kullanımı, edebi eserlerin okuyucuyla daha güçlü bir bağ kurmasını ve evrensel temaların daha etkili bir şekilde işlenmesini sağlamaktadır.

3.3.3 Görsel sanatlarda düalizm

Görsel sanatlar, insanın yaratıcı ifadesini görsel unsurlar aracılığıyla aktardığı sanatsal dalları kapsar. Bu sanat türü, çizgi, renk, form, doku ve ışık gibi görsel öğeler aracılığıyla bir anlam ve estetik yaratmayı amaçlar. Resim, heykel, mimari, grafik tasarım, sinema ve animasyon gibi sanat dalları görsel sanatların temel alanlarını oluşturur. Görsel sanatlarda kullanılan malzemenin biçimlendirilmesi nedeniyle *Plastik Sanatlar* olarak da adlandırılır.

Görsel sanatlarda düalizm, eserin biçim ve içerik birlikteliğinde ve aynı zamanda eserdeki estetik unsurların zıtlıkları ve kavramsal ifadelerin uyumu içinde incelenebilir. Görsel sanatlarda biçim ve içerik düalizmi, yani form ve anlamın bir arada bulunması, düalist bir yapının varlığını gösterir. Eserin biçimsel özellikleri, renklerin açık-koyu kontrastı, dokuların sert-yumuşak geçişleri gibi zıtlıklar, görsel sanatların ifade gücünü arttıran

temel unsurlardır. Sanatçının eser ile vermek istediği mesaj, alıcıda/izleyicide farklı duygular hissettirebilir. Görsel sanatlar, bu bağlamda, sanatçının estetik deneyim ve düşünceyi birleştirdiği bir alandır. Düalizm, bu alanda biçimsel ifadede beden temsili, kavramsal ifadede ruh temsili olarak gösterilebilir.

3.3.3.1 Resimde düalizm

Resim sanatı, yüzey üzerinde renk ve çizgi aracılığıyla estetik bir kompozisyon oluşturan görsel bir ifade biçimidir. Resim, insanlık tarihinin en eski sanat dallarından biri olarak, duyguların, düşüncelerin ve deneyimlerin aktarımında güçlü bir araç olmuştur. Farklı teknikler, malzemeler ve yaklaşımlar kullanılarak oluşturulan resim eserleri, sanatsal yaratım sürecinin zenginliğini yansıtır.

Resim sanatında düalizm, özellikle renk, ışık ve gölge gibi unsurlar arasındaki karşıtlık ve uyum ilişkileri üzerinden algılanır. Renklerin birbirleriyle olan uyumu ya da kontrastı, ışığın ve gölgenin yarattığı derinlik etkisi gibi unsurlar, eserin estetik yapısını güçlendirir ve görsel algıda belirleyici bir rol oynar. Örneğin, sıcak ve soğuk renklerin bir arada kullanılması, hareket ve sakinlik gibi zıtlıkların dengelenmesi ya da ışık ve gölge oyunlarıyla dramatik bir atmosfer yaratılması, resim sanatında düalist bir yaklaşımla yapılan çalışmalara örnek olarak gösterilebilir. Bu özellikleri ile eserlerde biçimsel düaliteden, aktarılmak istenilen mesaj ile uyumuna bakıldığında ise biçim ve içerik düalitesinden bahsetmek mümkündür. Bunların yanı sıra resim sanatında bazı eserlerde düalizmin çıkış noktası olan ruh ve beden düalizmini görmek mümkündür.

Antonello da Messina'nın, *Saint Jerome in His Study* (Aziz Jerome Çalışma Odasında) isimli eseri estetik yapısı ve içeriği ile görsel algıda tüm düalist yaklaşımlar için açıklanabilecek bir örnektir (Bkz. Görsel 3.6). Sanatçı bu eserde Aziz Jerome'u doğrudan resmetmek yerine, dışarıdan bakarak mekânın içerisinde göstererek, iki farklı iç ve dış mekânsal yaklaşımda bulunmaktadır. Bir manastır şeklinde görünen mekânda iki ana koridor çok net görülmektedir. Pencereden yansıyan ışık Aziz Jerome'yi aydınlatarak sağ tarafa doğru süzülerek, sağ taraf iyilik temsili, karanlıkta kalan sol taraf kötülük ve dünyevi arzular temsili olarak görülmektedir. Bu ikili ayrım erdem ve baştan çıkarıcılık, dünya ve uhrevi taraf teslimi olarak simgelenmiştir (http-36).

Eserdeki mekân iki ayrı koridor ile bölünmüş ve koridorların sonunda dışarıya bakan iki farklı pencere ile dışarıyı göstermektedir. Tablonun sol tarafındaki pencereden görülen manzara, insanların çeşitli dünyevi etkinliklerde bulunduğu dünyevi yaşamı, maddeyi

simgelerken; sağdaki pencereden ıssız, insan yapımı hiçbir nesne içermeyen manzara, dünyevi zevklerden arınmayı, uhrevi dünyayı ve inzivayı temsil eder. Sol koridor tarafında bulunan kirli havlu saflığın temizliğin kaybını, yine aynı tarafta bulunan uyuyan kedi figürü şeytan ile ilişkilendirilmiş; sabırla avını bekleyen ve cinselliği ile baştan çıkaran bir tasvir olarak görülmektedir. Sağ koridorda bulunan aslan ile uhrevi dünyaya giden yolun zorlu ama güçlü bir yol olduğu temsil edilir. Mekânın aynı bölümünde yukarıda yer alan iki pencere gökyüzüne açılmakta ve bu pencerelerde görülen küçük kuş figürleri, ahirete giden ruhların simgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserde, hayvan sembollerine geniş bir yer verilmiştir. Dış ön pencerede tavus kuşu, keklik kuşu ve bir su tası yer almaktadır. Sağ tarafa dönük tavus kuşu, cennet, ruhsal ölümsüzlük ve ilahi güzelliği temsil etmekte, su tası ise arınma ve saf temizlik sembolüdür. Aynı pencerenin sol tarafında ve sola dönük olan keklik kuşu cinselliği, çarpık dünyevi zevkleri, ahlaki bozulmayı temsil etmektedir.

Sanatçı, bu ikonografik öğelerle zıtlıklar üzerinden bir perspektif sunarak eseri etkileyici ve derin anlamlar barındıran bir kompozisyona dönüştürmüştür. Ölüm ve yaşam, iyilik ve kötülük gibi karşıtlıklar, eserin genel anlatımına maddi dünya ve manevi dünya okumaları ile düalist bir yaklaşım kazandırmıştır.

Görsel 3.6

Saint Jerome in His Study (Aziz Jerome Çalışma Odasında)

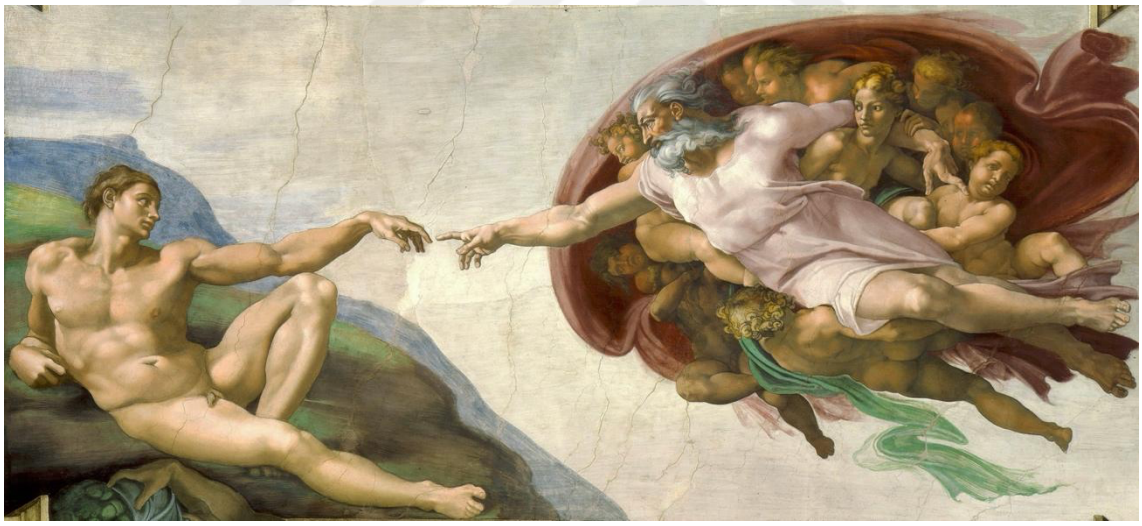
Not: 46 cm × 37 cm, Ahşap panel üzerine yağlıboya, 1457, National Gallery, Londra

Kaynak: http://www.travelingintuscany.com/images/art/antonellodamessina/jerome700.jpg

Michelangelo'nun (1475-1564) *The Creation of Adam* (Adem'in Yaratılışı) eseri (Bkz. Görsel 3.7) Sistine Şapeli tavanında yer almakta olup, Hristiyan ikonografisinin en güçlü imgelerinden biridir (http-37). Kompozisyonun merkezinde Tanrı sembolünün sağ elini Adem'e doğru uzatarak ona hayat yani ruh verme sahnesi yer alır. Bu sahne, doğrudan ruh ve beden ikiliğini sembolize eder. Tanrı figürü, hareketli, enerjik ve göksel bir formda resmedilmiştir; etrafındaki meleklerle birlikte bulutlar üzerinde süzülmesi onun ruhsal ve ilahi varlık olduğunu vurgular. Buna karşılık Âdem, yeryüzüne uzanmış, neredeyse hareketsiz ve pasif şekilde betimlenmiş ve maddi varoluşu, bedeni temsil etmektedir (Kaçmaz, 2019). Tanrı'nın parmağından Adem'e doğru uzanan enerji hattı, ruhun bedene geçişini, başka bir deyişle, ilahi yaşam kıvılcımının fiziksel varlıkla birleşmesini temsil eder. Bu temas gerçekleşmeden hemen önceki an, insanın yaratılışında ruhun bedene girişini sembolize ederek ruh ve beden düalizmi için oldukça etkileyici bir örnektir.

Görsel 3.7 The C[illegible]of A[illegible]m (A[illegible]n Yarat[illegible]

The Creation of Adam (Adem'in Yaratılışı)

Not: 280 cm x 570 cm, Fresk, 1511-1512, Sistina Şapeli, Vatikan

Kaynak: Kaçmaz, 2019, s.197

Albrecht Dürer'in (1471-1528) *Melencolia I* (Melankoli I) adlı gravürü (Bkz. Görsel 3.8), Alman Rönesansı'nın en derin ve çok katmanlı simgesel yapıtlarından biri olarak kabul edilir. Eser, başını eline dayamış biçimde düşünceli bir halde oturan kanatlı bir figürü merkezine alır. Bu figür, yalnızca klasik anlamda bir melek değil, aynı zamanda melankolinin beden bulmuş hali olarak da yorumlanabilir. Bu yönüyle figür, insanın ruhsal varlığını, özellikle entelektüel, yaratıcı ve metafizik hakikate ulaşma arzusunu

simgeler (Panofsky, 1955). Melankolik ve pasif duruşu, ruhun evrensel bilgeliğe erişim sürecindeki sıkışmışlığını ve huzursuzluğunu yansıtır.

Melek figürünün çevresinde sanat ve bilimle ilişkili çok sayıda obje bulunmaktadır; kum saati, terazi, el aletleri, cetvel, pergel, testere, taş bloklar gibi unsurlar hem fiziksel emeği hem de maddi dünyayı temsil eder. Bu objeler, bedenin faaliyet alanını ve insanın dünyadaki varoluşunu simgeler (Koerner, 1993). Bunun yanı sıra, arka planda yer alan gömülü karemsi form, yükselen merdiven, gökkuşağı ve parlayan yıldız/güneş, geometri, simya ve numeroloji gibi alanlara işaret ederek insanın bilim ve sembol aracılığıyla hakikate ruhani varlığa ulaşma çabasını sembolize eder (Panofsky, 1955). Dürer, bu eser aracılığıyla ruhun sonsuzluğa yönelen arayışını ve bedenin dünyevi alanda kalma halini çarpıcı bir biçimde ortaya koyar. Bu bağlamda *Melencolia I*, ruh ve beden düalizmini, Rönesans düşüncesinin merkezinde yer alan akıl, sanat ve varoluş temaları eşliğinde sorgulayan bir başyapıttır.

Görsel 3.8

Melencolia I (Melankoli I)

Not: 18.8 cm x 24 cm, Gravür, 1514

Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Melankoli_I#/media/Dosya:Melencolia_I_(Dürer).jpg

Hans Holbein'in (1497/98-1543) 1533 tarihli *The Ambassadors* (Elçiler) isimli eseri, Rönesans döneminin bilim, din ve siyaset alanlarındaki durumunu semboller aracılığıyla görselleştiren çarpıcı bir kompozisyondur (Bkz. Görsel 3.9). Tabloda resmedilen figürler, Fransız elçi Jean de Dinteville ve din adamı Georges de Selve'dir (http-38). Bu iki figür aracılığıyla eser hem dünyevi temsil gücünü hem de ruhani otoriteyi yansıtır.

Kompozisyonun üst tarafında yer alan gökbilimsel araçlar (gökyüzü küresi, pusula, güneş saati), zaman, evrensel düzen ve ilahi hakikati, yani ruhu temsil eder. Alt rafta bulunan müzik aletleri, hesap kitapları ve dünya küresi ise bireyin maddeyle olan ilişkisini, yani bedeni ve dünyevi ilgileri sembolize eder. Bu iki katman arasındaki geçiş, yalnızca belirli bir açıdan bakıldığında net biçimde görülebilen deforme kafatası ile sağlanır (http-38); bu sembol izleyiciye ölümün kaçınılmazlığına ve ruh–beden ayrımının geçici doğasına bir vurgu içerir.

Ayrıca sol üst köşede perde arkasına gizlenmiş şekilde yer alan çarmıha gerili İsa figürü, ruhun kurtuluşuna işaret eden Hristiyan inancının temel simgesidir. Böylece Holbein, insanın dünyevi meşguliyetleri ile ruhsal kurtuluş arzusu arasındaki düalizmi simgeler. Ruhun temsili göksel objeler ve haçla, bedenin temsili ise maddi zenginlik, bilimsel araçlar ve fiziksel varlıklarla çizilmiştir. Kurukafa bu ikiliğin ortasında yer alarak onları birbirine bağlayan mutlak gerçek olarak görülür.

Görsel 3.9

The Ambassadors (Elçiler)

Not: 207 cm x209.5 cm, Yağlı boya, 1533, National Gallery, Londra
Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Elçiler_%28tablo%29

Resim sanatında ruh ve beden düalizmi için Francis Bacon'ın *Study after Velázquez's Portrait of Pope Innocent X* (Çığlık; Velázquez'in Papa X. İnnocentius'un Portresinden Sonra) adlı eseri, ruh ve beden arasındaki gerilimi ifade eden güçlü bir modern yorumdur (Bkz. Görsel 3.10). Bacon'un figürü çığlık atan, deformasyona uğramış bir bedene indirgenmiştir. Bu deformasyon, yalnızca fiziksel çöküşü değil, aynı zamanda ruhsal bir sarsıntıyı da temsil eder (Girgin, 2021). Figürün içine hapsolduğu kafes benzeri yapılar, ruhun beden sınırları içinde sıkışmışlığına ve içsel acının dışavurumuna işaret eder. Bedenin biçimi, ruhun travmatik yükünü taşıyan bir yüzey haline gelirken; figürün çığlığı, varoluşsal bir boşlukla yüzleşen ruhun sessiz ama derin feryadını temsil eder (http-39). Böylece Bacon, ruh-beden düalizmini hem biçimsel bozulma hem de psikolojik yoğunluk üzerinden ele alarak öne çıkarır.

Görsel 3.10

Study after Velázquez's Portrait of Pope Innocent X (Çığlık; Velázquez'in Papa X. İnnocentius'un Portresinden Sonra)

Not: 1533 x 118 cm, Tuval üzerine yağlı boya, 1953, Des Moines Sanat Merkezi, Des Moines

Kaynak: Girgin, 2021

Resim sanatında düalizmi incelemek için renklerin birbiriyle olan ilişkileri, ışık-gölge düzenlemeleri, eserin taşıdığı tematik karşıtlıklar ve ikonografik okumalar detaylı bir

şekilde ele alınabilir. Görsel örnekler üzerinden yapılacak analizlerle, düalizmin resim sanatındaki estetik ve kavramsal rolü, biçim ve içerik düalizmi bağlamında değerlendirildiğinde ruh ve beden düalizmi daha iyi anlaşılabilir.

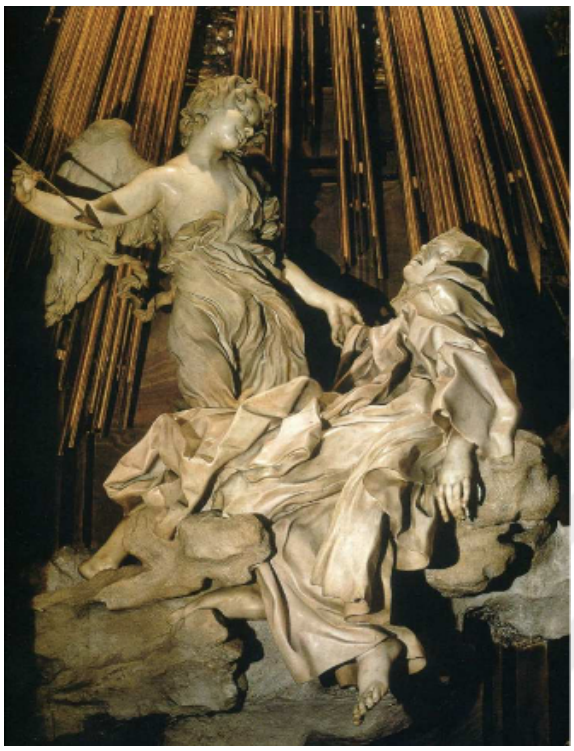
3.3.3.2 Heykelde düalizm

Heykel, taş, bronz, ağaç, kil gibi çeşitli malzemeler ve üç boyutlu kompozisyonlar ile ortaya çıkan sanat eseridir (Turani, 1978). Heykel, estetik bir durum oluşturması hedeflenen yapıt, hacim sanatı olarak da yorumlanabilir (Sözen & Tanyeli, 2011). Form ve doku, heykelin mekânla ilişkisini kurar ve sanatçının duygu ile düşüncelerini yansıtmasına olanak tanır. Form, yapının genel biçimini; doku ise yüzey özelliklerini ifade eder. Bu iki unsurun birlikteliği, heykeldeki düalist yapıyı ortaya çıkarır. Sert ve pürüzsüz yüzeylerle, yumuşak ve organik dokuların, geometrik ve doğal biçimlerin zıtlığı hem anlatımı güçlendirir hem de izleyiciyle görsel bir bağ kurar. Bu bağlamda, heykelde ruh, biçimin içsel anlamını, soyutlanmış ifadesini ve izleyici ile kurduğu ilişkiyi temsil ederken; beden, formun maddesel varlığını ve izleyiciyle fiziksel düzeyde kurduğu teması simgeler. Sanatçı, bu iki boyut arasındaki ikiliği yüzey, doku ve hacim aracılığıyla ortaya koyarak, ruh ile beden arasındaki düalist yapıyı plastik dil üzerinden somutlaştırır. Lorenzo Bernini (1647-1652), tarafından İspanyol Azize Teresa için yapılmış olan *Ecstasy of Saint Teresa* (Azize Teresa'nın Kendinden Geçişi) isimli eser hem biçimsel özellikleri hem de içerik aktarımı ile düalist yorumla anlatılabilir (Bkz. Görsel 3.11). Bernini, Azize Teresa'nın tanrısal bir kendinden geçiş anını betimlemiştir, "azize, bu sırada Tanrı'nın bir meleğinin altın bir okla kalbini delerek kendisine hem acı hem de sonsuz bir mutluluk verdiği" ifadesini aktarmaktadır (Gombrich, 2007). Tanrısal güçlerin ve dünyevi durumların yer aldığı bu eserde, dokulardaki zıtlıklar da görülmektedir. "Azizenin bir bulut üzerinde göğe, altın ışınlar biçiminde aşağı inen ışık seline doğru yükselişi" görülen bu eserde; ışıkları simgeleyen şeritlerin pürüzsüz yapısı, melek ve Azize Teresa'nın canlıymış gibi doğal halleri, kumaşların gerçekçi kıvrımları ve yer yer tendeki gerçekçi pürüzsüz dokular ile bulutu simgeleyen bölümün pürüzlü, kaba ve organik yapısı heykelin biçimsel özelliklerindeki zıtlıkları göstererek (Gombrich, 2007) düalist bir ifade ile yorumlanabilmektedir. Azize'nin bir ışık huzmesi eşliğinde ruhunun göğe yükselişi, ruhun ışık, yükseliş hareketi ve melek figürüyle temsil edilmesini sağlarken; beden, dünyevi düzlemde kalan maddesel varlığıyla ifade edilir. Bu sahne,

biçimsel unsurların bütünüyle ruh ve beden arasındaki ikiliği etkileyici bir şekilde yansıtan güçlü bir örnek sunmaktadır.

Görsel 3.11

Ecstasy of Saint Teresa (Azize Teresa'nın Kendinden Geçişi)

Not: Yükseklik 350 cm, Mermer, 1645-1652, Santa Maria della Vittoria, Roma

Kaynak: Gombrich, 2007

Heykelde somut biçim ile soyut anlam arasındaki ilişki, düalist bir düşünce yaratır. Bir eser hem fiziksel bir gerçeklik hem de metaforik bir anlam taşıyabilir.

Fransız heykeltıraş Auguste Rodin (1840-1917), eserlerini tam olarak bitmiş görünmesinden hoşlanmıyordu, heykellerinin bazı bölümlerini kaba yontulmamış yapısıyla izleyicinin hayal gücüne bırakıyordu (Gombrich, 2007). Rodin, *The Hands of God* (Tanrı'nın Eli) adlı eserinde malzemeyi büyük bir ustalıkla işleyerek, detaylarla kaba yüzeyler arasında etkileyici bir denge ve zıtlık yaratmıştır (Bkz. Görsel 3.12). Figürlerin pürüzsüz ve kusursuz yüzeyleri, mermerin soğuk yapısına rağmen doğal ve canlı bir görünüm sergilerken, bu figürlerin içine gömülü olduğu yapı, işlenmemiş ve sert bir dokuyla kaba ve pürüzlü bir görünüm sunar. Bu bilinçli tercih, eserdeki zıtlıkların ve uyumun aynı anda var olduğu bir estetik anlayış ile düalizmi ortaya koyar. Eserin odak noktası olan büyük el figürü, Tanrı'yı yani ilahi gücü ve ruhu temsil ederken, elin içinde

şekillenen insan figürleri hem yaratılışın somut bir göstergesi hem de insanın maddi dünyadaki varlığını, bedeni simgeler. Bu karşıtlık, insanın hem maddi (bedensel) hem de manevi (ruhsal) bir varlık olduğu fikrini taşır. Hem biçimsel hem de içerik aktarımı ile düalizmin çok net okunabildiği Rodin eseri, fiziksel ve metafiziksel bağlamda ruh ve düalizmi olarak ele alınabilir.

Görsel 3.12

The Hands of God (Tanrı'nın Eli)

Not: Yükseklik 92.9 cm, Mermer, 1898 civarı, Rodin Müzesi, Paris

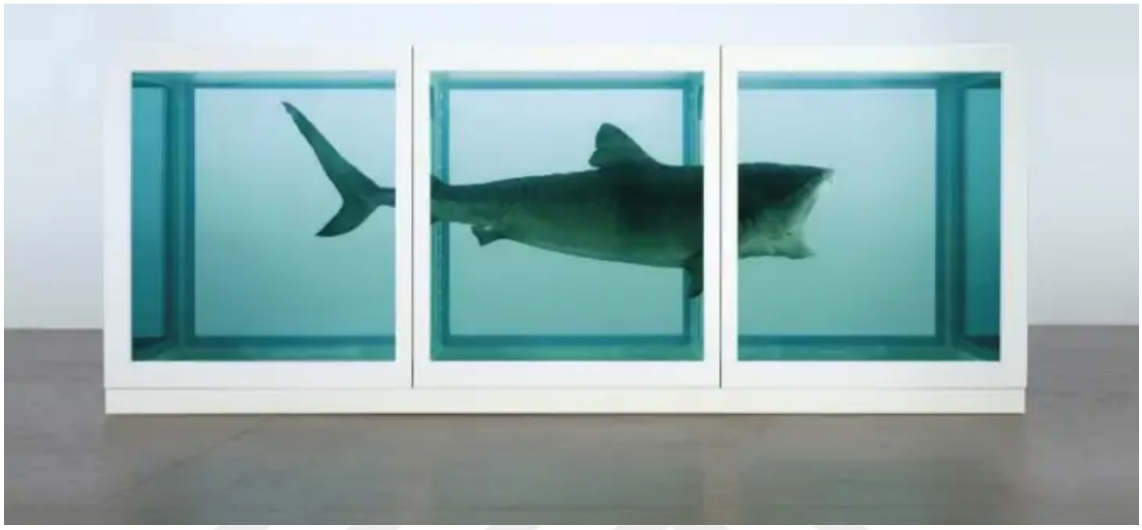
Kaynak: Gombrich, 2007

Çağdaş sanatın çarpıcı örneklerinden biri olan Damien Hirst'in (1965-…) *The Physical Impossibility of Death in the Mind of Someone Living* (Yaşayan Birinin Zihninde Ölümün Fiziksel İmkânsızlığı) isimli eseri büyük bir cam tank içinde formaldehitle muhafaza edilen gerçek bir kaplan köpekbalığını içerir (Han, 2017), (Bkz, Görsel 3.13).Bu eser, Hirst'in sanat ile bilimi buluşturan yaklaşımını yansıtırken, yaşamın kırılganlığına ve ölümün kaçınılmazlığına dair derin sorgulamalarını da gözler önüne serer (Sokhanpardaz & Sahafıasl, 2024). Beden**,** fiziksel olarak ölümü simgeleyen hareketsiz ve cansız köpekbalığı ile temsil edilirken; ruh, izleyicide uyanan bilinçsel ve duygusal tepki aracılığıyla, yani ölümün zihinsel olarak kavranamaz oluşuna dair algıyla temsil edilir. Böylece eser, yaşayan bir bilinç için ölümün fiziksel gerçekliği ile onun zihinsel

anlamlandırılamazlığı arasında kurduğu karşıtlıkla, çağdaş sanat bağlamında ruh ve beden düalizmini güçlü biçimde görünür kılar.

Görsel 3.13

The Physical Impossibility of Death in the Mind of Someone Living (Yaşayan Birinin Zihninde Ölümün Fiziksel İmkânsızlığı

Not: Yükseklik 92.9 cm, Yerleştirme (cam tank içerisinde formaldehit solüsyonda ölü köpek balığı), 1991, Metropolitan Müzesi, New York
Kaynak: Sokhanpardaz & Sahafıasl, 2024, s;28

3.3.3.3 Mimaride düalizm

Mimarlık, doğası gereği hem sanatsal hem de işlevsel bir disiplin olduğundan, düalizmin gözlemlenebildiği alanlardan biridir. "Mimarlık, sanat olarak mimarlığı tanımlamaya yönelik çağdaş girişimlerin belki en geçerlisi, onu bir mekân örgütleme sanatı olarak nitelendirmektir" (Sözen & Tanyeli, 2012, s:209). Mimari yapı, bir yandan estetik değerler ve sembolik anlamlarla yüklenirken, diğer yandan fiziksel çevreye uyum, taşıyıcılık ve kullanım işlevleri gibi teknik zorunlulukları yerine getirir. Bu yönüyle mimarlıkta biçim ve işlev, görsellik ve kullanılabilirlik, dolu ve boş, ruh ve madde gibi karşıtlıklar bir denge ve çatışma içinde görülebilir.

Tarihsel süreçte, örneğin Gotik mimaride yükseliş etkisi yaratan sivri kemerler ve vitraylar, ilahi olanla temas kurma arzusunu yansıtarak (Turani, 2003), ruhu, ışık yükseliş ve göğe yönelimle temsil edilir. Buna karşılık, yapının strüktürü, taş malzeme ve mekânsal sınırlılıklar bedeni yani, madde olanı temsil ettiği düşünülebilir. Bu bağlamda Gotik katedrallerin yükselen yapıları ve ışıkla dolu iç mekanları, ruhun maddi bedeni aşarak ilahi olana ulaşma arzusunun mimari bir yansıması olarak değerlendirilebilir

(Farthing, 2017); böylece bu yapılar, ruh-beden düalizmini mimarideki ifadesi olarak düşünülebilir. Gotik mimarideki en önemli eserlerden birisi olan *Notre-Dame de Paris* (Notre Dam Katedrali), gözleri kamaştıran mimarisi bahsedilen tüm ruh ve beden ifadelerine sahiptir ve çevresi Gargoyleler[5] ile süslenmiştir (Bkz.Görsel 3.14 ve Görsel 3.15). Dinî nedenlerle tercih edilen bu heykelsi yapılar, düalizmin yönelimiyle iyilik ve kötülüğün yani ruh/uhrevi ve beden/dünyevi ayrımını vurgulamak amacıyla kullanılmıştır (Öndin, 2020); özellikle birçok katedralde, kötü olanın kutsal mekânlardan uzaklaştırılmasının simgesi olarak yer aldığı düşünülmektedir.

Görsel 3.14

Notre - Dame de Paris (Notre Dam Katedrali)

Not: Yükseklik 128m., genişlik 69m., kubbe yüksekliği 90m., 1163 yılında yapımı başladı
Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Notre_Dame_Katedrali

[5] Gargoyle; genellikle fantastik varlıklar, dragonlar, insan-hayvan karışımı olarak tasarlanmış heykelsi yapılardır aynı zamanda binanın yağmur suyunu dışarı tahsil etmek gibi bir işlevsel özellikleri vardır (Öndin, 2020).

Görsel 3.15

Gargoyle

Not: Notre - Dame de Paris (Notre Dam Katedrali)'den detay.
Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87%C3%B6rten

Buna karşılık Rönesans mimarisinde, Michelangelo ve Leonardo da Vinci gibi sanatçılar aracılığıyla hem maddi dünyanın düzenini temsil eden fiziksel yapı hem de manevi dünyanın yüceliğini simgeleyen düşünsel boyut bir arada ele alınmıştır (Turani, 2003; Gombrich, 2007). Bu durum, mimaride zıtlığın uyumlu bir birliktelik içinde yorumlanmasına olanak sağlayabilmektedir.

Modern dönemle birlikte mimarlıkta işlevselliğin öncelenmesi, Mies van der Rohe'nin "az çoktur" anlayışı ya da Walter Gropius'un Bauhaus tasarım ilkelerinde olduğu gibi, biçim ile kullanım arasında yeni bir düalizmi gündeme getirmiştir (Çırak Yılmaz, 2022). Bu yaklaşım, mimarlığın yalnızca estetik değil, aynı zamanda işlevsel bir düzen içerisinde olduğunu düşünülebilmektedir.

Modern mimaride, doğayla yapı arasındaki hassas dengeyi gözeten tasarımlar; iç ve dış mekân, doğal alanlar ve insan yapımı binalar gibi düalist karşıtlıkları bir araya getirerek, ruh ve beden arasındaki yeni bir arayışı simgelediği düşünülebilir. Frank Lloyd Wright tarafından tasarlanan *Falling Water* (Şelale Evi), modern mimarinin önemli örneklerinden birisidir (http-40). Amerika Birleşik Devletleri, Allegheny Dağlarında bulunan ev, yemyeşil canlı doğanın içerisinde, beton ve taş duvarlardan oluşan oldukça net ve keskin çizgilere sahip bir yapıdır (Bkz. Görsel 3.16). Yanındaki şelalenin sürekli akışı ve doğanın organik canlılığına karşın, katmanlı kütlesiyle yerinde duran *Şelale Evi* gözle görülür bir karşıtlık sergiler; buna rağmen yapı ve çevre tek bir bütün olarak

algılanır. Evin dingin, hareketsiz gövdesiyle bedenin maddi varlığı temsili, suyun dinamizmi ve ağaçların titreşen sesleri arasındaki bu etkileşim ilahi ve mutlak canlılığı yani ruhu temsili olarak yorumlanabilir.

Görsel 3.16

Falling Water (Şelale Evi)

Not: Yaklaşık 494 m², 1935-1937, Amerika Birleşik Devletleri-Pensilvanya, Allegheny Dağları
Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Fallingwater

Mimarideki düalist yaklaşımlar sadece işlev ve estetik düzeyinde kalmaz; aynı zamanda doğa ile kültür, iç mekân ile dış mekân, yerel ile evrensel, süreklilik ile kırılma gibi kavramsal ikilikler üzerinden de okunabilir. Bu yönüyle mimari hem somut hem soyut anlamda düalizmi taşıyan ve yansıtan bir sanat dalı olarak değerlendirilebilir.

3.3.3.4 Sinemada düalizm

Sinema, hareketli görüntüler aracılığıyla düşünce, duygu ve öykülerin ifade edildiği görsel ve işitsel bir sanat biçimidir. Teknik olarak ardışık fotoğrafların belirli bir hızda gösterilmesiyle gözün bunları sürekli hareket olarak algılaması üzerine kurulu olan sinema, zaman ve mekânın sanatsal yeniden inşasına olanak tanır. Ancak sinema, yalnızca teknolojik bir araç değil; aynı zamanda insan deneyimini, bilinç durumlarını ve

varoluşsal sorgulamaları aktarabilen güçlü bir anlatı ortamıdır (Bordwell & Thompson, 2013).

20. yüzyılın başından itibaren, sanat ve felsefe ile iç içe geçen sinema, yalnızca eğlence değil; aynı zamanda kültürel, psikolojik ve metafizik içerikleri barındıran bir ifade biçimine dönüşmüştür. Gilles Deleuze (1989)'e göre sinema, düşüncenin zamanla görsel olarak ifadesidir; dolayısıyla hem dış dünyayı hem de içsel dünyayı görselleştirme potansiyeline sahiptir. Bu yönüyle sinemada, insanın ruhsal ve bedensel deneyimlerini, bilinçaltı dinamikleri ve kimlik çatışmalarını inceleyen düalist anlatılara da yer verilebilir. Sinema tarihinde birçok filmde gerek sadece görüntüde gerekse anlatılar konu ya da karakterlerin sahip olduğu özellikler bakımından karşıtlıklar, ikili anlam yüklemeler, çatışma alanları ya da iyi ve kötü, siyah ve beyaz kadar net zıtlıklar görülebilir. Tercih edilen bu düalist yaklaşımlar, aktarılan görüntünün ve anlatılmak istenen konunun izleyici ile etkileşimini güçlendirmek için oldukça sık tercih edilen bir yönelimdir.

Sinema sanatında kurgu, sadece fiziksel olgularla değil, aynı zamanda zihinsel, ruhsal ve psikolojik gerçekleri de ifade eder. Sinema sanatında ruh ve beden, madde ve bilinç, fiziki dünya ve uhrevi alem gibi düalizm konuları kurguda görülebilmektedir.

Andrey Tarkovski'nin (1932-1986) *Solyaris* (Solaris), isimli filmi "*Solaris* gezegeninin yörüngesindeki bir uzay istasyonunda yaşanan doğaüstü olayların ve insanların hayalleri ve vicdan muhasebeleri üzerine derin bir gerilim-bilimkurgu" yapıttır (http-41). Filmde, gezegenin yüzeyinden yayılan bilinçdışı etkiler sayesinde, karakterlerin zihinsel dünyalarında sakladıkları pişmanlıklar, suçluluk duyguları ve özlemler maddesel biçimlere dönüşerek beden kazanır (Bkz. Görsel 3.17). Bu bağlamda, ruh, karakterlerin bilinçaltında bastırdıkları duyguların ve anıların dış dünyada somutlaşan temsilleri olan varlıklar aracılığıyla ifade edilir. Beden, hem istasyonda bulunan insanların fiziksel varlığı hem de *Solaris'in* ürettiği varlıkların maddi formu üzerinden temsil edilir (Tarkovsky, 1989). Tarkovski, bu film aracılığıyla ruhun maddeden bağımsızlığına karşıt olarak, onun da fiziksel bir taşıyıcıya ihtiyaç duyabileceği düşüncesini ortaya koymaktadır (Bkz. Görsel 3.18). İnsan düşüncelerinin, zihnin yine bir insan tarafından algılanabilmesi için madde ile birleşmeye ihtiyacı olduğunun gösterimidir.

Görsel 3.17

Solyaris (Solaris)

Not: 108 dk, 2010, Bilim kurgu, psikolojik dram, felsefi sorgulama

Kaynak: https://www.peramuzesi.org.tr/film/solaris/988/177

Görsel 3.18

Solyaris (Solaris)

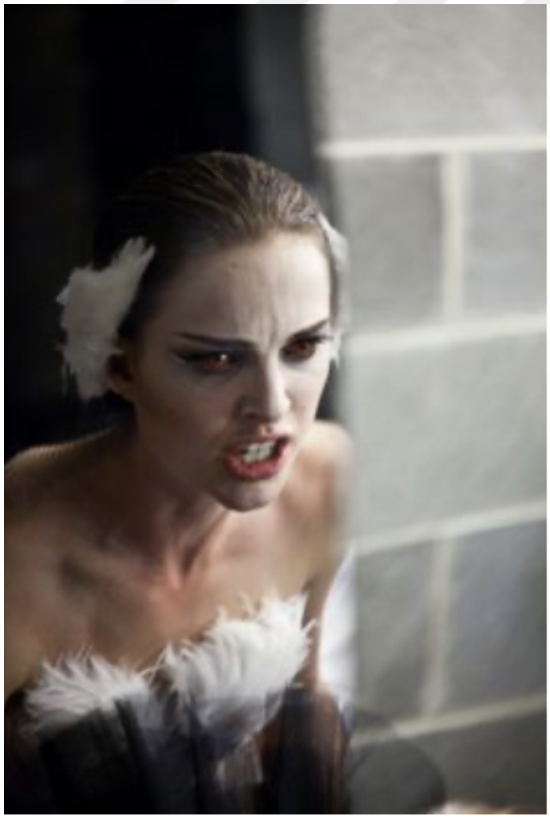
Not: 108 dk, 2010, Bilim kurgu, psikolojik dram, felsefi sorgulama

Kaynak: https://www.peramuzesi.org.tr/film/solaris/988/177

Sinema dünyasında, 2010 yılında Darren Aronofsky (1969–) tarafından yönetilen *Black Swan* (Siyah Kuğu) filmi bale sanatının disiplinli yapısı içinde psikolojik mükemmellik arayışının bedensel yıkımla nasıl iç içe geçtiğini gözler önüne seren çarpıcı bir psikolojik gerilimdir (http-42). Film, baş karakter Nina'nın hem içsel kimliğiyle hem de sanatsal idealleriyle olan çatışmasını merkezine alır (Bkz. Görsel 3.19). Kuğu Gölü balesinde beyaz kuğuyu başarıyla canlandıran Nina'nın, aynı zamanda siyah kuğunun karanlık ve baştan çıkarıcı yönlerini de temsil etmesi beklenir. Bu ikilik, onun ruhsal çöküşünü ve bedensel tükenişini tetikler. Bu bağlamda filmde ruh, Nina'nın bastırılmış arzuları, bastırdığı dürtüleri ve sanat yoluyla ulaşmaya çalıştığı mükemmel formun metafizik düzlemdeki yansıması olarak görülürken; beden, bu idealleşmiş ruha ulaşma sürecinde maruz kaldığı fiziksel zorlanmalar, yıkım ve dönüşüm süreci ile temsil edilir (Kazan, 2013). Aronofsky, bedenin acı çekme anlarını estetik bir üslup ile gösterirken; aynı zamanda ruhun bu bedene sığmayan taşkınlığını ve parçalanmasını da vurgulayarak ruh ve beden düalizminin görülebileceği oldukça net bir yapıt sunmaktadır.

Görsel 3.19

Black Swan (Siyah Kuğu)

Not: 108 dk., 2010, Psikolojik gerilim, dram

Kaynak: https://altiustupsikoloji.com/yazilar/auozel-4731/

Ruh ve beden düalizmin okunabileceği bir diğer örnek ise, Mamoru Oshii'nin (1951–) yönettiği *Ghost in the Shell* (Kabuktaki Hayalet), Japon anime sinemasının kült yapıtlarından biridir (Bkz. Görsel 3.20). Film, "2029 yılındaki bir polisiye öyküsünü anlatmaktadır… ve makineler ve canlılar arasındaki farkları inceleyen, gelişen teknoloji ile ruhlarını kaybetmeye başlayan, canlılıklarını sorgulayan karakterlerin hikâyesini" anlatır (http-43). Film, yapay zekâ, kimlik, bilinç ve beden teknolojileri arasındaki sınırları bulanıklaştıran bir anlatı sunar (Oktan, 2019). Başkarakter Binbaşı Motoko Kusanagi, yapay bir bedene sahip bir güvenlik ajanıdır; ancak zihni, insan belleği ve bilinciyle şekillenen, ruhsal özellikler taşımaktadır. Bu bağlamda filmde ruh, yapay bedende varlığını sürdüren bilinç, kişisel deneyim ve kimlik hissidir; insan olmanın ne demek olduğunu sorgulatır. Beden ise, biyolojik olmaktan çıkarılmış, teknolojiyle yeniden inşa edilmiş bir kabuk olarak karşımıza çıkar. Motoko, film ile beraber, bilincin bedenle sınırlı olup olmadığını sorgulayan derin bir metafizik tartışma sunar. Böylece filmin, ruh ve beden düalizmini dijitalleşen dünyada yeniden düşünmeye davet ettiği söylenebilir.

Görsel 3.20

Ghost in The Shell (Kabuktaki Hayalet)

Not: 83 dk., 1995, Bilim kurgu, aksiyon, anime

Kaynak: https://mevzularderin.com/kabuktaki-hayalet-ve-hayaletsiz-bir-kabuk/

4 ÇAĞDAŞ SERAMİK SANATINDA RUH VE BEDEN DÜALİZMİ

"Seramik işte öyle bir sanattır ki, eski ve yeni, geçmiş ve gelecek bu sanatın geniş çeperi içinde bir sanatsal yaratım coşkusuyla birlikte iç içe bulunabilir"
Ümit Gezgin, (2002).

Seramik sanatı, insanoğlunun tarih boyunca estetik ve işlevselliği bir araya getirme çabasıyla ortaya koyduğu en eski sanat dallarından biridir. Toprak, su, ateş ve hava gibi temel unsurların birleşiminden doğan bu sanat dalı; hem geleneksel (klasik), hem endüstriyel üretim hem de çağdaş sanat alanlarında kültürlerin gelişmesinde önemli yere sahiptir. "Seramik sanatı insanoğlunun gündelik hayatının kolaylaştıran ve yaşamın daha rahat sürmesini sağlayan bir gereç ve ayrıntı olarak duruyorsa da aslında ne kadar öneme sahip olduğu, günümüze kadar getirdiği kültür ve uygarlık taşıyıcılığı ile ortaya çıkmıştır" (Gezgin, 2002, s. 32). Seramik eserler, bir yandan günlük yaşamın ihtiyaçlarına hizmet eden işlevsel objeler, diğer yandan estetik ifade gücüne sahip sanat eserleri olarak karşımıza çıkar. Bu yönüyle seramik sanatı, düalizmin temel kavramlarından olan, zihin (ruh) ve madde (beden) ikiliği gibi, iki zıt unsurun dengeli bir şekilde bir arada bulunmasını; biçim ve içerik, estetik ve işlev, gelenek ve modernlik gibi ikilikler üzerinden düşünmeye yol gösterir.

Seramik sanatında düalizm; geleneksel alanda incelendiğinde, bu ilişki daha çok estetik ve işlevsellik dengesiyle öne çıkar. Geleneksel seramik sanatı, insanın hem maddi ihtiyaçlarına hem de manevi arayışlarına cevap veren bir alan olarak, ruh ve beden düalizmini güçlü biçimde yansıtır. "Klasik anlamda sanatların en eskisi olarak bilinen seramik, insanın çeşitli gereksinimleriyle ortaya çıkan, ana maddesi toprak olan bir tür kap sanatıdır" (Türedi Özen, 2002, s. 9). Bu toprak temelli üretim süreci, bedenin işlevsel gereksinimlerini karşılarken; üzerindeki semboller, motifler ve estetik biçimler, insan ruhunun anlam ve ifade arayışını temsil eder. "Klasik seramik sanatında sanatçı... yapılanın en iyisini yapan, beceri sahibi, zanaatkar, usta kimliği taşır" (http-44). Tarihsel süreçte seramik, sadece günlük kullanım nesnesi değil, aynı zamanda inançların, ritüellerin ve tinsel dünyanın taşıyıcısı olmuştur. "Tek tanrılı döneme kadar da yine seramik sanatı basit bir kap kacak sanatı olmasının ötesinde, büyüye, korku savmaya ve tapınmaya da hizmet edecek şekilde değerlendirilmiştir" (Gezgin, 2002, s. 72). Bu yönüyle geleneksel seramik, ruh ile beden arasındaki ikili doğayı; işlevsellikle estetik, maddeyle anlam arasındaki gerilimi sanatsal bir dengeyle ortaya koyar.

Endüstriyel seramiklerde ise estetik ve seri üretimin gerektirdiği işlevsellik arasındaki denge, modern dünyadaki düalist bakış açısını yansıtır. Endüstriyel seramikler, ruh ve beden düalizmini işlevsellik ile estetik arasındaki gerilimde görünür kılar. Seri üretimle birlikte maddi ihtiyaçlar (beden) ön plana çıkarken, tasarım yoluyla estetik ve özgünlük (ruh) arayışı da varlığını sürdürmüştür. Endüstriyel seramikler "ihtiyaca dönük işlevlere hizmet eden, tamamen seri üretime yönelik, piyasa koşulları içinde gerçekleşen bir alandır" (Uludağ, 1998). Bauhaus hareketi ile biçim ve işlev düalizmi açıkça vurgulanmış; sanat ve tasarımın birlikteliğiyle hem bedensel kullanım hem de ruhsal haz amaçlanmıştır. Bu bağlamda, endüstriyel seramikler hem mekanik üretimin nesnelliğini hem de yaratıcı tasarımın öznel yönünü barındırarak, ruh ve beden arasındaki ayrımı modern üretim düzleminde yeniden tanımlar.

Düalizm, çağdaş seramik sanatı alanında değerlendirildiğinde, özellikle biçim ve içerik arasındaki ilişkiyi anlamlandırmada önemli bir kavramdır; eserde biçim ve içerik birlikte olunca sanat somutlaşır. Biçimin oluşması için bir duygu, düşünce ya da içgüdü gereklidir ve bu bağlamda seramiğin oluşumu, onu yaratan duygulardan ayrı tanımlanamaz. Seramik eserler, hem fiziksel formlarıyla (biçim), hem de taşıdıkları anlam ve hikâyelerle (içerik) bir bütün oluşturur. Çağdaş seramik sanatında bireysel ifade, sosyal eleştiri ve kavramsal yaklaşımlar estetik düzeyde görünürlük kazanır. Bu çerçevede ruh-beden düalizmi; sanatçının iç dünyasından (ruh/zihin) çıkan düşünsel içeriğin, fiziksel malzeme (beden) aracılığıyla biçimlenmesi sürecini doğrudan etkiler. Seramik sanatçısı bu ikilik içinde, zihinsel olanı maddi forma dönüştürerek düalist bir yaratım gerçekleştirir.

Bu bağlamda, çağdaş seramik sanatında ruh ve beden düalizmi hem kavramsal hem de biçimsel düzeyde kendini gösterir. En genel tanımıyla düalizm, zıt ya da birbirini tamamlayan iki unsurun bir arada, dengeli bir şekilde bulunmasıdır. Bu tanım seramik eserlerde özellikle biçim–içerik ikiliği üzerinden kendini gösterir. Uludağ'ın (1998), "İçeriksiz biçimin olamayacağı ve de sanatın bir tür iletişim aracı olduğu gerçeği unutulmamalıdır" ifadesi, biçim ve içerik arasındaki düalist ilişkinin ruh ve düalizmi aktarımındaki önemini ortaya koymaktadır. Felsefede düalizm, en temelde zihin–madde ya da ruh–beden ayrımıyla tanımlanır. Seramik sanatına bu felsefi çerçeveden bakıldığında, biçim (beden) ve içerik (ruh) arasındaki ilişki, sanat eserinin hem görünen yönünü hem de taşıdığı düşünsel boyutu temsil eder. Eser, yalnızca fiziksel biçimiyle değil, içerdiği anlam ve mesajla da var olur. Bu nedenle çağdaş seramik sanatında biçim ve içerik arasında kurulan denge, sanat eserinin değerini doğrudan etkiler.

Çağdaş seramik sanatında ruh ve beden düalizmi hem felsefi bir yaklaşım hem de sanatsal bir ifade olarak karşımıza çıkar. Seramik sanatçıları, malzeme ve teknik olanakları biçim ve içerik arasında kurdukları dengelerle yorumlamaktadırlar; böylece çağdaş dünyanın kavramsal ve estetik değerlerini güçlü bir ifade diliyle sunarlar.

Çağdaş seramik sanatında düalizmini eserlerine başarıyla yansıtan sanatçılar, bu kavramı hem teknik hem de kavramsal düzeyde ele almışlardır. Her biri, seramik sanatının sınırlarını genişleterek, biçim ve içerik arasında dengeli bir ilişki kurmayı başarmıştır. Bu sanatçılar, kullandıkları malzemeler, formlar, doku ve renklerle hem zıtlıkları hem de uyumu ifade eden eserler üretmiş, seramik sanatında farklı bir yaklaşımla ruh ve beden düalizmi ile okunabilecek eserler üretmişlerdir. Onların çalışmaları, yalnızca estetik değer taşımakla kalmayıp aynı zamanda ruh ve beden bütünlüğünü kendi tarzlarında aktarırken, çağdaş dünyayı anlamlandırma çabalarının bir parçası olmuştur. Aşağıda, bu sanatçıların eserlerinden yola çıkarak, çağdaş seramik sanatında ruh ve beden düalizminin nasıl şekillendiği ve yorumlandığı incelenecektir.

4.1 Akio Takamori (1950-2017)

Japonya doğumlu olan Amerikalı sanatçı Akio Takamori, figüratif heykelleri ile geleneksel Japon estetiğini Batı üslubunun anlatım diliyle harmanlamıştır (Aktuğ, 2010). Sanatçı, figüratif beden imgeleri aracılığıyla zihin, kimlik, erotizm ve kültürel aidiyet gibi kavramları aktarmaya çalışmıştır. Özellikle insan bedeni, onun eserlerinde yalnızca fiziksel bir varlık değil, aynı zamanda ruhsal anlam da taşımaktadır. Takamori'nin eserlerinin iç ve dış yüzeyleri, metafizik durumları temsil eden figüratif kompozisyonlarla doludur. Bu figürler, aşk, cinsellik ve erotik sahnelerden çocuk doğumuna kadar uzanan temalar aracılığıyla, bedenin ve ruhun sınırlarını sorgulayan bir anlatım sunmaktadır (http-45). Takamori için karanlık ve aydınlık tek bir ifade de cinsellikte anlatılabilirdi, karanlık; bedensel birleşme, aydınlık ise hazdı (Çil, 1995). Sanatçının *Aphroditeeros* (Afrodit ve Eros) isimli eseri (Bkz. Görsel 4.1), Eros ve Afrodit'in hem yaratıcı hem de yıkıcı gücüne gönderme yaparak tensel çekimin bir çatışma alanına dönüşümünü figüratif bir dilde sunar. Takamori'nin eserinde, bireyin zihnindeki düşünceler ve arzular bedenin dış yüzeyinde gösterilmiştir. Bu bağlamda, ruh ve beden düalizminin güncel sanatla yeniden yorumu; ruh, idealler dünyasına aitken; beden, değişen, kirlenen ve arzularla lekelenen bir kabuk olarak görülür.

Görsel 4.1

Aphroditeeros (Afrodit ve Eros)

Not: Yüksek dereceli seramik, yaklaşık 2010, Güney Kaliforniya Üniversitesi

Kaynak: https://indestilte.blog/2024/02/01/to-create-a-global-village-akio-takamori-1950-2017/

Akio Takamori birçok eserinde benzer konulara değinmiştir. *Nymph and Satyr* (Su Perisi ve Diğer Varlık/Mitolojik Varlık) eserinden iki figürün birbirine dolandığı bu sahne, aralarında bir gerginlik ya da çekim olduğunu göstermektedir (Bkz. Görsel 4.2). Figürlerin birbiriyle teması, ruhun bedenle olan kaçınılmaz bağını temsil eder. Nymphe'in (dişi) serin ve mesafeli bakışı ile Satyr'in (erkek) dalgalı yüz ifadesi, bedenin taşıdığı arzunun ruh üzerindeki etkilerini görselleştirdiği söylenebilir.

Akio Takamori'nin eserleri, figüratif anlatımıyla sadece insan bedenini değil, bu bedenin içinde barındırdığı ruhsal çatışmaları da sergileyen katmanlı yapılardır. Onun eserlerinde beden hem kendi maddi varlığı hem de ruhun sahnesi halinde ifade edilir. Bu bağlamda, ruh ve beden düalizmi, sanatçının tarzıyla, figüratif biçimler aracılığıyla çağdaş sanatta görülebilir.

Görsel 4.2

Nymph and Satyr (Su Perisi ve Diğer Varlık / Mitolojik Varlık)

Not: 86.4 cm x 63.5 cm x 25.4 cm, Yüksek dereceli seramik, 2011, Sanat ve Tasarım Müzesi, New York
Kaynak: https://www.madmuseum.org/exhibition/body-soul

4.2 Bouke de Vries (1960-…)

Bouke de Vries, Hollanda'da doğmuş, sanat ve tasarım eğitimini Londra'da tamamlamış çağdaş seramik sanatçısıdır. De Vries, özellikle kırık, bozulmuş veya işlevini yitirmiş porselen ve seramik objeleri yeniden biçimlendirerek hem estetik hem de kavramsal düzeyde yeni anlamlar yaratmaktadır (http-46). Sanatçı, geleneksel onarım, restorasyon anlayışını tersine çevirerek hasarlı, kusurlu, bozuk olanı estetik bir ifade ile gözler önüne sermektedir. Eserleri, ölüm ve yeniden doğuş, kusur ile değer, geçmiş ile şimdi kavramlarını temel ifade yer verdiği düşünülmektedir. De Vries'in eserlerinde hem maddesel bütünlüğün hem de tarihsel anlamın parçalanması ve yeniden kurulması süreci, derin bir varlık ve kimlik sorgulamasına dönüştüğü görülmektedir (http-46). Sanatçı bazı röportajlarında Japon Kintsugi geleneğinden etkilenmiş olduğunu belirtmiş ve kırıkları gizlemek yerine vurgulamanın daha doğru olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca kırıkları bir araya getirmek için alışılagelmişin dışında farklı bir kurgu tasarlanabileceğini göstermektedir (http-47, http-48). Gündelik bir nesneyi kendi yorumu ile sanat eserine

dönüştüren sanatçı geçmiş ile şimdi, kırık ve bütün, beden ve ruh gibi kavramları düalist bir tavırla görselleştirir (http-49). Özellikle cam bir kavanoz ya da fanus içerisine topladığı kırılmış seramik ve porselen parçalar (Bkz. Görsel 4.3), kırılgan ruhun, dağınık düşüncelerin, parçalanmış duyguların temsiliyken; ruhu temsil eden bu parçaları bir bütün şekilde bir arada tutan cam kavanozun, bedenin fiziksel bütünlüğüne gönderme yaptığı düşünülebilir.

Görsel 4.3

Black Gold and Red Memory Vessel, (Siyah Altın ve Kırmızı Hafıza Kabı)

Not: 39 cm x 69 cm, 18.yy Kırık Çin porselen parçaları ve cam, 2023

Kaynak: https://boukedevries.com/2023-2/nggallery/image/black-gold-and-red-memeory-vessel

Bu bağlamda, cam fanus yalnızca koruyucu bir fiziksel nesne değil, aynı zamanda bedenin sınırlarını temsil eden metaforik bir çerçeve olarak okunabilir. İçerideki kırıklar; kaybedilen anılar, bastırılmış duygular ya da zamanla eksilen ruhsal bütünlük gibi soyut kavramların maddesel izdüşümüdür. Sanatçı, bu parçaları bir arada tutarak yalnızca geçmişe ait bir estetik yaratmakla kalmaz, aynı zamanda parçalanmış olanın da kendi içinde bir bütünlük taşıyabileceğini vurgular. Kırık parçalar, hafızanın dağılmış imgeleri gibi; cam ise o hafızanın tutunabileceği, korunabileceği bir beden kabuğu, tam da sanatçının dediği gibi *Memory Vessel* (Hafıza Kabı) işlevi görür (Bkz. Görsel 4.4).

Görsel 4.4

Portland Memory Vessel, (Portland Hafıza Vazosu)

Not: 25 cm x 48 cm, 19.yy Kırık Wedgwood porselen ve cam, 2023

Kaynak: https://boukedevries.com/2023-2/nggallery/image/portland-vase-1

Görsel 4.5

Dead Nature, Explode Kang XI Vase, (Ölü Doğa ve Kang XI Vazosunun Parçalanması)

Not: 28 cm x 28 cm 31 cm, 18.yy Kırık vazo parçaları ve karışık malzeme, 2010

Kaynak: https://boukedevries.com/2010-2/nggallery/image/4_2010

De Vries'in çalışmaları bu yönüyle, ruh ile beden, iç ile dış, geçmiş ile şimdi arasında kurulan düalist ilişkilerin yeniden yorumlandığı çağdaş bir yorumdur. Parçalanmış olanla yüzleşmek, ona yeniden değer atfetmek ve görünür kılmak; sanatçının üretiminde hem iyileştirici hem de eleştirel bir tavrın göstergesidir. Böylelikle sanatçının her eseri, kusurlu olanın estetik bir yeniden doğuşla birleştiği bir dönüşüm anı olarak değerlendirilebilir.

4.3 Christina Bothwell (1960-…)

Christina Bothwell çağdaş Amerikan seramik ve cam sanatçısıdır. Pennsylvania Güzel Sanatlar Akademisi'nde resim eğitimi aldıktan sonra, seramik ve cam malzemeleriyle çalışmaya başlamış; seramik teknikleri ile dökme camı bir arada kullanarak fiziksel beden ve ruh arasındaki ilişkiyi sanatsal bir dile dönüştürmüştür. Bothwell'in eserlerinde doğum, ölüm, yenilenme gibi konuların aktarımı görülmektedir; insan-hayvan hibritleri ve ruhsal varlıklar aracılığıyla metafizik imgeler yaratılmıştır. Sanatçının eserleri, fiziksel ve metafiziksel olan arasındaki ilişkiyi sorgularken, zamanın akışı, varlık ile yokluk arasındaki geçişler ve bilinçdışı ile bilinç arasındaki etkileşimler üzerine odaklanmıştır. Bu yönüyle Bothwell'in çalışmaları, özellikle ruh ve beden düalizminin çağdaş sanattaki yansımaları açısından önemli örnekler sunmaktadır.

Görsel 4.6

Astral Travel, Dreams, and Alchemy (Astral Seyahat, Rüya ve Simya)

Not: Yaklaşık 25x15 cm, seramik ve cam
Kaynak: https://www.thenightshirt.com/?p=2857

Christina Bothwell'in *Astral Travel, Dreams, and Alchemy* (Astral Seyahat, Rüya ve Simya) adlı eseri, sanatçının ruhsal deneyimlere ve içsel dönüşüm süreçlerine duyduğu ilgiyi seramik ve cam teknikleriyle dile getirdiği etkileyici bir örnektir (http-50). Astral seyahat kavramı, insanın fiziksel bedeninden ayrılarak ruhsal düzlemde başka bir gerçeklikte var olması fikrine dayanır; bu da ruh ve beden arasındaki ayrımı merkezine alan klasik düalist düşünceyi çağrıştırır.

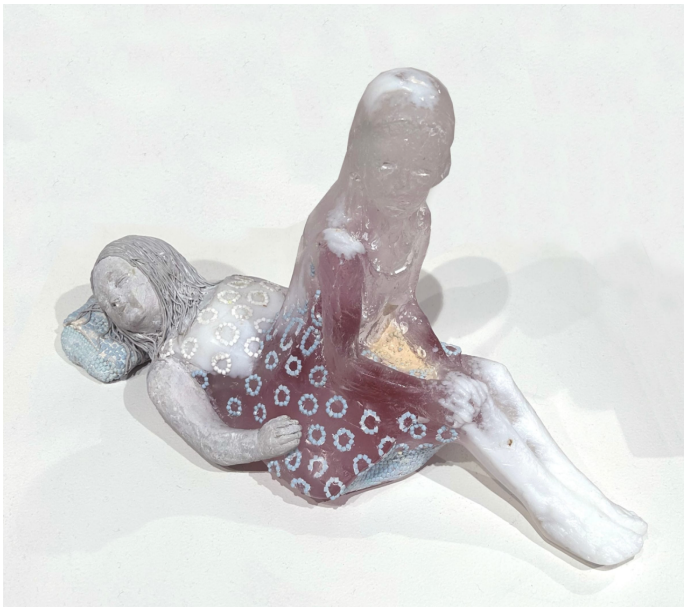
Sanatçının kullandığı şeffaf cam ve opak seramik malzemelerin birlikteliği, tam da bu ikiliği, bedenin ağırlığı ve sınırlılığı ile ruhun geçirgenliği ve özgürlüğü, görsel olarak temsil etmektedir. Eserdeki figürler hem fiziksel bir forma hem de içsel, soyut bir yolculuğa işaret eder niteliktedir. Özellikle simya vurgusu, maddi olanın dönüşümünü ve ruhsal hali simgelemektedir. Bu durum, ruh-beden düalizmini işaret eder.

Rüyalar ise, bilinç ve bilinçdışının, ruhsal imgelerle iletişime geçtiği bir alan olarak sanatçının eserine derinlik katar. Böylece eser yalnızca ruh ve bedenin ayrı tözler olduğunu değil, aynı zamanda bu iki töz arasında sürekli bir geçiş ve etkileşim olduğunu öne sürerek, epifenomenalizm ya da nitelik düalizmi gibi çağdaş düalistik yaklaşımlarla da ilişkilendirilebilir (http-50).

Bu doğrultuda *Astral Travel, Dreams, and Alchemy*, çağdaş seramik sanatında beden ve ruh düalizmini hem teknik hem kavramsal düzeyde temsil eden özgün bir eserdir.

Görsel 4.7

While You are Sleeping (Sen Uyurken)

Not: Yaklaşık 25x15cm, seramik ve cam, 2007
Kaynak: https://www.thenightshirt.com/?p=2857

Christina Bothwell'in eserlerinde beden-zihin, doğa-insan, yaşam-ölüm gibi ikilikleri düalist bir yaklaşımla, cam ve seramik birlikteliği üzerinden aktarmaktadır. Şeffaf cam malzeme ruhsal veya içsel boyutu simgelerken, opak unsurlar bedensel varoluşa gönderme yapmaktadır.

4.4 Grayson Perry (1960-…)

Grayson Perry, renkli desenli seramik vazoları, halıları ve metal gravürleriyle tanınan, çağdaş sanatın önde gelen isimlerinden biridir. Sanatçının seramik vazoları, biçimsel olarak son derece klasik görünümler taşır; ancak bu zarif yüzeylerin altında toplumsal cinsiyet, sınıf, kimlik ve travma gibi çarpıcı ve çoğu zaman rahatsız edici temalar yer alır (Saç Kavrayan, 2019). Perry, geleneksel el sanatları tekniklerini çağdaş söylemlerle bir araya getirerek ironik bir zıtlık yaratır; bu da onun üretimlerini hem biçim hem de içerik açısından düalist bir tavırla sergilemesini gösterir (Bkz. Görsel 4.8).

Görsel 4.8

Childhood Trauma Manifesting Itself in Later Life (Çocukluk Travmasının Hayatın İlerleyen Dönemlerinde Kendini Göstermesi)

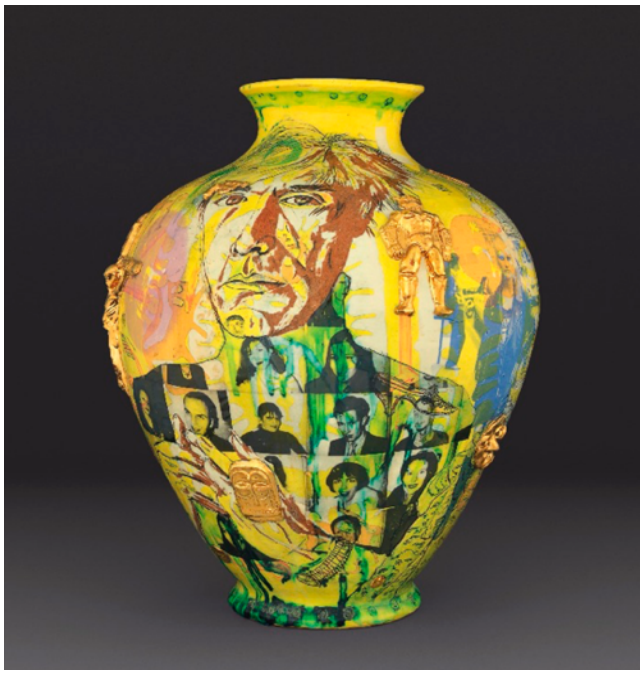
Not: Seramik, 1992
Kaynak: https://www.designhistory.nl/2021/guerrilla-tactics-de-doorbraak-van-grayson-perry/

Perry’nin sanatında en belirgin karşıtlıklardan biri, dışavurumcu üslup ile klasik biçim arasındaki gerilimdir. Bu durum, sadece estetik düzeyde değil; sanatçının kişisel kimliğiyle de doğrudan ilişkilidir. Eşcinsel kimliği ile tanınan Grayson Perry, kendi kimliğini ve içsel çatışmalarını, eserlerinin merkezine yerleştirir (Bkz. Görsel 4.9). Perry, eserlerinde sık sık kendi yansımasını kullanmıştır. Kendi siluetinin içerisinde resmettiği çok sayıdaki farklı figür sanatçının/bireyin çok farklı kişilik ve düşüncelere sahip olabileceğini (Saç Kavrayan, 2019), simgeleyerek zihni yani ruhu temsil ettiği söylenebilir. Sanatçı, erkek bedeninde doğmuş bir birey olarak, kendini sıklıkla *Claire* adını verdiği kadın karaktere bürünerek ifade eder (Bkz. Görsel 4.10). Bu yönüyle Perry'nin sanatı, yalnızca toplumsal cinsiyet normlarına değil, ruh ve beden arasındaki uyumsuzluk deneyimine de göndermede bulunur.

Perry, *Claire’le* benlik ve kabuk ilişkisini derinleştirerek, ruhun ve bedensel görünümün çakıştığı bir sahne kurgulamaktadır. Bu sahne hem beden üzerinden hem de izleyici ile olan algı aracılığıyla ortaya konduğu bir performans alan sunmaktadır. *Claire*, yalnızca bir kostüm değil; erkek bedenindeki sıkışıp kalmış kadın ruhunu temsil ederek, ruh ve beden düalizminin farklı bir yorumudur denilebilir. Perry, eşcinsel kimliğin karmaşık doğasını hem sanatsal hem de politik bir düzlemde tartışmaya açmaktadır (http-51).

Görsel 4.9

I Want to be an Artist (Sanatçı Olmak İstiyorum)

Not: 66 cm x 42 cm x 42 cm, Yüksek dereceli seramik, 1996
Kaynak: https://www.saatchigallery.com/artist/grayson_perry

Görsel 4.10

Making Himself Claire: Grayson Perry at Walker Art Gallery (Kendini Claire Yaptı: Grayson Perry Sanat Galerisinde)

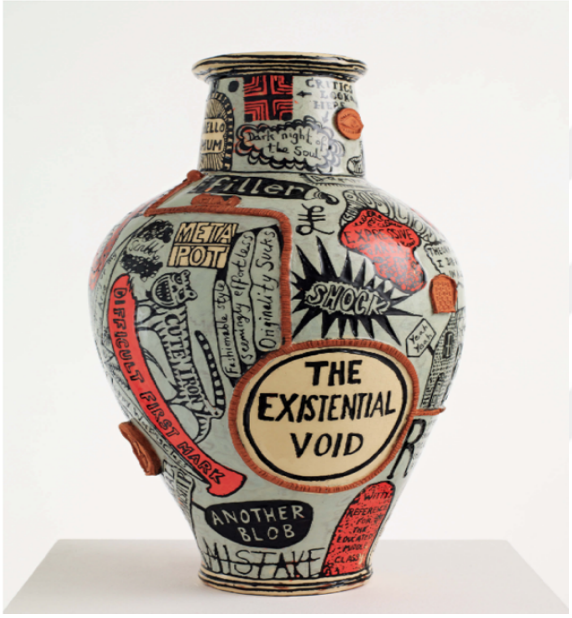
Not: 2017, Grayson Perry Seramikleri, Grayson Perry'nin Claire için tasarladığı özel kostümler, Walker Sanat Galerisi, Liverpool, İngiltere
Kaynak: https://corridor8.co.uk/article/making-claire-grayson-perry-walker-art-gallery/

Perry'nin 2015 yılında Pera Müzesi'nde sergilenen "Küçük Farklılıklar" başlıklı sergisi sonrasında müze arşivlerinde şu yorumlara yer verilmiştir: "Eserlerini son derece geleneksel formlarda şekillendiren sanatçı, dışavurumcu tarzıyla eleştirel yorumu oldukça etkili bir zıtlıkta birleştirir" (Pera Müzesi, 2015). Sanatçının bu ikili dili, sadece biçim-içerik ilişkisiyle sınırlı değildir; aynı zamanda maskülen olanla feminen olan, güzellik ile rahatsızlık gibi uç kavramlar arasındaki geçişkenliği de yansıtır.

Perry'nin özellikle çocukluk dönemine ait travmaları ve çocuk istismarı gibi hassas konuları işlediği eserlerinde, bedenin taşıdığı izler ile ruhun suskunluğu arasında bir gerilim kurduğu görülür (Saç Kavrayan, 2019). *The Existential Void* (Varoluşsal Boşluk) isimli eserinde (Bkz. Görsel 4.11) sanatçı, geleneksel bir testi formunu klasik bir anlayışta insan bedeni olarak ifade ederken, formun üzerindeki görsel anlatımları da insan zihninden geçen düşünceler olarak belirttiği düşünülebilir.

Görsel 4.11

The Existential Void (Varoluşsal Boşluk)

Not: Seramik, 2012

Kaynak: https://www.peramuzesi.org.tr/blog/dunyadan-guncel-seramikler-10-sanatci-10-yapit/1576

Sonuç olarak Grayson Perry'nin, geleneksel formlarla çağdaş anlatıları resim diliyle harmanlayan hem toplumsal cinsiyet kimliği hem de de ruh ve beden ikiliği üzerinden ilerleyen özgün bir sanat dili vardır. Eserlerinde ortaya koyduğu zıtlıklar ve çelişkiler, düalist bir sanat anlayışının yalnızca görsel değil, aynı zamanda ontolojik ve psikolojik boyutlarını da içerir.

4.5 Johnson Tsang (1960-…)

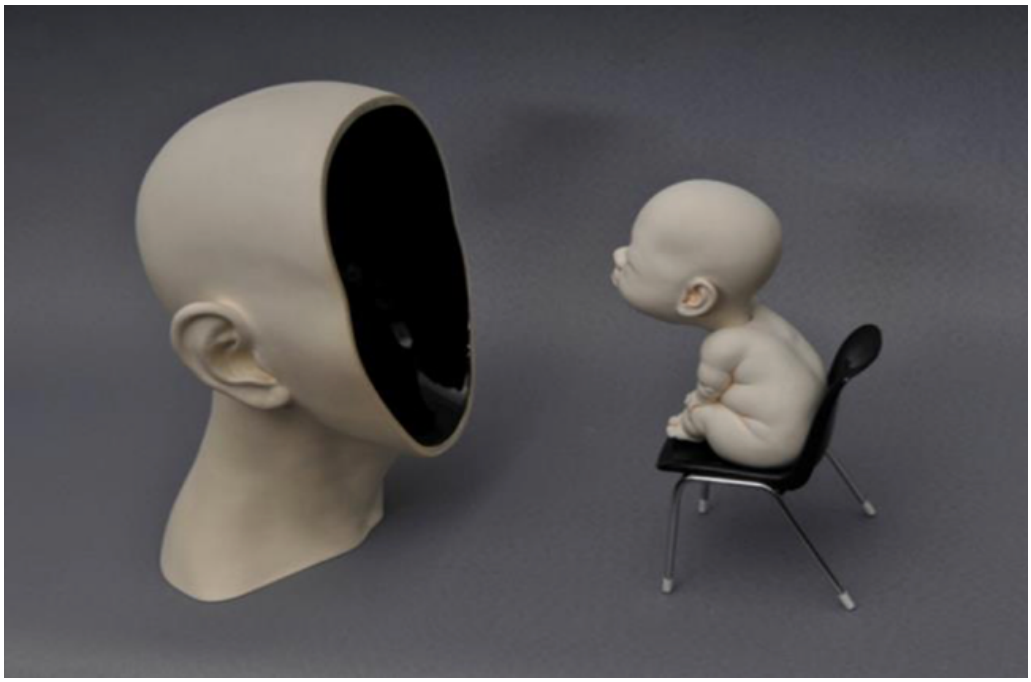
Johnson Tsang, seramik sanatında hipergerçeklik ile düşsel gerçekliği bir araya getiren özgün bir sanatçıdır. Özellikle porselen ile gerçekleştirdiği çalışmalarda kullandığı figürler, yalnızca biçimsel bir etki yaratmakla kalmaz; aynı zamanda derin felsefi sorgulamalara da olanak sağlamaktadır (Savaş, 2023). Sanatçının 2013 tarihli *Talking To*

Me (Konuş Benimle) adlı eseri hem kavramsal hem de biçimsel düzlemde çağdaş seramik sanatında düalizmin güçlü bir örneği olarak değerlendirilebilir (http-52) (Bkz. Görsel 4.12).

Eserde, koltukta oturan bir bebek figürü ile karşısında yer alan yüzsüz, içi siyah bir yetişkin başı karşı karşıya konumlandırılmıştır. Bebek, detaylı yüz hatlarıyla canlı, bilinçli ve masum bir varlık olarak karşımıza çıkarken; yetişkin başı yalnızca dış formdan ibaret, içi tamamen karanlık bir boşlukla temsil edilmiştir (Uludağ & Yeşilmen, 2016). Bu karşıtlık, özellikle zihin beden düalizmi bağlamında değerlendirildiğinde, güçlü bir düalist okumaya olanak sunar. Descartes'ın felsefesinde zihin ve beden birbirinden bağımsız iki töz olarak kabul edilir ve zihinsel etkinlik öznel bilinçle, düşünceyle ilişkilidir. Tsang'ın eserindeki yetişkin figür, yalnızca beden düzleminde var olup zihinsel ya da ruhsal bir içerikten yoksundur; adeta yalnızca fiziki bir kabuktur. Buna karşılık bebek figürü hem bedensel bütünlüğü hem de yüzündeki ifadeyle özne olmanın potansiyelini taşır (Uludağ & Yeşilmen, 2016). Böylece sanatçının, bir yanda saf varlık olarak ruhu, diğer yanda ruhundan kopmuş ve yalnızca bedene indirgenmiş bir yetişkin figürü yan yana getirerek zihin ve beden ikiliğinin somut ifadesini ortaya koymuş olduğu düşünülebilir.

Görsel 4.12

Talking To Me (Konuş Benimle)

Not: 40 x 20 x 29 cm, porselen, 2013
Kaynak: https://www.johnsontsangart.com/talking-to-me

Görsel 4.13

Talking To Me (Konuş Benimle) (Detay)

Not: 40 x 20 x 29 cm, porselen, 2013
Kaynak: https://www.johnsontsangart.com/talking-to-me

Tsang'ın figüratif kompozisyonunda, yetişkin başının içinin tamamen boş ve karanlık oluşu, zihnin işlevsizleştiğini, ruhsal alanın boşaldığını, bilinç ve düşüncenin etkisizleştiğini simgeler niteliktedir. Bu bağlamda, karanlıkla dolu olan yetişkin kafası, yalnızca fiziksel bir varlık olarak kalmış, bilinçten ve etkili özne olmaktan yoksun bir duruma işaret eder. Bebeğin alaycı ve sorgulayıcı bakışının ise bu içi boş varoluş haline yöneltilmiş bir eleştiri niteliğinde olduğu düşünülebilir. Sanatçının bu karşıt anlatımı ile fiziksel olana indirgenmiş insanın ruhsal derinliğini nasıl yitirdiğini sorgulanabilir.

Ayrıca eser siyah–beyaz renk karşıtlığı üzerinden Doğu felsefesine özgü Yin–Yang öğretisine de göndermede bulunur. Siyah ve beyaz yalnızca görsel bir zıtlık değil; iyi ve kötü, görünen ve görünmeyen gibi kavramların simgesel karşılıklarıdır (Abudukelimu, 2011). Bebek figürünün detaylı biçimde işlenmiş olması, saflığın ve ruhsal doluluğun sembolüyken; yüzsüz yetişkin başın, içsel çöküşü, yabancılaşmayı ve insanın zamanla kimliksizleşmesinin temsili olduğu söylenebilir. Eserde cinsiyetin belirtilmemiş olması yalnızca bir bireyi değil, bütün bir insanlığı temsil edecek şekilde sunulmuştur (Uludağ & Yeşilmen, 2016).

Tsang'ın bu eserinde, bireyin zamanla içsel değerlerini yitirmesiyle yaşadığı dönüşüm, düşsel bir gerçeklik estetiği içinde sembolik olarak sunulmuştur. Sanatçının genel üretiminde sıkça kullandığı bebek figürü, masumiyetin, özün ve varoluşun ifadesidir. Buna karşılık, içi boş yetişkin formu ise toplumsal yapı içinde biçimlenmiş, ancak içerikten yoksunlaşmış modern bireyi temsil eder. Bu çarpıcı karşıtlık üzerinden Tsang, çağdaş bireyin ruh beden bütünlüğünü nasıl kaybettiğini ve insanın, içi boş bir bedene, dönüşümünü seramik aracılığıyla görünür kılmaktadır.

4.6 Sergei Isupov (1963-…)

Sergei Isupov, çağdaş seramik sanatında figüratif anlatımı merkeze alan sanatçılar arasında öne çıkmaktadır. Çoğu çalışmasında insan bedenini hem plastik hem de simgesel düzeyde işlerken, bedenin yüzeyini adeta bir tuval gibi kullanarak iç dünyaya dair sahneleri, çatışmaları ve metaforları betimler (http-53). Isupov'un eserlerinde özellikle bireyin içsel dünyası yani ruhu/zihni ile dışsal görünüşü yani bedeni arasında gerilimli bir ilişki kurulmuştur. Bu yaklaşım, sanatçının eserlerinde ruh ve beden düalizmini hem felsefi hem de psikolojik düzeyde işlendiğini göstermektedir.

Isupov'un seramiklerinde sıkça karşılaşılan çift yüzlü portreler, yarılmış kafalar, beden içinde başka bir bedenin betimlenmesi gibi imgeler; ruh ve beden düalizminin çağdaş sanat bağlamındaki yorumları olarak okunabilir. Beden, görünür olanın ve maddesel varoluşun temsilcisiyken; yüzeyin altına yerleştirilen figüratif unsurlar, bilinç, hafıza, arzular ve korkular gibi zihinsel, ruhsal alanlara gönderme yaptığı düşünülebilir.

New York'ta düzenlenen "Body & Soul" (Beden & Ruh) sergisinde yer alan, *The Orchard* (Meyve Bahçesi) isimli, Sergei Isupov'a ait eser, sırtında bir çuval içinde farklı bir kadın bedenini taşıyan erkek figürüyle dikkat çekmektedir (Bkz. Görsel 4.14). Isupov'un bedenleri sadece fiziksel varlıklar değildir; aynı zamanda ruhun taşıyıcısı ve düşünsel çatışmaların görünür kılındığı alanlardır. Buradaki erkek bedeni, bedenin dünyadaki gerçek fiziksel varlığını; kadın bedeni ise ruhun temsili olarak okunabilir. Kadın figürünün çiçek desenleriyle bezeli narin formu, ruhun duyarlılığını ve içsel dünyadaki kırılganlığı temsil ederken; erkeksi figürün sert hatları ve ileriye dönük bedensel hareketi, fiziksel varlığı bedeni simgelemektedir. Sanatçı bireyin ruhsal varlığını, zihinsel yükünü ruh ve beden düalizmi ile etkileyici bir şekilde yorumladığı söylenebilir.

Görsel 4.14

The Orchard (Meyve Bahçesi)

Not: 52 x 35.5 x 19 cm, porselen, 2012
Kaynak: https://ferrincontemporary.com/portfolio/sergei-isupov-call-of-the-wild/#jp-carousel-1173

Sergei Isupov'un bir diğer eseri *St. Valentine* (Aziz Valentine) bir ana bedenin, iki karşıt yüzün ve bu formlar üzerinde birkaç farklı figüratif çizimden oluşmaktadır (Bkz. Görsel 4.15). Bu eserde ruh ve beden temsili olarak birkaç farklı yorum yapılabilir. Karşılıklı yerleştirilmiş iki yüz figüründe, yüzlerden biri parlak beyaz renkte ve hafif bir tebessüm ile masumiyetin temsili ruhu simgelerken, daha gerçekçi detaylara sahip, siyah tonların ağırlıkta olduğu yüz fiziki dünya gerçeklerini, bedensel ihtiyaçların göstergesi olarak bedeni temsil etmektedir. Bu durum ruh ve beden gibi ikili birlikteliğin vücut bulmuş hali olarak okunabilir. Gözler, yüz ifadeleri, vücut pozisyonları ile zihinsel durumlar arasındaki bağı görünür kılan bu figüratif yaklaşım, sanatçının bedeni bir harita gibi kullanarak içsel bölünmüşlüğü seramikle ifade etmesini sağlar (Yıldırım & Çınar, 2022). Eserin yüzeyinde yer alan gravür benzeri desenler, figürlerin iç dünyasına dair ipuçları sunar. Kadın ve erkek figürleri, erotizm, mahremiyet, baskı ve arzular gibi temaları işlerken; yüzeydeki bu anlatılar, izleyiciyi figürün içinde bir yolculuğa çıkarır (http-54). Ruh ve bedenin sürekli gerilim halinde olduğu bu temsiller, çağdaş seramikte düalistik düşüncenin en güçlü anlatımlarından biri olarak değerlendirilebilir.

Görsel 4.15

St. Valentine (Aziz Valentine)

Not: 32 x 42 x 20,5 cm, porselen, 2013
Kaynak: https://ferrincontemporary.com/portfolio/sergei-isupov-call-of-the-wild/#jp-carousel-1773

4.7 Adriana Varejao (1964-...)

Adriana Varejao, Brezilyalı çağdaş bir sanatçıdır ve özellikle seramik çalışmalarıyla tanınmaktadır. Sanatında, Brezilya'nın ırk ve etnik konularını, kültürel mirasını, tarihi, toplumsal yapısını ve yerel geleneklerini konu almaktadır (Şahin, 2015). Sanatçı, seramik işlerinin yanı sıra, resim, heykel ve enstalasyon gibi farklı alanlarda da eserler üretmiştir. Adriana Varejao 1990'ların sonlarına doğru seramik karoların üzerine yapmış olduğu resimler ve resimlerden akan, fışkıran, dökülen gibi algılanan detaylar ile oldukça dikkat çekmiştir. Sanatçı, *Carpet-Style Tile Work in Live Flesh* (Canlı Etten Halı) isimli çalışmasında, bedenin canlı et olarak temsil edilmesi, bir yandan Brezilya'nın kültürel ve tarihsel mirasına göndermede bulunurken, diğer yandan bedenin ve ruhun sınırlarını sorguladığı düşünülebilir (Bkz. Görsel 4.16). Düalizmin fiziksel ve zihinsel, madde ve ruh arasındaki etkileşimini bedeni seramik panel, ruhu ise dışa akan organ parçaları şeklinde görsel bir biçimde ortaya koymaktadır. İlk bakışta oldukça temiz ve titiz olarak görünen beden, ani bir hareket ile yırtılarak, içten çürümüş ve yorulmuş zihin/ruhun aktığı şeklinde yorumlanabilir.

Görsel 4.16

Carpet - Style Tilework in Live Flesh (Canlı Etten Halı)

Not: 59 x 74 cm, 1999
Kaynak: https://www.artforum.com/features/fluid-dynamics-the-art-of-adriana-varejao-199176/

Adriana Varejao, "Brazil: Body and Soul" (Brezilya: Ruh ve Beden) adlı sergisi, 2001 yılında New York'taki Solomon R. Guggenheim Müzesi'nde gerçekleştirmiştir (http-55). Zihin ve beden arasındaki ikiliği, somut ve soyut öğelerle ele alarak inceleyen sanatçı, düalist yapıyı ortaya koyarak zihin ve beden, tarih ve kültür arasındaki etkileşimleri göstermeyi hedeflemektedir. Serginin tamamında Brezilya tarihinin çeşitli dönemlerini göstermeye çalışan Varejao, Barok dönemi ile çağdaş sanat arasındaki kültürel bağlantıları ve duyusal-ruhsal birleşimi yakalamıştır (Varejao, 2001). Barok, Modern ve çağdaş sanat eserleriyle yerli ve Afro-Brezilya sanatlarını bir araya getirerek, Brezilya kültürünün zenginliğini ve çeşitliliğini sergilemeye çalışmış, bunu en iyi ifadesinin ruh ve beden düalitesi üzerinden yapılacağına inanarak sunmuştur.

4.8 Johan Tahon (1965-…)

Belçikalı Johan Tahon, insanın kırılgan doğasını ve içsel çatışmalarını görünür kılmak için seramiği etkili bir biçimde kullanarak figüratif çalışmalar yapan çağdaş bir sanatçıdır. Sanatçının eserleri, soyut ve figüratif biçimleri bir araya getirerek insan varoluşunun hem evrensel hem de bireysel yönlerini sorgulayan bir ifade alanı oluşturmaktadır (http-56).

Seramik heykellerindeki biçimsel zıtlıklardaki ham ve dokulu yüzeyler, bedenin yalnızca fiziksel ve biyolojik bir varlık olmadığını, aynı zamanda ruhsal gerilimlerin de dışavurumu olduğunu göstermektedir (http-57) (Bkz. Görsel 4.17). Johan Tahon "sanatında insanın kırılganlığını ve derin duygusal durumlarını keşfeden güçlü eserleriyle sanatseverleri etkileyici bir deneyime davet eder. Tahon'un heykelleri, soyut ve figüratif unsurları bir araya getirerek insan varoluşunun karmaşıklığını yansıtır" (http-58). Tahon'un form anlayışı, klasik anlamda anatomik bir gerçekçiliğe değil, ruhsal durumların biçimsel ifadesi ile aktarılmaya çalışılmıştır (http-59). Bu yönüyle sanatçının işleri, yalnızca fiziksel bedenin değil, bedende görülen zihinsel ve ruhsal aktarımın izlerini de taşımaktadır.

Görsel 4.17

Embark (Bir Dönüşüm Süreci)

Not: yaklaşık yükseklik 80 cm, Yüksek dereceli seramik, 2018
Kaynak: https://artfacts.net/exhibition/johan-tahon-embark/861784

Seramik heykellerde bedenin zamanla deforme olması; uzayan ya da kırılan uzuvlar, çürümüş veya delinmiş gibi görünen beden bölümleri, fiziksel varlığın geçiciliğine ve bedenin kaçınılmaz olan yaşlanarak yok oluşuna işaret eder (Bkz. Görsel 4.18). Bu çözülme ve bozulma hali, maddenin yani bedenin faniliğini temsil ederken; buna karşılık

figürlerde baş kısmının çoğunlukla sağlam, parçalanmamış ve tamamlanmış biçimde sunulması, zihnin ya da ruhun kalıcılığına, ebedi varlığına bir gönderme olarak yorumlanabilir. Bedendeki boşluklar ile zihinsel bütünlük arasındaki bu karşıtlık, seramik heykellerde ruh ve beden düalizmini görsel olarak ortaya koymaktadır.

Görsel 4.18

Minsk (Aidiyetin Reddi)

Not: yaklaşık yükseklik 55 cm, Yüksek dereceli seramik, 2019
Kaynak: https://gerhardhofland.com/artists/johan-tahon/

Bu bağlamda Johan Tahon'un seramik heykelleri, ruh ve beden düalizminin hem biçimsel hem de kavramsal düzeyde işlendiği örneklerdir. Sanatçının figürleri hem insanın sınırlı bedenselliğini hem de sonsuzlukla kurduğu zihinsel ve düşünsel ilişkiyi aynı anda görünür kılmaktadır.

4.9 Kemal Uludağ (1966-...)

Kemal Uludağ, çağdaş seramik sanatının önemli isimlerinden birisidir. Eserlerinde estetik yaratımları ve kavramsal derinliği bir araya getirerek seramik sanatında yenilikçi ve

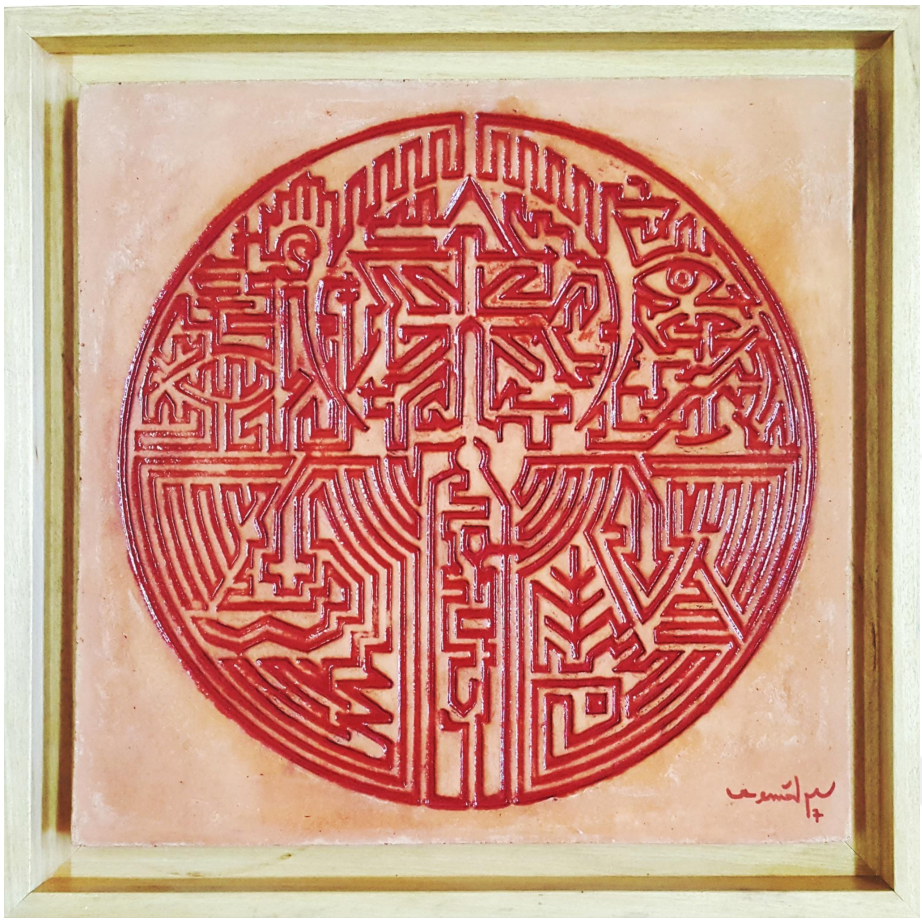
minimalist bir yaklaşım sunmaktadır. Uludağ, eserlerini hem biçim hem de içerik açısından evrensel bir boyuta taşımayı başarmıştır; izleyicide eserlerinin estetik algısı ve içeriği yoğun bir duygusal etki yaratmaktadır (Alp & Kürtoğlu, 2023). Uzun yıllar sanat hayatında üretime aralıksız devam eden sanatçı, soyut insan figürlerini kullanarak insan ve toplum ilişkisini, kültürel değerleri ve sosyal olayları konu almıştır (Kürtoğlu, 2022). Kemal Uludağ, bir nesnenin sanat eseri olabilmesi için, öncelikle nesnenin alıcıda estetik beğeni yaratmasını; estetik beğeniyle alıcı ile arasında iletişim kurmayı hedefler. Alıcı ile bir bağ oluşturan nesne insanı düşünmeye sevk ederek duyguların harekete geçirmesini sağlar ve böylece nesne sanat eseri kimliğini kazanır. Bir nesnenin sanat eseri olabilmesi için estetik beğeniler kadar eserin aktarmak istediği mesaj önemlidir. Birçok filozofun savunduğu ruh ve beden, zihin ve madde düalizmi; sanatçının savunmasındaki estetik algı-biçim ve içerik bütünlüğü ile eşleştirilebilir.

Kemal Uludağ, *Türk Seramik Sanatı: 1930'lardan günümüze Türk Seramik Sanatından Seçme Eserler* (Kırca & Mete, 2007) isimli katalogda "insanın bireysel ve toplumsal yönünü sorgulayan, bu anlamda bazı sorgulamalar yapan ve göndermeler yaparak alıcının biçim olarak duygularına, içerik olarak düşünce yapısına ulaşmayı temel ilke olarak benimsiyorum" ifadelerini kullanmıştır (Kırca & Mete, 2007). Sanatçının soyut bir dille yaratılan seramik heykelleri, biçim ve içerik bütünlüğü ile düalizmi güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır.

Kemal Uludağ, *Dolambaç* serisinden *Araf* isimli eseri oldukça dikkat çekici bir düalist ifade taşımaktadır. Eserinde dairesel bir labirent formu içerisinde simetrik biçimde yerleştirilmiş semboller ve soyut motifler dikkat çekmektedir. Erkek-dişi, akıl-duygu, dünya-öteki dünya gibi varoluşsal karşıtlıkları simgeleyen görsel öğeler yer almaktadır. Bu karşıtlıklar, yapıtın görsel bütünlüğü içinde ontolojik bir ikilik olarak sunulmakta, izleyiciyi çok katmanlı bir okuma sürecine davet etmektedir. Kompozisyonun merkezinde yer alan dikey eksen, yukarıdan aşağıya doğru yönelen bir hareket izlenimi sunmaktadır. Yatayda yer alan aks maddi ve manevi dünya unsurlarını temsil eden semboller ile şekillendirilmiş olup ruh ve beden bütünlüğünün bir temsilidir. Bu bağlamda *Dolambaç-Araf*, ruh-beden düalizmini yalnızca biçimsel olarak değil, anlam düzeyinde de yansıtarak, bireyin içsel çatışmalarını ve ontolojik ikilemlerini simgesel bir dil aracılığıyla görünür kılmaktadır (Bkz. Görsel 4.19).

Görsel 4.19

Dolambaç, Araf

Not: 40 x 40 x 4cm, yüksek dereceli seramik, 2017

Kaynak: Sanatçının kişisel arşivi

Uludağ, yayınladığı birçok yazısında ve özellikle *Seramik Sanatının Kimlik Sorunu* isimli makalesinde, çağdaş sanata, Türk seramik sanatının gelişimine, estetik, biçim ve içerik sorunlarına dikkat çekerek birçok sanatçı ve sanatçı adayının görüşlerine rehberlik ederek yol göstermiştir (Uludağ, 1998).

4.10 Klara Kristalova (1967-…)

Klara Kristalova'nın seramik heykelleri, çağdaş seramik sanatında ruh ve beden düalizmini figüratif bir anlatımla görünür kılan güçlü örnekler arasında yer almaktadır. Sanatçının işleri, ilk bakışta masalsı ve naif bir dünyaya ait gibi görünse de bu yüzeyin altında kimlik, yalnızlık, aidiyet ve toplumsal yabancılaşma gibi varoluşsal temalar görülmektedir (Merino, 2015). Kristalova'nın figürleri çoğunlukla yüzsüz, gölgesiz ya da parçalı formlardan oluşur. Bu durum, bedenin ruhun hissettiklerini aktarma konusunda

yetersizliğini ve toplumsal normlara göre biçimlendirilmiş bir kabuğa dönüştüğünü gösterir. Sanatçının *Hollow* (Boş/Kimliksiz) adlı eserinde yüzü olmayan ve gölgesi bulunmayan bir figür yer alır (Bkz. Görsel 4.20). Bu fiziksel eksiklikler, bireyin toplumsal kimlik kalıplarına uyum sağlamaya çalışırken ruhsal durumun nasıl bozulduğunu anlatmaya çalışır; zihnin/ruhun beden içerisinde somur bir biçimde ifade edilemediğine işaret eder (Merino, 2015). Eserde, toplum normları ayak uydurmaya çalışırken, kendi benliğini kaybetmiş bir birey ifade edilmektedir. Figürün kendisi bedeni, yüzün olmayışı ise kim olduğunu bilmeyen ruhu temsil etmektedir.

Görsel 4.20

Hollow (Boş / Kimliksiz)

Not: Yaklaşık yükseklik 120 cm, yüksek dereceli seramik, 2009, Speyer Ailesi Özel Koleksiyonu, New York
Kaynak: Marino A., 2015, s.90

Sanatçının heykellerinde bireyin iç dünyasında bastırılmış olan arzular, korkular ve özlemler yani ruh yüzü olmayan bedenler (Bkz. Görsel 4.21), insan–hayvan karışımı figürler (Bkz. Görsel 4.22) ile temsil edilmeye çalışılmıştır (http-60). Bu formlar ruhun

saklanmaya çalıştığını, kendini net bir şekilde gösteremediğini hem de bedenle tam olarak örtüşmeyen doğasını yansıttığı düşünülebilir. Klara Kristalova'nın *The Magician's Daughter* (Büyücünün Kızı) isimli eserinde, siyah giysili, siyah saçlı ve ayakta duran bir kadın figürü vardır. Büyücünün kızı olan bu figür karanlık ruhunu belli etmemek adına yüzünü beyaz ve temiz maske ile gizlemektedir. Bu bağlamda maske bedeni ve görünür dünyadaki fiziksel hali, ardında gizlenen yüzün ise ruhu temsil ettiği söylenebilir. Sanatçı bu aktarımıyla ruh ve beden düalizmini kendi üslubu ile yorumlamaktadır.

Bir diğer eseri *She is From The Woods* (Ormandan Gelen) isimli eserde bir kurt başına sahip genç bir kadın bedeni yerde oturur halde şekillendirilmiştir (http-61). Kurt başı, ormanla birleşmiş içsel dönüşüm yaşayan bir varlığı belki de insanlık dışı vahşi bir kimliği yaşayan ruhu temsil ederken, genç kadın bedeni insanın sınırlı fiziksel halini, bedeni yansıtmaktadır.

Görsel 4.21

The Magician's Daughter (Büyücünün Kızı) ve Detay

Not: Yaklaşık yüksekliği 140 cm, Yüksek dereceli seramik, 2013,
Kaynak: https://www.we-heart.com/2014/03/18/klara-kristalova-underworld/

Görsel 4.22

She is From The Woods (Ormandan Gelen)

Not: Yaklaşık yükseklik 50 cm, Yüksek dereceli seramik, 2013
Kaynak: https://www.we-heart.com/2014/03/18/klara-kristalova-underworld/

Sonuç olarak, Klara Kristalova'nın seramiklerinde ruh ve beden ikiliği, fiziksel ve metafiziksel bir ayrım olarak ele alınır. Sanatçının figüratif dili, çağdaş seramik sanatında ruh ve beden düalizminin hem biçimsel hem kavramsal düzeyde nasıl aktarılabileceğine güçlü örnekler sunmaktadır.

4.11 Mustafa Ağatekin (1967-…)

Mustafa Ağatekin, çağdaş sanatta figüratif yaklaşımı ve kavramsal derinliğiyle dikkat çeken önemli bir seramik ve cam sanatçısıdır. Eserlerinde insan bedeni üzerinden kimlik, aidiyet, varoluş ve hafıza gibi temaları işlerken (Bedel Özek, 2024), aynı zamanda ruh ve beden arasındaki ikiliğe de göndermede bulunur. Sanatçının eserleri, yalnızca fiziksel bir form olarak bedeni değil, aynı zamanda bu bedenin taşıdığı içsel yükleri, duyguları ve ruhsal katmanları da temsil ettiği bütünsel bir ifade alanı olarak yorumlanabilir.

Ağatekin'in bazı eserlerinde beden; zamanla yıpranmış, eksilmiş ya da deformasyona uğramış biçimde temsil edilir. Bu deformasyonlar, sadece bir estetik aktarım değil

bedenin zaman içerisinde nasıl şekillendiğini gösteren bir metafordur, bedeni ise hafıza taşıyıcı olarak konumlandırır (Kahraman, 2018).

Mustafa Ağatekin'in *Camsiparane* serisinden *Kopuş* adlı eseri cam içi seramik yöntemi olarak bilinen özel bir teknik ile üretilmiştir (Bkz. Görsel 4.23). Eserde iki insan bedeninin birbirinden ayrıldığı, kopmaya çalıştığı görülmektedir ve temelde aktarılmak istenen dönüşüm, kopuş, aidiyet kavramlarıdır (Bedel Özek, 2024). Bedenin ait olduğu yerden kopmasının ifadesidir. Aynı esere düalist bir çerçeveden bakıldığında yine ait olduğu yerden kopma anını temsil eden; ruhun bedenden ayrıldığı sahne sembolizesi görülmektedir. *Kopuş* isimli eser yalnızca biçimsel birer temsilden ibaret değildir; eserde, aralardaki boşluklar, bölünmeler ya da kaymalarla izleyiciye ruhsal bir geçiş anını düşündürür. Camın geçirgenliği ve kırılganlığı ile seramiğin katılığı arasında kurulan teknik karşıtlık, beden ve ruh arasındaki ilişkiye dair sembolik bir zemin oluşturduğu düşünülebilir. Eserin yüzeyindeki her boşluğun, ruhun bedenden taşma ya da bedeni terk etme anını ima ettiği söylenebilir.

Görsel 4.23

Kopuş

Not: 45 x 59 cm, Füzyon tekniğinde seramik ekleme, 2013
Kaynak: Mustafa Ağatekin Camsiparane Sergi Kataloğu, s:1

Ağatekin'in figürleri sadece fiziksel değil; ruhsal kırılmaların, aidiyet boşluklarının ve içsel çatışmaların da izlerini taşımaktadır. Bireyin iç dünyasına, ruhsal arayışına ve toplumsal yabancılaşmasına dair ipuçları verir. Bu anlamda sanatçının işleri, ruh ve beden arasındaki ikiliği, birliktelik arzusu ile kopuş arasında oluşan bir aktarım olarak yorumlanabilir.

4.12 Anne Wenzel (1972-…)

Anne Wenzel, günümüzde Hollanda'da çalışmalarını sürdüren çağdaş seramik sanatçısıdır. Sanatçı, özellikle dramatik, çarpıcı ve aynı anda hem zarif hem yıkıcı etkiler taşıyan büyük ölçekli seramik yerleştirmeleriyle tanınır. Wenzel'in üretimleri, geleneksel seramik anlayışını aşarak, heykel, enstalasyon ve performatif anlatı öğelerini bir araya getiren deneysel bir alanda gerçekleşmektedir. Eserlerinde sıklıkla savaş, felaket, çöküş, kahramanlık, anıtlar, ölümsüzlük ve çürüme gibi karşıtlıkları işlemektedir. Bu yönüyle sanatçının eserleri, ruh ve beden, yaşam ve ölüm, güzellik ve çirkinlik, dayanıklılık ve kırılganlık gibi düalist yaklaşımlar ile değerlendirilebilir. Wenzel'in özellikle seramik malzemedeki ustalıklı teknik müdahaleleri donuk, yanık, çatlamış yüzey efektleri, maddesel ve ruhsal dönüşüm süreçlerini çağrıştırır. Eserlerinde zamanın izleri, bozulma ve kalıcılık arasındaki gerilim olarak okunabilir (http-62). Bu bağlamda, Wenzel'in üretimleri, ruhun beden içerisinde geçirdiği evrimsel süreci, insanın varlıkla ve yoklukla kurduğu ilişkileri sembolik düzeyde temsil eder.

Sanatçının çalışmalarının birçoğunda fiziksel olanın (bedenin) zamanla çürüyen doğasını sergilerken, soyut olanın (ruhun) izlerini ve kalıcılığını vurgular. Dolayısıyla sanatçının yapıtları hem biçimsel hem kavramsal düzeyde ruh-beden düalizmini güçlü bir biçimde temsil etmektedir. 2010 yılında New York'taki Museum of Arts and Design (Sanat ve Tasarım Müzesi)'da gerçekleşen "Body & Soul: New International Ceramics" (Beden ve Ruh: Yeni Uluslararası Seramikler) sergisindeki *Black Girl* (Siyahlı Kız), isimli yerleştirmesi bedenin çürüyen doğasıyla ruhun kalıcılığı arasındaki karşıtlığı güçlü bir biçimde yansıtır (http-63). Figürün yüzeyindeki deformasyonlar bedensel çöküşü, maddesel olanın geçiçiliğini simgelerken, figürün duruşundaki ifade ruhsal direnci ve varoluşun izlerini ortaya koyar. Böylece eserin, ruh-beden düalizmini hem görsel hem kavramsal olarak aktardığı düşünülmektedir (Bkz. Görsel 4.24).

Görsel 4.24

Black Girl (Siyahlı Kız)

Not: 135 cm x 400 cm x 300 cm, seramik, 2003

Kaynak: https://penccil.com/museum.php?p=459781704321

Anne Wenzel, Francis Bacon'ın eserlerini (Bkz. Görsel 4.25) kendi görüşüne yakın hissettiği için sanat hayatının belirli bir sürecinde Bacon'ın eserleri üzerinde çalışmaya karar vermiştir (http-64). COVID-19 pandemisi sırasında boşalan takvimi ona yıllardır ertelediği bir projeye başlama fırsatı sunar: Francis Bacon'un resimlerini seramikle yeniden üretmek. Wenzel, bu süreçte hem teknik hem sanatsal açıdan sınırlarını zorlayarak, farklı bir disiplinle diyaloğa girer ve malzemenin sınırlarıyla oynar. Wenzel, *Çığlık; Velázquez'in Papa X. İnnocentius'un Portresinden Sonra* isimli eseri, orjinaline bağlı kalarak kendi yorumunu da eklemiştir (Bkz. Görsel 3.10). Eserde, çağdaş seramik sanatında düalizmin; kusur ve mükemmellik, geleneksel ve deneysel, yıkım ve yeniden inşa gibi karşıtlıklar üzerinden nasıl sanatsal bir dile dönüştüğünü etkileyici biçimde ortaya koyar. Eserde, biçim ve içerik arasındaki güçlü birliktelik sayesinde varlık-yokluk, yaşam-ölüm gibi temel düalist temalar net bir şekilde okunabilmektedir. Figüratif anlatım, ruhsal çöküş ile maddesel kalıcılık arasındaki gerilimi somutlaştırırken; sanatçının malzeme ile kurduğu ilişki, bu karşıtlıkları derinleştirmekte ve izleyiciyi düşünmeye sevk etmektedir. Figürün alt kısmından zemine doğru kök gibi yayılan formlar, hem toprağa karışmayı yani ölüm ve ruhani dünyayı, hem de yeniden filizlenme

ile doğumu yani maddeler dünyasını çağrıştırır. Bu bağlamda eser, bedenin çürüyüşüyle ruhun kalıcılığı arasında bir metafor olarak okunabilir.

Görsel 4.25

The Bacon Project (Bocan Projesi)

Not: 21 cm x 15,5 cm, Seramik, 2021

Kaynak: https://www.ceramicsnow.org/artworks/anne-wenzel-the-bacon-project-2021/

Sonuç olarak Anne Wenzel'in sanatı, yalnızca seramiğin sınırlarını zorlamakla kalmaz; aynı zamanda insan deneyiminin derin ve çoğu zaman trajik olan yönlerini, karşıtlıklar üzerinden felsefi ve estetik bir dille sorgular. Bu yönüyle eserleri, çağdaş seramik sanatında düalizmin güçlü örnekleri arasında değerlendirilebilir.

4.13 Jessica Harrison (1982-…)

Jessica Harrison, çağdaş seramik kendine tarz üslubu ile oldukça dikkat çeken bir sanatçıdır. Sanatında toplumsal cinsiyet rolleri, kadın bedeni ve estetik normlar üzerine yaptığı eleştirel ile dikkat çekmektedir. Harrison, genellikle 19. yüzyıl Viktorya Dönemi

ve ikinci el porselen biblolar üzerine gerçekleştirdiği grotesk[6] müdahaleler hem kadın bedeninin nesneleştirilmesine hem de toplumsal normların dayattığı feminenliğe karşı güçlü bir ironi içerir (Merino, 2015). Harrison'ın *Broken Ladies* (Kırılmış Kadınlar) serisinde, biçimsel olarak nostaljik ve zarif görünen kadın figürlerine yapılan dramatik dokunuşlar görülmektedir. Fiziksel güzelliğin idealize edilmiş biçimleriyle çelişen, kan, yarık, kesik ve iç organların açıkça sergilendiği grotesk imgelerle çarpıcı hale getirilmiştir. Serinin *Alice* isimli çalışması yüzünün derisi soyulmuş ve kafatası görünen bir kadın biblosudur (Bkz. Görsel 4.26). Kanlı bir şekilde kafatası ile kendi yüzünün soyulmuş derisine bakan kadın figürü, toplumun beklentileri gereği kendi vücudunun ne hale geldiğini içsel bir bakış ile sorgular niteliktedir. Kendi fiziksel bedenine ruhu ile uyumsuz bir maske gibi bakmaktadır. Bu bağlamda *Alice'in* mükemmel güzellikteki bedeni geçici varlığı maddeyi temsil ederken, bedenin içinden çıkan kanlı iskelet ruhun temsili olarak yorumlanabilmektedir.

Görsel 4.26

Alice ve Detay

Not: 12.5 x 12.5 x 20.5 cm, Viktorya Dönemi Porselen üzerine müdahale, 2014

Kaynak: https://jessicaharrison.studio/alice

[6] Grotesk; garip, gizemli, görkemli, fantastik, çirkin, uyumsuz, tatsız ve iğrenç için kullanılan genel bir sıfat (https://en-m-wikipedia-org.translate.goog/wiki/Grotesque)

Harrison'ın bir başka serisi olan *Painted Ladies* (Boyanmış Kadınlar), sanatçının yine kendine özel tarzı ile sergilenmektedir. Çalışmalarını Victorian[7] tarzı kadın bibloları üzerine baskı ve desen aktarımı yaparak kurgulamıştır (Merino, 2015). Biblolarda kadın figürünün kıyafeti dışında görünen teni çeşitli desenler ve semboller ile dövme görünümü şeklinde kaplanmıştır. *Painted Lady 6* (Boyanmış Kadın 6) çalışmasında (Bkz. Görsel 4.27), dönemine uygun zorunlu olarak giyilen, çok sıkı korseli, süslü elbise, bedeni; figürün kendi teni ve teni üzerindeki renkli desenli ve eğlence sembollü simgelerden oluşan dövmeler ruhunun temsili olarak yorumlanabilir. Sanatçının aynı seride olan bir diğer çalışması *Painted Lady 25* (Boyanmış Kadın 25) yine aynı üslup ile şekillenmiştir (Bkz. Görsel 4.28). Gündelik ev kıyafeti ya da sabahlık tarzında sade bir kıyafet giymekte olan kadın figürünün tüm bedeni sert, asi semboller içeren tamamı koyu renk olan dövmeler ile kaplanmıştır. Buradaki giysi insanın görünen maddesel hali bedeni, vücuttaki dövmeler ise insanın içsel hali ruhunun temsili olarak yorumlanabilir.

Görsel 4.27

Painted Lady 6 (Boyanmış Kadın 6)

Not: 16 x 14 x 22 cm, Viktorya Dönemi Porselen üzerine müdahale, 2014

Kaynak: https://jessicaharrison.studio/painted-lady-6

[7]Victorian; 1837-1901 Kraliçe Victoria'nın saltanat döneminde yapılan süslü üretimlerin aldığı isim (https://tr.wikipedia.org/wiki/Viktorya_Dönemi).

Görsel 4.28

Painted Lady 25 (Boyanmış Kadın 25)

Not: 10.5 x 7 x 19 cm, Viktorya Dönemi Porselen üzerine müdahale, 2016
Kaynak: https://jessicaharrison.studio/painted-lady-25

Tezin bu bölümünde eserleri ile yer alan sanatçılar, alanlarında oldukça etki yaratan çağdaş sanatın önde gelen isimlerindendir. Bu sanatçılar çalışmalarında düalizm yapısındaki zıtlıkları ve bu zıtlıklardan doğan dengeyi, ruh ve beden birlikteliğini, kendi üslupları ve estetik bir duruş ile yaratmayı yakalamışlardır.

5 KİŞİSEL UYGULAMALAR

Karanlık, yalnızca ışığın yokluğuyla değil, onunla kurduğu anlam ilişkisiyle var olur; gün batmadan akşamın sakinliğine ve huzuruna ulaşmak mümkün değildir. İyilik, kötülüğe temas etmeden bütün anlamına kavuşamaz. Bu durum, evrendeki en temel ilkelerden birini yansıtır: Varlıklar, yalnızca kendilerinden farklı olanla kurdukları ilişki sayesinde anlam kazanır. Ancak bu ilişki, her zaman basit bir zıtlık üzerinden kurulmaz; daha çok, karşıtların bir arada bulunmasının dengeli bir arayışıdır.

İnsan, yalnızca bedensel bir varlık olarak değil, aynı zamanda düşünen, hisseden ve anlamlandıran bir özne olarak da dünyada yer alır. Bu varoluşsal deneyim, ruh ve bedenin yalnızca iki farklı töz olmasıyla değil, birlikte ve bütünsel bir gerçekliği oluşturmasıyla anlam kazanır. Bu birliktelik, düalizmin özünü oluşturur; birinin diğerine karşı değil, onunla birlikte var olması halidir. Ruh-beden düalizmi bu bağlamda bir çatışma değil, bir etkileşim ve tamamlayıcılık olarak ifade edilebilir.

Düalizm, zıtlıkların birbirini dışlamasından çok, karşılıklı olarak birbirini tamamlamasını ve beslemesini ifade eder. İyi-kötü, siyah-beyaz gibi kavramlar, yalnızca karşıtlıklarıyla değil, birlikte var oluşlarıyla daha güçlü bir anlam kazanır. Bu ilişkiler kimi zaman gerilimli, kimi zaman dengeli olabilir; ancak her durumda bir bütünlük oluşturur ve evrensel düzene katkı sağlar.

Kişisel çalışmalarda bu felsefi zeminden yola çıkarak, düalizm, yalnızca bir zıtlık ifadesi olarak değil, ruh ve bedenin birbirini tamamlayan yönlerini yansıtan bir ifade biçimi olarak aktarılmaya çalışılmıştır. Biçim ve içerik açısından karşıt unsurların yanı sıra, bu unsurlar arasındaki uyumu ve geçişkenliğin de vurgulanması hedeflenmiştir. Seramik yüzeylerde sade anlatımlar eşliğinde oluşturulan kompozisyonlar, sadece görsel bir deneyim sunmakla kalmaz, aynı zamanda izleyicide düşünsel bir sorgulama da amaçlar. Bu süreçte, ruh ve beden düalizminin bir düşünce sisteminin ötesinde, estetik bir ifade dili olarak kullanılması hedeflenmiştir. Ruh ve bedenin sanatsal düzlemde nasıl iç içe geçtiği, biçimsel sertlik ile yumuşaklık, içeriksel soyutluk ile somutluk gibi öğelerin birlikteliğinde gösterilmeye çalışılmıştır.

Sonuç olarak, bu çalışmalar düalizmin yalnızca zıtlıkları değil, bu zıtlıkların birlikte yarattığı bütünlüğü göstermek hedeflenmiştir. Ruh ve bedenin bir bütün olarak ele alındığı bu yaklaşım, kişisel ifadeyi zenginleştirmesinin yanı sıra, seramik sanatının biçimsel ve kavramsal boyutlarına da yeni bir derinlik kazandırmayı hedeflemiştir.

Bu düşünsel ve estetik yaklaşım doğrultusunda geliştirilen kişisel çalışmalar, beş bölümden oluşan bir yapı çerçevesinde kurgulanmıştır: İlk Temas, Bir Bütün Olmak, Bedenim Ruhuma Dar, Ruhun Yansıması ve Son Temas. Her bir bölüm, insanın ruh ve beden düzlemindeki varoluşsal serüvenine farklı bir duraktan bakmayı amaçlamaktadır. İlk Temas ile başlayan yolculuk, ruhun bedene ilk kez dokunuşunu; Bir Bütün Olmak ile bu iki özün dengeli bir uyumla var olma hâlini; Bedenim Ruhuma Dar, ruhun bedensel sınırlara sığamayışını sorgularken; Ruhun Yansıması aracılığıyla aşkın, iki ruhun birbirine geçmesiyle oluşan birlik duygusu aktarılmaya çalışılmıştır. Son olarak, Son Temas, bu dünyadaki varoluşun bedensel sınırlarını aşarak, ruhun kalıcılığına ve özgürleşmesine odaklanır. Bu beş bölüm, yalnızca bir anlatım kurgusu değil, aynı zamanda ruh ve beden arasındaki sürekli devinimi, uyumu, gerilimi ve ayrılığı seramik biçimler üzerinden görünür kılmaya çalışan bütüncül bir ifadedir. Bu bağlamda hazırlanan çalışmalar, yaşamın kendisi gibi, başlangıçtan sona bir ruh-beden diyalektiği içinde ilerleyen varoluşsal bir görsel anlatı olma çabasındadır.

Aynı zamanda sergideki çalışmaların üretim yöntemlerinde elde şekillendirme (sucuk yöntemi ve plaka yöntemi) tercih edilmiştir. İnce öğütülmüş şamotlu çamur (baby clay) ve siyah çamur ile üç boyutlu çalışmaların ana gövdeleri şekillendirilmiştir. Bir beden temsili olan ana gövdelerin farklı yerlerinden ise ruh ifade edecek şekilde kurgulanmış daha hassas, delikli ve amorf yapılar eklenmiştir. Ruhu ifade etmek için kullanılan bu amorf yapılar renkli döküm çamuruna batırılarak şekillendirilmiş kabak lifinden elde edilmiştir. Kırmızı, mavi ve krem renkteki döküm çamuruna ortalama üç, dört tekrarla batırılan kabak lifi dışarıda şekil verildikten sonra ana gövdeye eklenerek, birlikte pişirimleri yapılmıştır. İki boyutlu ve rölyef olarak kurgulanan seride, siyah ve beyaz plastik çamur kullanılmış, üç boyutlu çalışmalardaki gibi kabak lifi şekillendirilerek eklenmiş ve birlikte pişirimleri yapılmıştır. Sadece siyah renkteki kabak lifinden oluşturulan ruh temsili kırılgan bölgeler, siyah plastik çamur, kâğıt çamuru (paper clay) yapıldıktan sonra, sulandırılıp döküm çamuru kıvamına getirilerek kullanılmıştır. Döküm çamuru kadar akışkan hale getirilen siyah kâğıt çamuruna, kabak lifleri batırılmıştır. Bu deneme sonucu kâğıt çamurunun hazır döküm çamuruna kıyasla daha hızlı şekillendiği gözlemlenmiştir. Tüm çalışmaların ilk pişirimleri 1000°C'de, ikinci pişirimleri yer yer şeffaf sır kullanılarak 1200°C'de yapılmıştır.

5.1 İlk Temas

İlk Temas: İlk bakışta görülmeyen, dokunulamayan bir yol belirir. Varoluşun ilk yankısıdır bu…

İlk Temas, ruhun bedene ilk kez dokunduğu, varoluşun başladığı o eşsiz ânı temsil eder. Yalnızca bir karşılaşmayı değil, maddenin can kazandığı dönüşüm anını simgeler. Bu nedenle sergide tek bir çalışma ile yer almaktadır.

Yukarıya doğru kıvrılarak yükselen form, bedeni (cenin) temsil ederken; iç yüzeyde yer alan canlı kırmızı renk, ruhun maddeye nüfuz ettiği ve onunla bütünleştiği o içsel kıvılcımı imgeler. Dış yüzeyin toprak tonlarında ve sade oluşu, bedenin maddesel ve geçici doğasına gönderme yapar. Buna karşılık içteki canlı, sıcak ve kırılgan kırmızı ton, ruhun hareketliliğini, canlılığını ve görünmeyen doğasını yansıtır. Bu iç ve dış yüzeyler arasında kurulan görsel ve anlam katmanı, ruh ile bedenin hem karşıt hem de tamamlayıcı niteliklerini vurgular.

İlk Temas, görünmeyenin görünene dokunduğu, içsel olanın biçimsel olanla birleştiği bir başlangıç ânının temsilidir. Biçim ve içerik bu yapıda birbirini tamamlayarak, bedenin yalnızca fiziksel bir kabuk olmaktan çıkıp ruhla birlikte anlam kazandığı metafiziksel bir doğuş anını yansıtır. Aynı zamanda ruhun bedene kavuşması tek bir anlık durum olduğu için bu birleşme yani doğum, ilk var oluş anı tek bir çalışma ile seride almaktadır.

Görsel 5.1

İlk Temas ve Detay

Not: 21 x 13 x 11 cm, Serbest şekillendirme, İnce şamotlu çamur ve renkli döküm çamuru, 1200°C, 2025

5.2 Bir Bütün Olmak

Bir Bütün Olmak: İki ayrı töz, tek bir görünüşte var olur; ruhun tenle örüldüğü yerdir bu birlik…

Bir Bütün Olmak serisi, ruh ve bedenin yalnızca karşılaşmadığı, aynı ritimde yaşamaya başladığı bir varoluş düzeyine odaklanır. Bu noktada artık ikilik değil birlikte akış, karşıtlık değil tamamlanma söz konusudur. Her bir eser, insanın yalnızca maddi varlığıyla değil, ruhsal varlığıyla da uyum içinde hareket ettiği bir denge hâlini aktarma çabası ile şekillendirilmiştir.

Formlardaki yukarı yönlü hareket, fiziksel varoluşun gücünü ve sürekliliğini simgelerken; yüzeyde beliren dokular, canın yani ruhun bedende dolaştığı, ona anlam kattığı alanları temsil eder. Bu içsel enerji, eserin dış yüzeyine yansır ve böylece biçim ile içerik arasında kurulan bağ görünür hale gelir. Biçim, yalnızca estetik bir yapı değil; içsel anlamın taşıyıcısı, ruhun izlerini taşıyan bir bedendir artık.

Bu seri, yaşamın tek yönlü bir akış değil, çift kutuplu ama uyumlu bir birliktelik olduğunu ifade eder. Ruh burada dışarıdan gelen bir kıvılcım değil; bedenin içinde olan, onunla birlikte var olan, onun sınırlarını aşmadan onunla uyumlu bir ilişkidedir. Bu birlikte varoluş, yalnızca yaşamakla kalmayıp, yaşadığını fark etmek, hissetmek, algılamak anlamına gelir.

Eserlerin yüzeylerinde karşılaşılan sade dokular ile keskin geçişler, insan doğasının çelişkili ama tamamlayıcı yönlerini temsil eder. Hem kırılgan hem dayanıklı hem içe hem dışa dönük... Her bir çalışma, bu bütünlüğü farklı bir yönden ele alır ve seyirciyi beden ile ruhun birbirine karıştığı sınır hattında düşünmeye davet eder.

Bir Bütün Olmak, sadece varlığın değil, varoluşun anlamını da sorgular. Yaşamak ve bilmek, hissetmek ve var olmak arasında kurulan ince dengede, ruh ve beden artık iki ayrı varlık değil; birlikte atan, birlikte hisseden bir ben olma haline gelir. Bedenin ruh ile birlikteliği bir süreci anlattığı için bu yaşam serüveni farklı çalışmalar ile aktarılmaya çalışılmıştır.

Görsel 5.2

Bir Bütün Olmak - 1 ve Detaylar

Not: 28 x 19 x 10 cm, Serbest şekillendirme, İnce şamotlu çamur ve renkli döküm çamuru, 1200°C, 2025

Görsel 5.3

Bir Bütün Olmak - 1 ve Detaylar (Devamı)

Not: 28 x 19 x 10 cm, Serbest şekillendirme, İnce şamotlu çamur ve renkli döküm çamuru, 1200°C, 2025

Görsel 5.4

Bir Bütün Olmak - 2 ve Detaylar

Not: 43 x 16 x 13 cm, Serbest şekillendirme, İnce şamotlu çamur ve renkli döküm çamuru, 1200°C, 2025

Görsel 5.5

Bir Bütün Olmak - 3 ve Detaylar

Not: 46 x x18 x 9 cm, Serbest şekillendirme, İnce şamotlu çamur ve renkli döküm çamuru, 1200°C, 2025

Görsel 5.6

Bir Bütün Olmak - 4 ve Detaylar

Not: 30 x 15 x 9 cm, Serbest şekillendirme, İnce şamotlu çamur ve renkli döküm çamuru, 1200°C, 2025

Görsel 5.7

Bir Bütün Olmak - 5 ve Detaylar

Not: 41 x 21 x 16 cm, Serbest şekillendirme, İnce şamotlu çamur ve renkli döküm çamuru (paper clay), 1200°C, 2025

Görsel 5.8

Bir Bütün Olmak - 6 ve Detaylar

Not: 37 x 15 x 12 cm, Serbest şekillendirme, Benekli ince şamotlu çamur ve renkli döküm çamuru (paper clay), 1200°C, 2025

Görsel 5.9

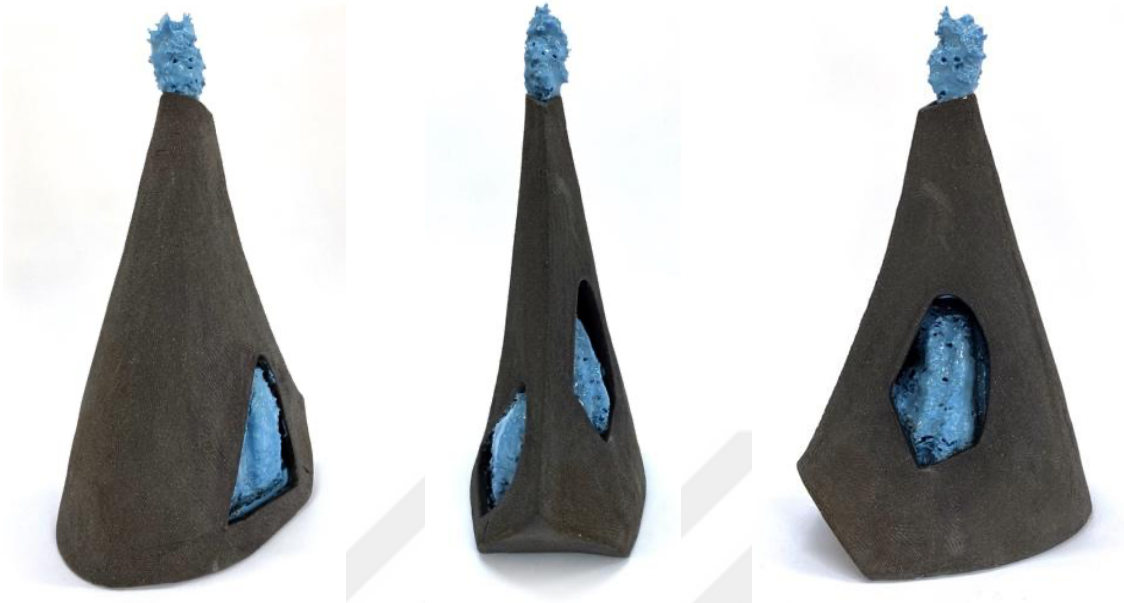
Bir Bütün Olmak - 7 ve Detaylar

Not: 27 x 17 x 11 cm, Serbest şekillendirme, Siyah çamur ve renkli döküm çamuru, 1200°C, 2025

Görsel 5.10

Bir Bütün Olmak - 8 ve Detaylar

Not: 30 x 21 x 18 cm, Serbest şekillendirme, Siyah çamur ve renkli döküm çamuru, 1200°C, 2025

Görsel 5.11

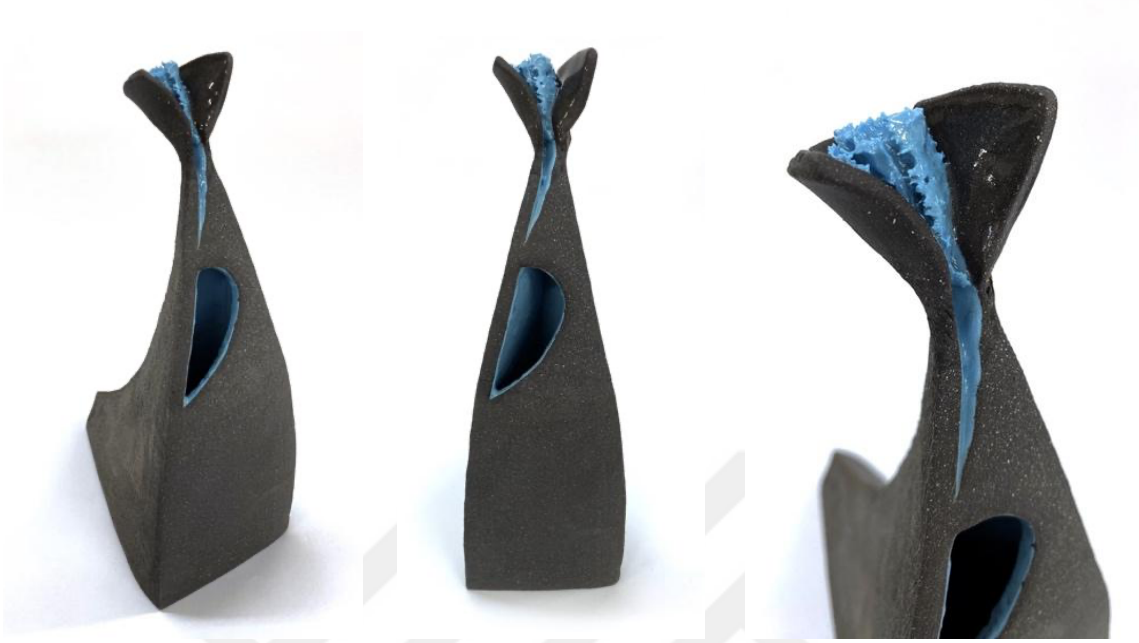
Bir Bütün Olmak 9 - ve Detaylar

Not: 30 x 21 x 18 cm, Serbest şekillendirme, Siyah çamur ve renkli döküm çamuru, 1200°C , 2025

Görsel 5.12

Bir Bütün Olmak - 10 ve Detaylar

Not: 30 x 21 x 18 cm, Serbest şekillendirme, Siyah çamur ve renkli döküm çamuru, 1200°C, 2025

5.3 Bedenim Ruhuma Dar

Bedenim Ruhuma Dar: İçimde bir şey var söyleyemediğim, bedenim kendisinin dar geldiğini biliyor…

Bedenim Ruhuma Dar serisi, ruhun sınırsız doğasıyla bedenin geçici ve sınırlı varlığı arasındaki derin anlamı görünür kılma çabasıdır. Bu seri, yalnızca fiziksel bir varlığın değil, onun içinde taşan, sığamayan bir içsel hâlin, bir ruhsal yoğunluğun dışavurumudur. Bu çalışmalarda beden bir kabuk, bir kap, bir sınır olarak karşımıza çıkar; ama bu sınır, artık taşıdığı şeyi tutamaz. Ruh, bedenin çizdiği çerçevenin dışına taşar. Bedenden dışarı çıkan daha net görülür olan ruh temsili, kalıcı ve ebedi olan ruhun geçici olanı aşma çabasını anlatmaya çalışır.

Bu serideki her bir çalışmada, ruhun bedeni artık yalnızca bir taşıyıcı olarak görmediği, onun sınırlarından kurtulmak istediği bir ruhsal durumu temsil eder. Beden, bir zamanlar sığınılan bir mekanken, artık dar gelen bir elbise gibidir; düşünceye, bilinç akışına yetmeyen, ruhu sıkıştıran bir kabuktur. Ruh burada dışarı çıkmak ister, çünkü kalıcı olan, geçici olanın içine hapsedilemez. Bu, varoluşun kırılma noktasıdır: Can, maddeye sığmaz hâle gelmiştir.

Bedenim Ruhuma Dar, ruhun sınırsızlığını, bedensel varoluşun sınırlarıyla yüzleştirir. Sadece içsel bir taşkınlık değil, aynı zamanda ebedî olanın maddi olandaki sıkışmışlık hissidir. Bu seri, görünmeyeni görünür olmaya zorlayan, içsel olanı biçimle gösteren, ruhun ve içsel yoğunluğun seramik ile görünür olma çabasıdır. Bu süreç farklı çalışmalar ve duruşlar ile aktarılmaya çalışılmıştır.

Görsel 5.13

Bedenim Ruhuma Dar - 1 ve Detaylar

Not: 26 x 17 x 11 cm, Serbest şekillendirme, İnce şamotlu çamur ve renkli döküm çamuru, 1200°C, 2025

Görsel 5.14

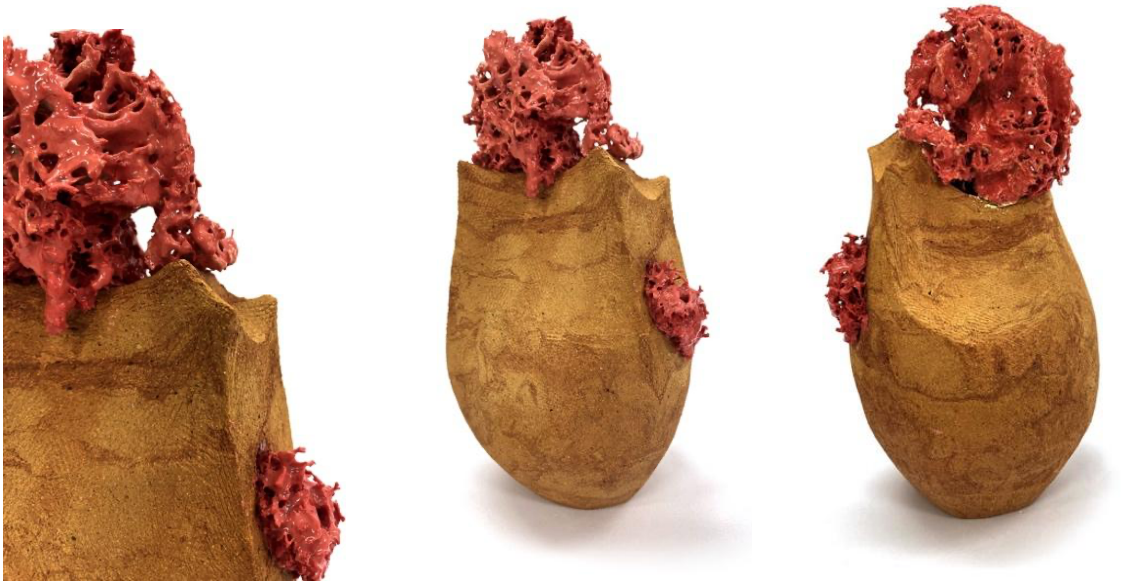
Bedenim Ruhuma Dar - 2 ve Detaylar

Not: 32 x 16.5 x 11 cm, Serbest şekillendirme, İnce şamotlu çamur ve renkli döküm çamuru, 1200°C, 2025

Görsel 5.15

Bedenim Ruhuma Dar - 3 ve Detaylar

Not: 27 x 16 x 11.5 cm, Serbest şekillendirme, İnce şamotlu çamur ve renkli döküm çamuru, 1200°C, 2025

5.4 Ruhun Yansıması

Ruhun Yansıması: İki bedende bir ruh, bir bedende iki kalp…

Aşk, iki farklı bedende yankılanan tek bir özdür. Kadın ve erkek, iki farklı cinsiyet olsa da, duyguların derinliğinde birbirine karışan iki ruhun yansımasıdır. Bu birliktelik, sadece fiziksel değil, düşünsel ve duygusal bir birleşmeyi de taşır içinde.

Birbirine bakan iki gözde tek bir bakış, iki kalpte aynı ritimde atan tek bir his, iki bedende aynı anda hissedilen bir ruhtur aşk. Karşıtlık gibi görünen kadın ve erkek, aslında tamamlar birbirini.

Bu seride, aşkın iki varlığı tek bir benliğe dönüştürdüğü, sınırların silindiği ve 'bir' olmanın hakikatine dokunduğu ânı yansıtılmaya çalışılmıştır. Burada beden, ruhun mekânı değil, ruhun yankılandığı bir biçimdir artık. Bu seriye kısacası iki bedende bir ruh ya da bir bedende tek ruh gibi yorumlar da yapılabilir.

Görsel 5.16

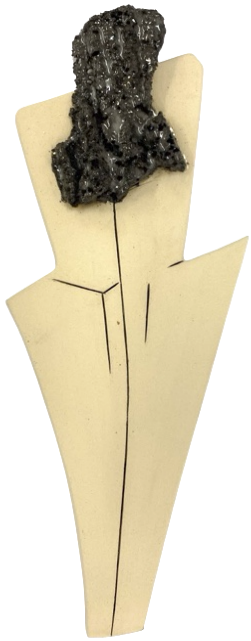
Ruhun Yansıması – 1 ve Detaylar

Not: 55 x 20 cm, Serbest şekillendirme, Beyaz çamur ve siyah döküm çamuru (paper clay), 1200°C, 2025

Görsel 5.17

Ruhun Yansıması - 2 ve Detaylar

Not: 55 x 20 cm, Serbest şekillendirme, Beyaz çamur ve siyah döküm çamuru (paper clay), 1200°C, 2025

Görsel 5.18

Ruhun Yansıması – 3 ve Detaylar

Not: 55 x 20 cm, Serbest şekillendirme, Siyah çamur ve beyaz döküm çamuru, 1200°C, 2025

5.5 Son Temas

Son Temas: Ruh, bedeni bir kıyı gibi terk ederken; geriye sadece suskunluk ve deliklerinden sonsuzluk sızan bir boşluk kalır…

Son Temas, ruhun bedenle olan son bağını kopardığı, fiziksel olanın çözülerek geride yalnızca ebedi olanın kaldığı o tekil ve dönüşsüz ânı temsil eder. Bu çalışma ile ölümün salt bir son değil; madde ile mana arasındaki bağın çözülerek saf varoluşa geçiş anı olduğu anlatılmaya çalışılmaktadır.

Formun ikiye ayrılmış yapısı, bedensel bütünlüğün artık devam etmediği bir dağılma hâlini yansıtır. Sanki beden, kendi ağırlığını taşıyamayacak kadar yorgun düşmüş, kendi içinden ikiye ayrılmıştır. Bu yarılma, yalnızca fiziksel bir kırılma değil; ruhun artık bedenden ayrıldığını, bedenin artık taşıyamadığı bir varlığı serbest bıraktığını ifade eder. Son Temas, yalnızca ölümün değil; bedenle ruh arasındaki bağın sonlanmasının görsel ifadesidir. Ruh artık dışarıdadır; biçimsiz ama var, sessiz ama kalıcıdır. Beden ise bir hatıra, bir boşluk, bir iz hâline gelmiştir. Bu nedenle eser tek ve son parça olarak sergide yerini alır. Çünkü ölüm, her varlık için yalnızca bir kez yaşanır ve bu ânın ağırlığı, bütün bir yaşamın ötesindedir.

Görsel 5.19

Son Temas ve Detaylar

Not: 55 x 20 cm, Serbest şekillendirme, Siyah çamur ve beyaz döküm çamuru, 1200°C, 2025

6 SONUÇ

Bu tez çalışması, çağdaş seramik sanatında ruh ve beden düalizmi kavramını felsefi, bilimsel ve sanatsal açılardan ele alarak, çağdaş seramik sanatındaki yansımalarını hem kuramsal hem de uygulamalı düzlemde irdelemeyi amaçlamıştır. Çalışma boyunca ulaşılan bulgular, düalizmin yalnızca karşıtlık üzerine kurulu bir kavramsal çerçeve olmadığını, aynı zamanda karşıt unsurların bir arada var olma, birbirini tamamlama ve dönüştürme potansiyelini barındırdığını ortaya koymuştur.

Düalizm, insanlık tarihinin en eski dönemlerinden itibaren felsefi düşüncenin merkezinde yer almış; özellikle ruh ve beden arasındaki ilişki, farklı kültürlerde, dinlerde ve düşünce sistemlerinde farklı yorumlarla ele alınmıştır. Platon'un idealar dünyası ve bedenin ruhun zindanı olarak görmesi, Aristoteles'in ruhu bedenin formu olarak değerlendirmesi, Descartes'ın keskin bir Kartezyen düalizm tanımı ortaya koyması ve İbn Sina'nın ruhu ölümsüz bir cevher olarak tanımlaması, bu tartışmanın tarihsel sürekliliğini göstermektedir. Modern dönemde ise Popper, Nagel ve Swinburne gibi düşünürler, ruh ve beden arasındaki ilişkinin yalnızca metafizik bir sorun değil, aynı zamanda zihnin işleyişine dair bilimsel bir tartışma olduğunu vurgulamışlardır. Bu bağlamda tezde ulaşılan sonuçlardan biri, ruh ve beden düalizminin günümüzde de hem bilimsel hem de sanatsal üretimler için zengin ve dinamik bir kavramsal çerçeve sunduğu gerçeğidir.

Çağdaş sanatta düalizm, yalnızca felsefi bir arka plan olarak değil, aynı zamanda üretim biçimlerinde, kullanılan malzemelerde, izleyiciyle kurulan ilişkide ve anlam dünyasında kendini gösterdiği saptanmıştır. Bu bulgular, düalizmin zıtlık teması üzerinden yorumlanması ile ruh ve beden ikiliği üzerinden yorumlanmasının farklı olduğunu göstermektedir; kısacası, ruh ve beden düalizmi sadece zıtlıklar ile temsil edilebilecek bir olgu değil, zıt varlıkların birbirini en iyi uyum içerisinde tamamlaması sonucuna varılmıştır. Özellikle çağdaş seramik sanatı, doğası gereği maddi (bedensel) ve manevi (ruhsal) boyutları aynı anda yansıtabilecek bir potansiyele sahiptir. Çamurun esnekliği, doğallığı, dönüşebilirliği ve aynı zamanda kırılganlığı, ruh ve beden arasındaki ilişkiye dair güçlü bir metafor olarak görülmektedir.

Çağdaş seramik sanatında düalizm, yalnızca karşıtlıkların çatışması değil, aynı zamanda ruh ve beden gibi zıt varlıkların birbirini tamamlayan uyumlu birlikteliği olarak tespit edilmiştir. Seramik sanatçıları da, kullandıkları malzeme, teknik ve biçimsel dil aracılığıyla bedenin yalnızca maddi bir kabuk olmadığını; aynı zamanda ruhun, arzuların ve düşüncelerin görünürlük kazandığı bir alan olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda,

figüratif ya da soyut anlatımlar, bedensel formu ruhsal deneyimlerin yansımasıyla bütünleştirerek çok katmanlı bir ifade ortaya koyar. Çağdaş seramik üretimlerinde kırılma, parçalanma, yeniden birleşme ve dönüşüm temaları sıklıkla işlenmektedir. Kırık ya da kusurlu olanın yeniden kurgulanması, yalnızca maddesel bir onarım değil; aynı zamanda ruhsal bütünlüğün yeniden inşası, hafızanın ve kimliğin parçalanmış yönleriyle yüzleşme sürecidir. Bu yönüyle seramik, hem bedenin sınırlarını hem de ruhun görünmez katmanlarını aynı yüzeyde birleştiren bir anlatım aracına dönüştüğü görülmüştür. Sanatçıların eserlerin kullanmayı tercih ettiği malzemeler de düalist yorumların önemli bir parçasını oluşturur. Şeffaflık ve opaklık, kırılganlık ve dayanıklılık, geçici olan ile kalıcı olan arasındaki zıtlıklar, ruh ve beden arasındaki ilişkiyi somut bir biçimde yansıtır. Seramikle birlikte kullanılan cam gibi malzemeler, bir yandan bedenin ağırlığını ve sınırlılığını, diğer yandan ruhun geçirgenliğini ve özgürlüğünü temsil ederek düalist bir denge kurduğu görülür. Çağdaş seramikte düalizm, yalnızca bireysel varoluşun değil, aynı zamanda toplumsal değerlerin, kültürel aidiyetin ve evrensel insanlık deneyimlerinin de sorgulandığı bir zemin sunar. Ontolojik karşıtlıklar, yaşam ve ölüm, geçmiş ve şimdi, beden ve ruh gibi kavramlar, sanatın estetik diliyle bir araya getirilmiştir. Bu bütünleşme, düalizmin özünde barındırdığı tamamlayıcı niteliğini, zıtlıkların dengeli bütünlüğünü görünür kılarak, çatışmadan çok, uyum ve dönüşümün altını çizmektedir.

Tezin en özgün katkılarından biri, kuramsal tartışmaların kişisel uygulamalar aracılığıyla somutlaştırılması olmuştur. Beş ayrı bölümden oluşan uygulama süreci, insanın varoluşsal serüvenini ruh ve beden etkileşimi üzerinden seramik form diliyle aktarması hedeflenerek, uygulanmıştır. Farklı üretim yöntemleri ve çeşitli seramik çamurları kullanılarak ruh ve bedenin, soyut ve somut hali görünür kılınmaya çalışılmıştır.

İlk Temas, ruhun bedene ilk dokunuşunu; varoluşun başlangıcını ve öz ile kabuk arasındaki ilk bağı ifade eder. Bir Bütün Olmak, ruh ve bedenin uyumlu birlikteliğini, birbirini tamamlayan iki yarının bütünlüğünü yansıtır. Bedenim Ruhuma Dar, ruhun bedensel sınırlara sığamayışını, taşan, dışarıya yönelen ve kabuğu zorlayan bir varoluşu betimlemiştir. Ruhun Yansıması, aşk temasını merkeze alarak iki ruhun birbirine dokunuşunu ve beden aracılığıyla bütünleşmesini estetik bir dille aktarılmıştır. Son Temas ise ölüm olgusunu merkeze almış; ruhun bedenden ayrılışını, bu ayrılığın yarattığı boşluk ve aynı zamanda özgürleşmeyi simgelemektedir.

Yukarıda ifade edilen, beş bölümden oluşan kişisel uygulamalar, yalnızca bireysel bir ifade biçimi değil, aynı zamanda ruh ve beden düalizminin evrensel boyutunu çağdaş

seramik sanatında görünür kılan kavramsal bir serüvenin parçaları olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, bu tez çalışması, çağdaş seramik sanatında ruh ve beden düalizminin felsefi ve estetik düzeyde nasıl yorumlanabileceğini kapsamlı bir biçimde hem araştırma hem de uygulama boyutunda ortaya koymuştur. Ruh ve beden arasındaki ikilik, bir çatışmadan ziyade tamamlayıcı bir bütünlük olarak çağdaş seramik sanatında güçlü bir ifade biçimi olduğu görülmüştür. Nasıl ki insan varlığı ruh ve bedenin birlikte var olmasıyla anlam kazanıyorsa, sanat eseri de biçim ve içerik birlikteliğinde karşıt unsurların dengeli bir bütünlük içinde var olmasıyla derinlik kazandığı tespit edilmiştir.

Bu yönüyle çalışma, çağdaş seramik sanatına dair özgün bir yaklaşım sunmakta hem kuramsal tartışmalara hem de sanatsal pratiklere katkı verecektir. Ruh ve beden düalizminin estetik bir mesele olmanın ötesinde, varoluşsal ve felsefi bir sorgulama alanı olduğu gerçeği, çağdaş seramik sanatının gelecekteki üretimlerinde de yeni açılımlar ve zenginlikler sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu tez çalışması ile çağdaş seramik sanatında ruh ve beden düalizminin incelenmesine dair gelecekteki araştırmalara ve literatüre ışık tutması ve yaşam döngüsünün sanatçılara yaratıcı süreçlerinde yeni ufuklar açması umulmaktadır.

KAYNAKÇA

Abudukelimu, S. (2011). Çin'de Dinî Hayat: Taoizm. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 11(1), 25–41.

Ağaoğulları, M. A. (2020). *Kent Devletinden İmparatorluğa.* Ankara: İmge Kitabevi.

Akkaya, Ş. (2025). Marina Abramović'in Rhythm 0 performansını uygarlığın huzursuzluğu üzerinden okumak. *Art and Interpretation*, 10.47571/sanatyorum.1504466.

Aktuğ, C. A. (2010). Seramik Eserlerde Evin Anlamı. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(6), 23-33.

Alp, S., & Kürtoğlu, A. (2023). Kemal Uludağ'ın çağdaş Türk seramik sanatındaki yeri. *Academic Social Resources Journal*, 8(45), 1952–1966.

Altuner, I. (2013). Kartezyen düalizm ve ruhun kavramsal değişimi. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3*, 55-67.

Arslan, A. (2021). *Felsefeye Giriş.* Ankara: Serbest Kitaplar.

Bağçeci, S. E. (2010). Tonal Armonide Akorların İşlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(34), 178-195.

Bailey, A. (2019). *Zihin Felsefesi.* Ankara: Fol Kitap.

Battista,S. (2018). Posthuman Spiritualities in Contemporary Performance*,* Springer International Publishing: Imprint: Palgrave Macmillan.

Batur, M., & Kuyucuk, E. (2022). Performans Sanatı ve Bedenin Sınırları. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 8(1), 44-53.

Bal, M. (2015). Varoluşçuluğun İlk Romanı Yeraltından Notlar'a Felsefi Bir Bakış. *Mavi Atlas,* (5), 53-68.

Bedel Özek, S. (2024). Cam ve Seramik Etkileşiminin Bir Yansıması: Mustafa Ağatekin'in "Cam İçi Seramik" Çalışmaları. *Plastik Sanatlar Alanında Seramik ve Cam Üzerine Yaklaşımlar* 1, 143-157.

Beyaz, M. (2014). *Monizm ve Düalizme Karşı Biyolojik Doğalcılık: John Searle* . Yüksek Lisans Tezi: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bumin, T. (2012). *Tartışılan Modernlik: Descartes ve spinoza.* Yapı Kredi Yayınları.

Bordwell, D., & Thompson, K. (2013). Film Art: An Introduction (10th ed.). McGraw-Hill.

Boyacı, M. (2022). Varlığın Açıklanması Olarak Ayna-Göz İmgesi: Marina Abramovic "The Artist İs Present" ve Rasin Arsebük Portreleri. *NOSYON: Uluslararası Toplum Ve Kültür Çalışmaları Dergisi,* (9), 69-80.

Cevizci, A. (2021). *Felsefe Sözlüğü.* İstanbul: Say Yayınları.

Churchland, P. (2012). *Madde ve Bilinç: Zihin Felsefesine Güncel Bir Bakış.* İstanbul: Alfa Yayınları.

Churchland, P. (2013). *Bilimsel Gerçekçilik ve Zihnin Esnekliği.* İstanbul: Alfa Yayınları.

Çavuş, B. N. (2020). Kimi Nörolojik Veriler Işığında Beyin-Bilinç İlişkisi II. *Tebula Rasa: Felsefe ve Teoloji, 33*, 56-61.

Çelebi, V. (2014). Zihinsel Durumların Ne Olduğu Problemine İlişkin Temel Yaklaşımlar. *Felsefe Dünyası, 60*, 135-156.

Çırak Yılmaz, M. (2022). Mimarlıkta modern harekette Japon geleneksel mimarisi etkilerinin sorgulanması: 'Mies van der Rohe' örneği. Akdeniz University Journal of the Faculty of Architecture, 1(1), 60–80.

Çil, S. (1995). *20. Yüzyıl Seramik Sanatında Resim ve Kişisel Uygulama*. Marmara Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, seramik Anasanat dalı, (Sanatta Yeterlik Tezi), İstanbul.

Çöklü, H., & Kahraman Özyılmaz, J. A. (2023). Batı'da ve Türkiye'de Plastik ve Fonetik Sanatların Dualitesi Üzerine. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 77*, 1-20.

Çüçen, K. A., Zafer, M. Z., & Esenyel, A. (2014). *Varlık Felsefesi.* Bursa: Ezgi Kitabevi.

Darıcı, A. (2014). *Descartes'ın Felsefesinde Bilgi ve Yöntem.* Yüksek Lisans Tezi: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dede, E. (2020). Hiçlik ve Boşluk Kavramlarına İlişkin Çağdaş Sanat Örnekleri. *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 11, 384-399.*

Deleuze, G. (1989). Cinema 2: The Time-Image (H. Tomlinson & R. Galeta, Trans.). University of Minnesota Press.

Dirican, R. (2021). "Samuel Beckett'in Godot'yu Beklerken İsimli Eserinde Varoluş-Zaman İlişkisi". *KARE*, 12, 196-210.

Elliott, P. D. (2011). *Duality in Analytic Number Theory. Cambridge Tracts in Mathematics.* Cambridge: Cambridge University Press.

Esenyel, A. (2020). Dostoyevski'nin Yeraltından Notlar'ında Zorunluluk Bilinci. *Tabula Rasa: Felsefe Ve Teoloji*(33), 24-33.

Etili, Z., & Önal, S. (2022). Platon'un İdealleri Bağlamında Descartes'ın Ruh-Beden İkiliğinin İncelenmesi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 283-298.

Farthing, S. (Ed.). (2017). Sanat Kitabı (A. Fethi, Çev.). Alfa Basım Yayın Dağıtım.

Gezgin, Ü. (2002). *İlgi Adalan'ın Sanatı ve Yapıtları.* İstanbul: Bizim Sanat Galerisi.

Girgin, F. (2021). Diego Velazquez'in "Papa X. Innocent'in Portresi" adlı eseri bağlamında sanatta yineleme. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(22), 1–12. https://doi.org/10.29029/busbed.929729

Gombrich, E. H. (2007). *Sanatın Öyküsü.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gökberk, M. (2002). *Felsefe Tarihi.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Günay, V. D. (1999). Tiyatro Göstergebilimi. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi, 10*, 111-123.

Günday, Ş. (2003). *Zihin Felsefesi.* Bursa: ASA Kitabevi.

Günerigök, M. A. (2022). Aliya İzzetbegoviç Düşüncesinde Din. *Din Sosyolojisi Araştırmaları*, 1-19.

Hashemipour, S. (2023). The Beckettian Narration of Absurdity in Waiting For Godot. Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, 22(2), 760-775.

Han, S. (2017). Damien Hirst Üzerinden Çağdaş Sanat Eleştirisi. *Görünüm*, 2(3), 8-14.

Heimsoeth, H. (2012). Filosof Olarak Descartes. *Felsefe Arşivi*, 1-6.

Işık, H. (2017). Hristiyan düalist-gnostik bir tarikat olarak Bogomilizm ve Avrupa heretik toplumlarına etkileri. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi, 6*(1), 109-187.

James, W. (1950). *The Principles of psychology.* . New York: Dover Publications.

Kaçmaz, A. Ö. (2019). Öncü Bir Sanatçı Caravaggio ve "Aziz Matta'ya Çağrı". *Sanat Dergisi,* (34), 191-202.

Kafka, F. (2021). Dönüşüm (S. Budak, Çev.). Can Yayınları. (Orijinal eser 1915 yılında yayımlanmıştır.)

Kahraman, D. (2018). Mustafa Agatekin and the concept of belonging. Ceramics: Art and *Perception*, (109), [90]-95.

Kallir, J. (2003). *Egon Schiele: Drawings and watercolors*. Thames & Hudson, 40-48.

Karaca, P. (2020). Video Sanatında Dijital Görsel Kültür: Bill Viola'nın 'Geçici' Sergisinden 'Sal (The Raft)' Videosu Üzerine İnceleme. *Yeni Yüzyıl'da İletişim Çalışmaları*, 1(1), 108-128.

Karafakı, F. (2025, 01 09). *Fonetik Sanatlar.* https://acikders.ankara.edu.tr/ adresinden alındı.

Kayabekir*,* T. (2018) Hamlet'in Görsel Çevirisi: Yerko'nun "Hamlet" İllüstrasyonları, Atatürk *Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi,* (41) 60-73.

Kazan, E. (2013). Performans, Kimlik ve Beden: Black Swan Filmi Üzerinden Bir Okuma. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (37), 205–220.

Kılıç, A. F. (2022). Hayat ve Edebiyat. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15*(1), 21-25.

Kırca, A. D., & Mete, M. (Ed.). (2007). Türk seramik sanatı: 1930'lardan günümüze Türk seramik sanatından seçme eserler. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları.

Kumbasar, İ. (2015). *Herakleitos'un Logos Anlayışı.* Yüksek Lisans Tezi: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kürtoğlu, A. (2022). Kemal Uludağ'ın çağdaş Türk seramik sanatındaki yeri (Yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koerner, J. L. (1993). *The Moment of Self-Portraiture in German Renaissance Art*. University of Chicago Press.

Livaneli, Z. (2016). *Serenad.* İstanbul: Doğan Kitap.

Lowe, E. J. (2023). *Zihin Felsefesine Giriş.* İstanbul: Babil Kitap.

Marmura, M. (1986, 96 3). Avicenna's "Flying Man" in Context. *The Monist*, s. 383-395.

Merino, A. (2015). The female body and identity: Four artists from Body & Soul: New International Ceramics. *Visual Culture & Gender*, 10, 89-96

Moran, B. (2010). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Mustafa, H. M. (2023, 3 5). Aristoteles Epistemolojisinde Ruh ve Özelikleri. *GAB Akademi*, 55-73.

Nagel, T. (2021). *Yarasa Olmak Neye Benzer? ve Benzeri Ölümcül Sorular.* İstanbul: Say Yayınları.

Nasrin, F., ve diğerleri (2016), William Shakespeare: Soliloquies and Asides in Hamlet, *International Journal on Studies in English Language and Literature*, 4(10), 82-92.

Ocak, E. (2016). Belgesel Sinemanın 3 Boyutlu Olarak Dansla Karşılaşması: Wim Wenders'in Pina Belgeselinde Mecralararasılık. *Folklor/Edebiyat, 22*(86), 157-166.

Oktan, A., (2019). Cybernetic Shell: Body Construction in the Films of Ghost in the Shell. *Tarih Okulu Dergisi*, 12(38), 270-303.

Öndin, N. (2020). Notre-Dame ve hayal gücü: Gargoyle. MSGSÜ Sosyal Bilimler, 1(21), 137–141.

Özcan, Ç. D. (2025). Silüet: Auguste Edouard ve Kara Walker eserleri üzerinden bir inceleme. İdil, 14(117), 220–232.

Panofsky, E. (1955). The Life and Art of Albrecht Dürer. Princeton University Press.

Pauling, L. (1965). *Genel Kimya Deskriptif Kimya ve Modern Kimya Teorilerine Bir Bakış.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Matbaası.

Pekdemir, P. R. (2024). Sanatta Disiplinlerarası Etkileşimler: Arnold Schoenberg Ve Wassily Kandinsky. *Yegâh Müzikoloji Dergisi*, 7(4), 781-806.

Pera Müzesi (2015). Grayson Perry: Küçük Farklılıklar. Pera Müzesi Yayınları.

Read, H. (2017). *Sanatın Anlamı.* İstanbul: Hayalperest Yayınları.

Robinson, H. (2004). Dualism. E. N. Zalta içinde, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy.* Palo Alto: Stanford University.

Rosenthal, D. M. (2000). *Materialism and the Mind-Body Problem.* Indianapolis: Hackett Publishing Company.

Saç Kavrayan, Ç. (2019). Çağdaş Sanat ve Kimlik: Grayson Perry Eserleri Üzerinden Bir İnceleme. *İnsan ve İnsan*, 6(19), 63-77.

Sağlık, E. (1999). *Müslüman Kelamın'da Düalizm.* Yüksek Lisans Tezi: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Savaş. F. (2023). Johnson Tsang Eserlerinin İncelenmesi: In Me Örneği. *İdil,* 109, 1317–1322.

Savaşan, A., & Şaban, İ.(2025) "Samuel Beckett'in Krapp's Last Tape Adlı Oyunu Ile Tevfîk El-Hakîm'in Rihletu's-Sayd Adlı Oyununda Zaman ve Benlik Arayışı". *Şarkiyat Mecmuası*, 46, 59-76.

Scruton, R. (2002). *A Short History of Modern Philosophy.* Routledge.

Seçkin, L. (2000). *Ben Müslüman (Diyalektik Dualizm).* Ankara: Poyraz Ofset.

Serway, R. A., & Beichner, R. J. (2007). *Fen ve Mühendislik İçin Fizik I.* Ankara: Palme Yayıncılık.

Serway, R. A., & Beichner, R. J. (2011). *Fen ve Mühendislik İçin Fizik III.* Ankara: Palme Yayıncılık.

Sevimli, M. A., & Serarslan, M. (2021). Yapay Zekâ Düalizminde Özbilinçlilik Halinin Varlığı ve Yıkımı Üzerine. *SineFilozofi, 6*(12), 1005-1024.

Sokhanpardaz, K., & Sahafıasl, P. (2024). The Study of the Instances of Phılosophıcal Thoughts and Technologıcal Developments in the Works of Contemporary Visual Artists. *Baçini Sanat Dergisi*, 2(3), 1-57.

Sözen, M., & Tanyeli, U. (2011). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Stoyanov, Y., Hamilton, J., & B., Hamilton. (2011). *Hristiyan Düalist Heretikler.* İstanbul: Yurt Kitap Yayın - Araştırma İnceleme Dizisi.

Sylvester, D. (1980). Interviews with Francis Bacon. Thames and Hudson.

Şahin, O. (2015). Anlam gelişimi açısından çağdaş sanatta kare formu (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı.

Tarkovsky, A. (1989). Sculpting in Time: Reflections on the Cinema. (K. Hunter-Blair, Trans.).

Tekin, S. (2021). *Düalist Kozmoloji - Evrenin Temel Yasası.* Ankara: Gece Kitaplığı.

Timuçin, A. (2005). *Düşünce Tarihi II.* İstanbul: Bulut Yayınları.

Timuçin, A. (2016). *Düşünce Tarihi I.* İstanbul: Bulut Yayınları.

Turani, A. (1978). *Resimde Geometri.* Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Turani, A. (2003). Dünya sanat tarihi. İnkılâp Kitabevi.

Tümkaya, S. (2017). Thomas Nagel'ın 'Fizikalizm' ve 'Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir' Makalelerinin Bilince Nesnel Bir Açıklama Verme Arayışı Açısından Kıyaslanması. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy, 7*(1), 23-41.

Türedi Özen, A. (2002). *Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde Seramik Temel Sanat Eğitimi, II.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi .

Türkyılmaz, Ü. (2017). Samuel Beckett'in Geleneksel Tiyatroya Başkaldıran Oyun Sonu ve Godot'yu Beklerken Adlı Yapıtları Üzerine Bir İnceleme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(7), 240-263.

Uludağ, K. (1992, Şubat 3). Sanat Dair. *Ekspres Sanat Dergisi,* (3), s. 28.

Uludağ, K. (1998). Seramik Sanatının Kimlik Sorunu. *Türkiye'de Sanat Dergisi, 33*, s. 36-38.

Uludağ, K., & Yeşilmen, N. (2016). Gerçekliğin düşsel seramik hali: *Talking To Me*. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8), 209–219.

Ural, Ş. (2013). Felsefe ve Teoloji. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 30*, 73-81.

Varejão, A. (2001). Brazil: Body & Soul. Guggenheim Museum.

Wong, B. T. (2023, 01 28). *The theory of duality: The mathematics formalism of Yi and quantum theory.* Arxiv: https://arxiv.org/pdf/2108.08221 adresinden alındı.

Yıldırım, Ö., & Çınar, S. (2022). Seramik Sanatında İfade Biçimi Olarak Erotizm: Sergei Isupov'un Sürrealist Heykel Örnekleri. *Bodrum Journal of Art and Design*, 1(1), 65-76.

Yılmaz, A. A. (2019). Review of the book Are We Bodies or Souls? by R. Swinburne. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 60*(2), 425-432.

Zararsız, P., & Küçükalp, K. (2024). Öznenin Epistemik Dışlayıcılığından Nesnenin Nesneliğine: Alev Ebüzziya'nın Sonsuz Formda Sade Çanakları. Kaygı. *Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, 23*(2), 687-710.

http-1. (2023, 05 22). https://www.etimolojiturkce.com/kelime/düo adresinden alındı.

http-2. (2025, 01 09). Düalite. https://sozluk.gov.tr adresinden alındı

http-3. (2024, 05 26). https://tr.wikipedia.org/wiki/Düalite adresinden alındı

http-4. (2024, 07 08). https://tr.wikipedia.org/wiki/Augustinus adresinden alındı

http-5. (2024, 08 07). *Richard_Swinburne*. Wikipedia: https://tr.wikipedia.org/wiki/Richard_Swinburne adresinden alındı

http-6. (2024, 07 10). *Epifenomenalizm*. https://tr.wikipedia.org/wiki/Epifenomenalizm adresinden alındı

http-7. (2024, 08 07). *Paralelizm*. https://felsefeokuma.blogspot.com/p/paralelizm-bir-de-zihin-ve-bedenin.html adresinden alındı

http-8. (2024, 02 07). *kartezyen*. (https://www.etimolojiturkce.com/kelime/kartezyen adresinden alındı

http-9. (2025, 01 09). *Bilim*. https://tr.wikipedia.org/wiki/Bilim adresinden alındı

http-10. (2024, 08 08). *Matematik*. https://tr.wikipedia.org/wiki/Matematik adresinden alındı

http-11. (2024, 09 08). *Dalga-parcacık_ikiligi*. https://tr.wikipedia.org/wiki/Dalga-parcacık_ikiligi adresinden alındı

http-12. (2025, 01 09). *Asit baz teorisi*. https://tr.wikipedia.org/wiki/Br%C3%B8nsted-Lowry_asit-baz_teorisi adresinden alındı

http-13. (2025, 01 09). *Redoks*. https://tr.wikipedia.org/wiki/Redoks adresinden alındı

http-14. (2024, 10 26). *Sosyoloji*. https://tr.wikipedia.org/wiki/Sosyoloji adresinden alındı

http-15. (2024, 10 30). *İlahiyat*. https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0lahiyat adresinden alındı

http-16. (2025, 07 01). *Yahudilik*. https://tr.wikipedia.org/wiki/Yahudilik adresinden alındı

http-17. (2025, 01 09). *Kur'an kelimeleri arasındaki sayısal uygunluk*. https://kuran-ikerim.org/kuran-kelimeleri-arasindaki-sayisal-uygunluk adresinden alındı

http-18. (2025,05 22). Dualite Sergisi. https://www.dha.com.tr/kultur-sanat/loft-artin-yeni-sergisi-dualite-15-mayista-aciliyor-2637733 adresinden alındı

http-19. (2025,05 22). Ruh-Beden Boyut Sergisi. https://www.marmara.edu.tr/news/ruh-beden-boyut-sergisi-duzenlendi adresinden alındı.

http-20. (2025,05 22). Ruh ve Beden Sergisi. https://www.youtube.com/watch?v=CltnkeWV7vA adresinden alındı.

http-21. (2025,05 22). Ten ve Ruh Sergisi. https://www.artfulliving.com.tr/gundem/evliyagil-dolaperede-yeni-sergi-ten-ve-ruh-i-26197 adresinden alındı.

http-22. (2025,05 22). Ruhun Kabuğu Sergisi. https://www.kitaptansanattan.com/galeri-77-resim-sergisi-zeynep-akgun-ruhun-kabugu/ adresinden alındı.

http-23. (2026,05 22). Düalite Sergisi. https://www.kitaptansanattan.com/zitlarin-birlikteligi-dualite-sergisinde/ adresinden alındı.

http-24. (2025, 05 22). Dualite II. Uluslararası Jürili Online Karma Sergi. https://elsanatlaridernegi.org.tr/gecmis-etkinlikler/ adresinden alındı.

http-25. (2025,05 22). Düalizm: Ruh ve Madde. http://kolajart.com/wp/2014/04/28/dualizm-ruh-ve-madde-muzaffer-akyol-gaye-su-akyol-ekavart-gallery-29-nisan-14-haziran-2014/ adresinden alındı.

http-26. (2025, 05 22). Düalist Bir Yaklaşımda Kodlanan Gerçekler. https://www.magnet.istanbul/blog/icerik/seckin-pirim-dualist-bir-yaklasimda-kodlanan-gercekler adresinden alındı.

http-27. (2025,05 22). Madde ve boşluk ilişkisini somutlaştıran heykeller. https://magazine.artland.com/anish-kapoor-ritual-and-void/ adresinden alındı.

http-28. (2025, 05 22). Kimlik ve iç-dış dünya çatışmaları. https://www.tate.org.uk/art/artists/louise-bourgeois-2351/art-louise-bourgeois adresinden alındı.

http-29. (2025, 01 09). *Ritmik Sanatlar*. https://anabilgi.anadolu.edu.tr/?contentId=193735 adresinden alındı.

http-30. (2025, 01 09). *Tiyatro*. https://sozluk.gov.tr/tiyatro adresinden alındı

http-31. (2025, 01 09). *Dans*. https://sozluk.gov.tr/dans adresinden alındı

http-32. (2025,05 22). Tüm Duyguların Dansı: Düalite. https://www.ouest-france.fr/culture/arts/danse/video-danse-de-tous-les-sens-dualite-epique-du-centre-we-art-f00a264a-7ec0-4942-9c37-dd2c023b3fc6 adresinden alındı

http-33. (2026,05 22). Meriç Sümen. https://tr.wikipedia.org/wiki/Meri%C3%A7_S%C3%BCmen adresinden alındı

http-34. (2026,05 22). Bir tutlu Belgeseli. https://www.andante.com.tr/tr/4568/Bir-tutku-Belgeseli-dansa-%C3%82sik-Kugu-Yine-Bolsoy-daydi adresinden alındı

http-35 (2025, 07 01). Arvo Pärt, Spiegel im Spiegel. https://libra.anadolu.edu.tr/weber/A_0665_kitap.pdf adresinden alındı

http-36. (2025, 05 22). Antonello da Messina'nın Aziz Jerome Çalışma Odasında Adlı Eseri Üzerine İnceleme. https://www.busrabalamber.com/single-post/2017/02/07/antonello-da-messinanın-aziz-jerome-çalışma-odasında-adlı-eseri-üzerine-inceleme adresinden alındı.

http-37 (2025, 07 01). The Creation of Adam (Adem'in Yaratılışı). https://tr.wikipedia.org/wiki/Adem'in_Yaratılışı adresinden alındı.

http-38 (2025, 07 01). Bu kurukafa da nereden çıktı?. https://www.gzt.com/derin-tarih/bu-kurukafa-da-nereden-cikti-2598314 adresinden alındı.

http-39 (2025,05 22). ÇIĞLIK: Francis Bacon. https://flaps.club/ciglik-francis-bacon-study-after-velazquezs-portrait-of-pope-innocent-x/ adresinden alındı.

http-40 (2025,05 22). Falling Water (Şelale Evi). https://en.wikipedia.org/wiki/Fallingwater adresinden alındı.

http-41 (2025, 07 01). Andrey Tarkovski, Solyaris (Solaris). https://tr.wikipedia.org/wiki/Andrey_Tarkovski adresinden alındı.

http-42 (2025, 07 01). Siyah Kuğu. https://tr.wikipedia.org/wiki/Siyah_Kuğu adresinden alındı.

http-43 (2025, 07 01). *Ghost in the Shell* (Kabuktaki Hayalet). https://tr.wikipedia.org/wiki/Ghost_in_the_Shell_(film,_1995) adresinden alındı.

http-44 (2025, 01 09). *Kimlik Sorunu*. https://www.kemaluludag.com/kimliksorunu.html adresinden alındı.

http-45 (2025, 01 09). *To Create a Global Village: Akio Takamori*. https://indestilte.blog/2024/02/01/to-create-a-global-village-akio-takamori-1950-2017 adresinden alındı.

http-46 (2025, 07 01). *Bouke de Vries*. https://boukedevries.com/biography adresinden alındı.

http-47 (2025, 07 01). *Bouke de Vries*. https://www.youtube.com/watch?v=OflOn6uZ7fk adresinden alındı.

http-48 (2025, 07 01). *Visions In Porcelain: A Rake's Progress | a new exhibition by Bouke de Vries.* https://www.youtube.com/watch?v=UDn3QwFdVzA adresinden alındı.

http-49 (2025, 07 01). *120 Contemporary Chimeras*. https://www.boukedevries.com/files/press/60/RushBouke.pdf adresinden alındı.

http-50 (2025, 07 01). https://christinabothwell.com/bio-2/

http-51 (2025, 07 01). *Making Himself Claire: Grayson Perry at Walker Art Gallery*. https://corridor8.co.uk/article/making-claire-grayson-perry-walker-art-gallery adresinden alındı.

http-52 (2025, 07 01).*Talking to me.* (https://www.johnsontsangart.com/talking-to-me adresinden alındı.

http-53 (2025, 07 01). *Sergei Isupov*. https://sergeiisupov.com/about-sergei-isupov/ adresinden alındı.

http-54 (2025, 07 01). Sergei Isupov: Call of the Wild. https://ferrincontemporary.com/portfolio/sergei-isupov-call-of-the-wild adresinden alındı.

http-55 (2025, 05 22). Adriana Varejão. https://en.m.wikipedia.org/wiki/Adriana_Varejão adresinden alındı.

http-56 (2025, 07 01). Johan Tahon: Beyaz Tohumlayıcılar. https://www.akbanksanat.com/sergi/johan-tahon-beyaz-tohumlayicilar adresinden alındı.

http-57 (2025, 07 01). Johan Tahon. https://galeriartist.com/artist/johan-tahon adresinden alındı

http-58 (2025, 07 01). Johan Tahon. https://galeriartist.com/exhibition/johan-tahon adresinden alındı

http-59 (2025, 07 01). Johan Tahon: Fresh at Kunstforum Solothurn, Solothurn. https://www.ceramicsnow.org/exhibitions/johan-tahon-fresh-at-kunstforum-solothurn-solothurn/ adresinden alındı

http-60 (2025, 07 01). Eerie Sculptures Capture The Dark Side Of Childhood. https://www.huffpost.com/entry/klara-kristalova_n_4870308 adresinden alındı.

http-61 (2025, 07 01). Klara Kristalova. https://www.perrotin.com/artists/Klara_Kristalova/29/press-review/klara-kristalova-2024-04-01/11207 adresinden alındı.

http-62 (2025, 07 01). Anne Wenzel. https://www.ceramicsnow.org/annewenzel adresinden alındı.

http-63 (2025, 07 01). Body & Soul. https://penccil.com/museum.php?p=459781704321 adresinden alındı.

http-64 (2025, 07 01). Anne Wenzel: The Bacon Project 2021. https://www.ceramicsnow.org/artworks/anne-wenzel-the-bacon-project-2021/ adresinden alındı.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı. **:** Zeynep Baskıcı Kapkın

Eğitim Bilgileri:

2008, Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik Bölümü

2014, Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Seramik Anasanat Dalı

Mesleki Deneyimi:

2000, Öğretim Görevlisi, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık Tasarım Fakültesi, Temel Tasarım Eğitimi Bölümü

Yayınlar:

1. 2016 "Endüstriyel Tasarım Öğrencilerinin Tasarım Öğe ve İlkeleri Üzerine Bir Durum Çalışması" Engin Kapkın – Zeynep Baskıcı Kapkın "UTAK (Ulusal Tasarım Araştırmaları Konferansı)" Eylül 2016 ODTÜ, ANKARA
2. 2012 "Dadaizm Sanat Akımı ve Seramik Sanatına Etkisi" Zeynep Baskıcı - Emel Şölenay "Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi" Sayı:29 2012 Erzurum
3. 2010 "Çini Sanatı ve Türk Sanatlarında Çintemani Kullanımı" S. Sibel Sevim - Zeynep Baskıcı 14 "4.Uluslararası Pişmiş Toprak Sempozyumu" -27 Haziran 2010, ESKİŞEHİR

Sanat Faaliyetler:

1. 5. Uluslararası Seramik Pişirim Teknikleri Çalıştayı, Odunpazarı / Eskişehir, 2019
2. 7.Uluslararası Sanat Sempozyumu, Olimpos / Antalya, 2019
3. 4.Anagama Fırın Çalıştayı, Olimpos / Antalya, 2018
4. Uluslararası Seramik Pişirim Teknikleri Çalıştayı, Odunpazarı / Eskişehir, 2018
5. Fotoğraf Sergisi, Düzenleyici, Anadolu Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi-Galeri, NeoPlus AVM, Eskişehir, 2018
6. 'Müziğin Görsel İfadesi' çalıştay yürütücüsü, Anadolu Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Eskişehir, 2017

7. ‘Eskiz, Eskiz Türleri ve Tasarım Süreci’ çalıştay yürütücüsü, Anadolu Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Eskişehir, 2017
8. ‘Metamorfoz’ çalıştay yürütücüsü, Anadolu Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Eskişehir, 2017
9. Davetli Sanatçı, Clay Studio NC State University, Raleigh NC, USA 2013
10. KNİDOS’un SIR’ı Seramik, Cam, Çini Festivali ve Açıkhava Sergisi, Uluslararası Knidos Kültür ve Sanat Akademisi, Datça, Muğla, Sergi düzenleme komisyonu, Eskişehir bölge sorumlusu, 2011
11. Akdeniz Seramik Sempozyumu, Uluslararası Knidos Kültür ve Sanat Akademisi, Datça, Muğla, 2011
12. Konstantinapol’den İstanbul’a Seramik ve Cam Sergisi, İstanbul Üniversitesi, Sergi komisyonu, 2010
13. Tüyap 2010 Sanat Fuarı, Kontantinapolis’ten İstanbul’a Projesi Kapsamında‘‘İstanbul’da 2010’un İZleri’’, çalıştay – workshop, İstanbul, 2010
14. 4. Uluslararası Pişmiş Toprak Sempozyumu, “Çini Sanatı ve Türk Sanatlarında Çintemani Kullanımı” Başlıklı Bildiri Sunumu, Eskişehir, 2010
15. Eskişehir Sokak Günleri Festivali, Seramik Sorumlusu, 2008
16. SERES – IV. Uluslararası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Semineri, Eskişehir 2007
17. International Society Ceramics Art Education Exchange Symposium, Farnham, İngiltere 2007

Sergiler:

1. Anagama Pişirimi ile Karma Seramik Sergisi, Anadolu Üniversitesi, Öğrenci Merkezi Sergi Alanı, Eskişehir, 2019
2. 7.Uluslararası Sanat Sempozyumu ve 5. Uluslararası Seramik Pişirim Çalıştayı Karma Sergisi, Anadolu Üniversitesi, Entegre Engelliler Yüksek Okulu, Eskişehir, 2019

3. Anagama Pişirimi ile Karma Seramik Sergisi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi E Blok Galeri, Eskişehir, 2018
4. Seres 2018, Uluslararası Fantastik Çaydanlık Sergisi, Çağdaş Sanatlar Müzesi, Eskişehir
5. Seres 2018, Uluslararası Seramik ve Cam Sergisi; Eski ve Yeni, Anadolu Üniversitesi G.S.F. Yeni Galeri
6. 2. Uluslararası Yüzen Seramikler, Troia'nın Çanağı, Armagrandi Otel Sergi Salonu, Bozcaada, 2018
4. Uluslararası Seramik Pişirim Teknikleri Sergisi, Odunpazarı Çağdaş Sanatlar Galerisi, Eskişehir, 2018
7. Kadınlar Günü Karma Sergi, Artsürem Sanat Galerisi-Ankara, 2018
8. Kadınlar Günü Karma Sergi, Anadolu Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi-Galeri, NeoPlus AVM, Eskişehir, 2018
9. 'Zıtlık' Karma Seramik Sergisi, Artsürem Sanat Galerisi-Ankara, 2018
10. İstanbul Seramik Günleri, Taksim Cumhuriyet Sanat Galerisi-Maksem, 2017
11. Design City Bursa, Karma Sergi, 2015
12. İstanbul Seramik Günleri, Taksim Cumhuriyet Sanat Galerisi-Maksem, 2015
13. Sanat Aşkı Karma Sergi, Atatürk Kültür Merkezi, Uşak, 2013
14. Dumlupınar'da Karma Sergi, Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Kütahya, 2013
15. Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü Karma Sergisi, İİBF Sergi Salonu, Eskişehir, 2013
16. 2012 Artist Uluslararası İstanbul Sanat Fuarı, Tüyap İstanbul
17. Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü Karma Sergi, Eti Arkeoloji Müzesi, Eskişehir, 2012
18. 7. Uluslararası Marmaris Kadın ve Sanat Festivali "Sanat Engel Tanımaz", 2012
19. Karma Seramik Sergisi, TCDD Sanat Müzesi, Alsancak İzmir, 2012
20. 2011 Artist Uluslararası İstanbul Sanat Fuarı, Tüyap İstanbul

21. KNİDOS'un SIR'ı Seramik, Cam, Çini Festivali ve Açıkhava Sergisi, Uluslararası Knidos Kültür ve Sanat Akademisi, Datça, Muğla, 2011
22. Konstantinopol'den İstanbul'a Seramik ve Cam Sergisi, İstanbul Üniversitesi, 2010
23. 2010 Artist Uluslararası İstanbul Sanat Fuarı, Tüyap İstanbul
5. Uluslararası Pişmiş Toprak Sempozyumu kapsamında, Füreya Koral Kuş Evleri Sergisi, Eskişehir, 2010
24. "1910 – 2010 Füreya" Kuş evleri Sergisi, Maçka Sanat Galerisi, İstanbul, 2010
25. Sanat İki Eylül'de, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2010
26. KarmaKarış Enstalasyon Sergisi, Anadolu Üniversitesi G.S.F. Galeri S, Eskişehir, 2008
27. 50 Yılda Açan Laleler, Anadolu Üniversitesi Galerisi, İstiklal, İstanbul, 2008
28. ISCAEE Seramik Sergisi, James Hockey & Foyer Galleries University College for The Arts Farnham, İngiltere, 2007
29. Muammer Çakı Seramik Yarışması, Sergileme, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2007
30. İzmir Rotary Kulübü 9. Altın Testi Seramik Yarışması, Sergileme, İzmir, 2006
31. Çizgi Kahramanlar Seramik Sergisi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Karikatürleri Müzesi, Eskişehir, 2006

Görev Aldığı Projeler:

Disiplinlerarası Tasarım Kavramları Araştırması, BAP 101, Araştırmacı

Ödüller:

1.Dumlupınar Seramik Yarışması Özel Jüri Ödülü, 2014